

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

“Efsanelerle birlikte büyüyen bir gizem”

Yeniçeriler

MEHMET ANIL

© KARAKARGA YAYINLARI 197

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

YENİÇERİLER

Mehmet Anıl

Genel Yayın Yönetmeni: Mustafa Kutlukhan Perker

Yayın Koordinatörü: Mesud Ata

Editör: Başak Tan

Kapak İllüstrasyonu: M.K. Perker

Reklam ve Tanıtım Müdürü: Bilgen Ülgen

1. Baskı: Mart 2019

ISBN: 978-605-2241-99-8

*İmtiyaz Sahipleri: Yelda Cümaloğlu, Mustafa Kutlukhan Perker
KaraKarga Yayınları, Destek Yayınları'nın alt kuruluşudur.*

Yayıncı Sertifika No: 13226

Adres: Abdi İpekçi Cad. No 31/5

Nişantaşı / İstanbul

Tel: (0 212) 252 22 42

Fax: (0 212) 252 22 43

 karakarga.com

 info@karakarga.com

 [karakargayayinlari](https://www.facebook.com/karakargayayinlari)

 [karakargayayinlari](https://twitter.com/karakargayayinlari)

 [karakargayayin](https://www.instagram.com/karakargayayin)

Baskı: Deniz Matbaa Mücellit

Adres: Maltepe Mahallesi Hastane Yolu,

Sokak No 1/6 Zeytinburnu - İstanbul

Tel: 0 212 613 30 06

Matbaa Sertifika No: 40200

İçindekiler

Yeniçeri Ocağının Kuruluşu.....	13
Devşirme.....	15
Turna Katarı	18
Acemi Oğlanlar	20
Kapıya Çıkma.....	23
Yeniçeri Kışlaları.....	25
Seğirdim Koşusu.....	29
Bir Yeniçeri Ortasının Aşağıdan Yukarı Doğru Rütbe ve Unvanları.....	31
Cezalar	33
Leylek Çadırı.....	36
Yeniçerilerin Bektaşiliği.....	39
Yeniçeri Yoldaşlığı	43
Yeniçerilerin Kıyafetleri.....	46
Yeniçeri Ağası.....	49
Ağa Kapısı.....	52

Ulufe	55
Bahşış	59
Aşçılar ve Şu Meşhur Kazan-ı Şerif	62
İki Ünlü Devşirme: Sokollu Mehmed Paşa ve Mimar Sinan	65
Mehter	70
Spor ve Talim	73
Sefer ve Savaş Düzeni	77
Tulumbacılar	86
Ocağın Bozulması	90
Yeniçeri Kahvehaneleri	95
Son Yeniçerilerin Pırpır Kıyafeti ve Argolar	99
Ve Ayaklanmalar	102
Patrona Halil İsyanı	105
1622 Genç Osman'ın Katli	109
Vaka-i Hayriye	122
(Yeniçeri Ocağının Kaldırılması)	122

*Allah Allah İllallah,
Baş üryan, sîne püryân, kılıç al kan!
Bu meydanda nice başlar kesilir olmaz hiç soran.
Eyvallah! Eyvallah!
Kahrımız kılıcımız düşmana ziyan,
Kulluğumuz padişaha ayan,
Üçler, yediler, kırklar,
Gülbang-ı Muhammedi,
Nûr-i Nebi, Kerem-i Ali,
Pirimiz, sultanımız hüinkâr Hacı Bektaş-ı Velî,
Demine devranına Hû diyelim,
Hû!*

*Birçoğumuz yeniçerileri eski Yeşilçam filmlerindeki
kara kuru, takma posbıyıklı çelimsiz figüranlar ya da
İstanbul'un fethi sırasında şehri kuşatan
on binlerce yiğit asker olarak tanırız.
Gerçekten öyle miydiler?*

Yeniçeri Ocağının Kuruluşu

Tarihçi İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dan, yeniçerilerle ilgili tutulmuş hemen hemen tüm kayıtların Vaka-i Hayriye sırasında yakıldığı, kışlalarından kalan son kalıntıların da altmışlı yılların inşaat patlaması esnasında ortadan kaldırıldığını üzümlere öğreniyoruz. Buna rahatlıkla, çok büyük bir hazinenin heba edilmesi de diyebiliriz. Ocağın tam olarak hangi tarihte kurulduğu bilinmemekle birlikte, Murat Hüdavendigâr zamanında, yani 14. yüzyılın son yarısı içinde bir kurum haline geldiği söylenebilir. Yeniçeri Ocağının ilk kuruluş amacı, fetihlerin artmasıyla birlikte eldeki askerin yetmemesi ve hükümdarın kumandası altında daimi bir kuvvetin bulunması ihtiyacıydı. Ne var ki tek neden elbette bu değildi.

Yeniçeriler kendilerine özgü kurallar bütününe sahip bir savaşçı topluluğuydu. Güçlerini disiplinlerinden ve birlik içinde hareket etmelerini sağlayan kardeşlik bağlarından, yani yeniçeri yoldaşlığından alırlardı. Bu açıdan bakıldığında yeniçerilerle Avrupalı şövalyeler veya Japon samuraylar arasında benzerlik kurulabilir. Ta ki bozulmanın başladığı Hünkâr 3. Murad saltanatına kadar.

Yeniçeriler yaya askerlerdi. Kendi hesaplarına çalışan ve ganimet için akınlara katılan yarı zamanlı askerlerin tersine, yeniçeriler maaşları sultan tarafından verilen, yalnız sultandan emir alan, tam zamanlı profesyonel askerlerdi. Ama belki de en önemlisi, akıncıların

özgür bireylerden oluşmasına karşın, yeniçeriler “Kul” statüsündeydiler. Sultanlar, 1. Ağa bölüğünün 1 No.lu neferi olarak, ocağa resmen kayıtlı yeniçeri statüsü taşımaktaydı. Bu durum, yoldaşları saydıkları padişaha mutlak sadakat ve itaat anlamına geliyordu. Osmanlı sultanları açıkça kendi etraflarında kendilerine tam bir sadakatle bağlı bir koruma duvarı inşa etmeye çalışıyorlardı. Bir tür muhafız birliği diyebiliriz. Yeniçeri Ocağının bozulma dönemine değin yalnızca Hristiyan devşirmelerden oluşturulmasının nedeni budur. Yurtsuz, köksüz, baba-ata olarak yalnızca padişahı bilen kimliksiz bir asker topluluğu. Benzer biçimde sultanların giderek Türk ve Müslüman olmayan kadınlarla -cariyelerle- evlenmesi de aynı düşüncenin bir ürünüdür. Evlenmekten kasıt, kuşkusuz hareme almak. Bildiğimiz manada bir nikâh akdi söz konusu olmadığı gibi, Genç Osman vakasında görüldüğü üzere doğru da karşılanmazdı. Enderun’da (saray mektebi) eğittikleri devşirme erkek çocuklarını imparatorluğun önemli görevlerine atarken, yine kendi haremlerinden çıkma kızlarla evlendiriyorlardı ki kapalı döngü devam etsin.

Kısacası filmlerde gösterilenlerin aksine yeniçeriler, Osmanlı ordusunun tamamı demek değildi. Osmanlı ordusunun diğer büyük kısmı eyalet askerleri de denen; tımarlı sipahiler ve azap askerlerinden oluşurdu. Sefer zamanları yeniçeriler Ordu-yu Hümayuna daima tam kadroyla katılmazdı. Hatta bazen ocağın en büyük komutanı olan Yeniçeri Ağası bile sefere gitmezdi. Fakat sadrazam, aynı zamanda serdar olarak ordunun başına geçtiğinde, Yeniçeri Ağası, yeniçerilerin başında gitmeye mecburdu. Ve tabii padişahın kendisi sefere çıktığı zaman, Yeniçeri Ocağı orduya tam kadro katılır, İstanbul’un güvenliği acemi oğlanlara bırakılırdı.

İlk yeniçeriler Balkan coğrafyasından özenle seçildiklerinden boylu poslu, güçlü kuvvetli ve muhtemelen açık renkliydiler.

Devşirme

18. asır ortalarında ocağın kapısı herkese açılıp, içerisi haşarat güruhuyla doluncaya kadar, ocağın asker ihtiyacı devşirme oğlanlardan karşılanırdı. Nasıl mı? Ferman şöyle:

1. Oğlanların en küçüğü sekiz, en büyüğü on sekiz yaşında ola.
2. Yüz ve vücut yapısı sağlam ve güzel olanları alalar.
3. Kırk evden bir çocuk alına. Fazlasını almayalar.
4. Gayrimüslim evladı toplarken ekâbir evladı, papaz evladı alalar.
5. En az iki kardeşten birini, çok erkek kardeş varsa en sağlamını alalar.
6. Özellikleri uygun (yani akıllı ve yakışıklı) dahi olsa ailenin tek erkek evladı babaya lazım olur, almayalar.
7. Kat'a Türk olmaya, zinhar Türkçe bilmeye, mutlak sünnetsiz ola.
8. Rus, acem, çingene, Yahudi, Harputlu, Diyarbakırlı ve dahi Malatyalı oğlan almayalar.
9. Evli olandan padişaha kul olmaz, karısını özler, evli almayalar.
10. Öksüzün gözü aç, edepsiz olur uzak duralar.
11. Kel olmaya. Kel kibirli ve göze çirkin durur. Olmaz.

12. Köse katiyen olmaz, fitne fesattan başka düşman gözüne çirkin görünür.

13. Uzun boylu alınmaz ahmak olur, kısa olanın fitnessi boldur. Orta boylu ola.

14. Köy kethüdasının oğlu olmaya, o da babası gibi rezil olur.

15. Sığirtmaç çoban dağda yaşar kaba olur, sanat sahibi ise cefaya değil kârına bakar, önceden İstanbul görmüş olansa utanmaz olur, almayalar.

Devşirme işi turnacıbaşı ağanın vazifesidir. Bu ad, toplayıp getirdiği oğlanlar bir turna sürüsüne benzediği için verilmiştir.

Gidilen yerde, köy köy, mahalle mahalle tellallar çıkarılır, sadece Hıristiyan tebaadan, kırk evden bir olmak üzere çocukların ilan edilen gün ve saatte sancakbeyi konağı önünde toplanmaları bildirilir, oğlan gizlemenin çok ağır suç olduğu özellikle vurgulanırdı. İlan edilen gün ve saatte köy ve mahalle papazlarının da vaftiz defterlerini alarak hazır bulunmaları şarttı.

Toplanan çocuklar önce genel görünüşlerine bakılıp ardından çırılçplak soyularak bizzat turnacıbaşı ağa tarafından tek tek muayene edilir (sadece gözle diye tahmin edelim), turnacıbaşı ağa, seçtiği oğlanları vaftiz defterine göre kendi defterine kaydederdi. Bundan sonra, geçmiş olsun, bu kararı kimse değiştiremezdi. Evlatlarıyla sonsuza dek vedalaşan ailelerin acıklı ayrılık sahnelerine hiç girmeyelim, içimiz daha da kararmasın.

Devşirme memuru, oğlan devşirmeye gittiği yerin Hıristiyanlarından bazen büyük rüşvetler alır, “Burada aranan özellikte oğlan bulamadım,” diyerek başka yere geçerdi. Kimi zaman da rüşveti önceden o bölgenin sancakbeyi, kadısı, hatta vali paşası alır, türlü engeller çıkarıp devşirme memuruna görevini yaptırmazdı. Devşirmeden çocuk kaçırmamanın bir başka yöntemi de, papazların

vaftiz defterlerini tahrif etmesiydi. Örneğin on beş yaşındaki delikanlıyı üç yaşında çocuk ya da yirmi yedi yaşında, kazık kadar adam olarak gösterirlerdi. Bir papaz, defterin tamamını tahrif edemeyeceğine göre, demek burada da rüşvet ve kayırma çalışmış.

Devşirme genel olarak Balkan milletlerinden yapılmakla birlikte, Bosnalılar yüz ve vücut güzellikleriyle tanındıklarından, devşirme yapılırken akla ilk gelen yer Bosna olurdu. Bazı Bosnalı aileler çocuklarını devşirmeden kaçırmak amacıyla onlara aptal deli taklidi çalıştırır, kimileri de sünnet ettirip Müslüman poturu giydirirlerdi. Bu gibi durumlarda rüşvet oranının kadısına yedirilirdi. Devşirme memuru gelince kadı efendi, “Falancanın oğlu filanca hidayet getirip Müslüman oldu, Müslüman’ı devşirmek olmaz,” diyerek oğlanı korumaya çalışırdı. Bu hile meydana çıkınca sünnetli potur oğlanlarının da Hristiyanlar gibi devşirileceği ferman olundu. Ne gariptir ki bu sünnet işlemi, Bosna’da İslamiyet’in büyük ölçüde yayılmasına neden olmuştur. Böylece Müslüman Bosnalılar “Boşnak,” adını aldılar. Bugün hâlâ Boşnaklar Müslümanlaşmış Sırlar mıdır, Ortodoks zulmünden bunalmış Bogomillerden mi gelmektedirler, yoksa bir Türk Peçenek boyu mudur, tartışma konusudur. Lakin Slav asıllı olmaları akla daha yakın.

Oğlan devşirme işindeki sahtekârlıklar arasında şu olay gerçekten cüretkârdır: 1566 yılında Divan-ı Hümayun kâtiplerinden Gıyas, sahte bir devşirme fermanı yazar, nişancı kaleminden (Saray sekreterliği diyelim) Nasuh da bu sahte fermana bir güzel padişah nişanı ve tuğrasını çeker. İki kafadar, sahte fermanı dışarıdan suç ortakları olan Behram adında bir serseriye vererek, Rum oğlan devşirmek üzere Trabzon’a yollarlar. Behram, devşireceği oğlanları yolda köle olarak şuna buna satacak, parayı üç namussuz aralarında paylaşacaklardır. Sahtekârlık Trabzon’da meydana çıkınca üçünün de sağ elleri kesilir, çolak kalırlar.

Turna Katarı

Sayıları 150-200'ü bulunca kızıl aba ve kırmızı keçe külah giydirilen geleceğin yeniçerileri, paşaları ve vezirleri sürücübaşı ağa tarafından Edirne'ye doğru yaya olarak yola çıkarılır, buna "sürü bağlamak" denirdi. Çok küçük yaşta olup çabuk yorulan çocuklar, binek hayvanlarının küfelerinde yolculuk ederdi. Bu yorucu ve tehlikeli bir yolculuktu. Hastalık ve ölüm bir yana, kelle koltukta gezen eşkıyalar, oğlanlardan birkaçını fena niyetlerle dağa kaldırmak için fırsat kollarlardı. Dolayısıyla yollarda ve konak yerlerinde oğlanlara yapılacak her türlü sataşma ve tecavüz ölümle cezalandırılırdı. Laf aramızda, devşirme oğlanları kusursuz güzellikte olduklarından sürücübaşı ağalar da, Allah saptırmasın, şeytana uyabilirlerdi. En hafifi zindana atılmak gibi ağır cezaların korkusundan, neme lazım, çocuklara parmak ucuyla bile dokunmaktan çekinirlerdi.

Edirne'de katile katile toplanan devşirme oğlanlar genel yoklamaya tabi tutulduktan sonra, gene yaya olarak İstanbul'a doğru yola çıkarlardı. Burada birkaç gün dinlendikten sonra ağa kapısına getirilir, merdivenlerin başında duran Yeniçeri Ağasının önünden tek tek geçerlerdi. Orada bir hekim de hazır bulunur, oğlanları inceleyerek eşkâl defterindeki bilgilere uygun olup olmadıklarını karşılaştırırdı. Defterde, "Kalçasında fındık büyüklüğünde bir

beni vardır,” yazıyorsa soyar, gerçekten var mı bakardı. Doktorun en önemli görevi çocukların sünnetli olup olmadıklarına bakmaktı, zira sünnetliyseler, devşirmenin temel kuralı sayılan gayrimüslim olma şartının ihlali olarak kabul edilirdi.

Oğlanlar hayırlısıyla sünnet edildikten sonra her birine, Allah'ın sıfatlarından birinin başına, “kul” manasına gelen “abd” ilavesiyle, Abdullah, Abdürrahim, Abdülmennan, Abdülcebbar gibi bir Müslüman ismi verilir, baba adları da deftere genellikle Abdullah olarak kaydedilirdi. Ardından sağ ellerinin işaret parmağını kaldırıp kelime-i şahadet getirmeleriyle köklerinden koparılmanın en bariz adımı böylece atılmış olurdu.

Oğlanlardan yüz ve vücut yapısı bakımından en albenili olanlar saray içoğlanı olarak ayrılır, geri kalanlar ise acemi oğlan adını alır, bir süre acemi oğlanlar kışlasında talim ve terbiye gördükten sonra yeniçeri olurlardı. İç oğlanlarınınsa geleceği parlaktı. Saray erkânı, paşalar, vezirler vs. olduğu gibi iyi eğitim görmüş bu çocuklardan oluşacaktır.

Padişahın muhafız birliği diyebileceğimiz yeniçeri ocağı devşirmelerden oluşturulurdu ki, ana baba, yer yurt bilmesin, köklerinden arınsın ve bir kul olarak mutlak sadakatle sadece padişaha bağlı kalsın. O nedenle bu askeri sınıfa “kapıkulu” askerleri denmiştir. Öyle ki günümüzdeki robotlar misali yapay üretilen bu savaşçılar, kışla dışında sudan çıkmış balığa benzesinler istenirdi dense yeridir.

Ne var ki yaşı büyükken devşirilenler, doğup büyüdükleri köyü unutmadıklarından oralarla irtibatlarını sürdürmüşlerdi. Daha sonra ayrıntılarıyla anlatılacağı gibi azametli Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın akrabalarıyla ilişkileri meşhurdur. Sokollu'nun göz kamaştırıcı ikbalinden sonra Bosnalı kimi yoksul ailelerin, çocuklarını bile isteye devşirmeye yazdırdıkları bilinir.

Acemi Oğlanlar

Devşirilenler arasında geleceğin yeniçerileri olarak seçilen acemi oğlanlar, önce “Türk’e” verilirdi. Devşirmeden kimi zaman 4.000-5.000 oğlan gelirdi. Tophane’de amelelik, Beyazıt’taki eski saray ve Galata Sarayı’nda ekmekçilik, aşçılık, hamallık, kalafatçılık, Gelibolu’da tersane işçiliği, salhanede kasaplık, inşaatlarda amelelik gibi işler dışında ihtiyaç fazlası oğlanlar, hem Türkçe öğrensin hem de ağır işe alışsınlar diye 7-8 seneliğine Türk çiftçilere ırgat olarak zimmetlenirdi. Bunun karşılığında çiftçilerden kul akçesi adıyla 80 akçe alınırdı ki, oğlanlar sultan kulu olduklarını iddia edip sahiplerine hizmetten kaçmasınlar. Bu kuralın tek istisnası Boşnaklardı. 2. Mehmed’in saltanatı sırasında topluca İslam’ı kabul etmişler, bundan etkilenen Fatih, Müslüman dahi olsalar devşirmeye devam etmelerini, ancak Türk’e verilmeksizin doğrudan Enderun’a ya da ocağa alınmalarını kanun yapmıştı. Rumeli’den devşirilenler Anadolu’ya, Anadolu’dan devşirilenler de Rumeli’ye verilirdi ki, memleketleriyle aralarına deniz girsin, kaçmaları zorlaşsın.

Türk yanına vermek âdeti gene Fatih zamanında başlamıştır. İstanbul’u fethettiklerinde Ayasofya’nın çanlarını yıkıp minarelerini diktikten sonra maiyetiyle birlikte Cuma namazına gitmişti. Saraya geri dönerken yeniçeri yoldaşlar padişahı selama durmuşlar,

padişah sağa sola selam verince, içlerinden biri: “Aleykümselam Mehmed Paşa,” demişti.

Padişah sarayına gelince, zamanın veziri Mahmut Paşa’yı çağırıp: “Lala, bu oğlanın benim selamımı, ‘Aleykümselam Mehmed Paşa,’ diye almaktan muradı nedir? Bu nasıl selam almaktır?” diye sordu. Mahmut Paşa bunların Hıristiyan iken Müslüman olup cahil kaldıklarını anlatınca, padişah, “Lala, dediğin doğrudur ama bu denli Türkçe bilmemenin ne âlemi var? Bunları Türklerin yanına verip, Türkçeyi öğretip, belaya alıştırıp daha sonra kapıya çıkar-salar olmaz mı?” demesiyle, Türk’e vermek böylece kanun oldu.

Oğlanlar günün birinde payitahttan nihayet “torbaya girdikleri” anlamında bir çağrı alırlardı. Torbaya girmek, Acemi Ocağına kabul edilmek ve yeniçeri yazılmak için sıra beklemek üzere İstanbul’a götürülmek anlamına geliyordu. Bunların kışlaları Eski Odaların yanında Şehzadebaşı ile Vezneciler arasında bulunuyordu. 1. Selim bu kışlaya acemi oğlanların kullanımına ayrılmış bir de hamam yaptırmıştır. Bir rivayete göre Sultan Selim bu hamamı, yeniçeri kışlasında yıkanan oğlanlar yeniçerilerin tacizine uğradığı için yaptırmıştır. Bir başka rivayete göreyse aynı nedenle Kanuni tarafından Mimar Sinan’a yaptırılmıştır. Türünün tek örneği, Acemoğlu Hamamı diye bilinen bu hamam, günümüzde bir otel binasına eklenerek özgünlüğünü ne yazık ki kaybetmiştir.

Kanun, “Girip içeride tıraş olan acemi oğlanından bir akçe alınsın. Yarım akçesi berbere, yarım akçesi hamam masrafına alınsın. Dışarıdan peştamalla giren âdemden birer akçe alınsın,” der. Demek dışarıdan müşteriler de varmış. Daha sonra bunlara üç kışla daha eklenmişti: İbrahim Paşa Sarayı, Edirne Sarayı ve nihayet günümüzde Galatasaray Lisesi’nin bulunduğu yerde bulunan Galata Sarayı’nda. Lisenin çevresindeki bazı sokak isimlerinde hâlâ Acemi Ocağının izlerine rastlanmakta olup, bir iddiaya göre

Galatasaray kulübünün sarı-kırmızı renklerinde de Yeniçeri Ocağının hatırası yaşamaktadır.

Acemi oğlanlara yılda iki kat elbise verilir. 15. yy ortalarından sonra her sene kıdemlilere 4,5 metre, kıdemsizlere 4 metre yağmurluk çuha, bitlenmemeleri için sarı veya kırmızı iki çift gömlek, ayrıca kaba mavi renkte Selanik çuhasından şalvarlık verilir. Bunlardan başka çuhaya dikilmek üzere iç astarı, on birer akçe yaka akçesi, başlarına sarılmak üzere sarıklık bez ve otuzar akça kemanbaha denilen yay akçesi verilir. Kaputun altında, uzunluğu diz kapağını geçen mavi renkte dolamaları olup, ön taraftan iki ucu yürümeye engel olmaması için bele sokulurdu ki dolama denen bu cüppenin üst kısmı bele kadar düğmeli, alt kısmı ise geniştir. Bellerinde krep ya da çizgili kumaştan kuşakları sol kolun altından bağlanırdı. Şeker külahına benzeyen sarı renkli başlıkların etrafına krepten ince bir sarık dolanırdı. Kulak arkalarına birkaç sap çiçek takılı, şalvarlarının baldırları dar, ayakkabıları bağırsız ve arkasızdı.

Acemiler gerçek bir yeniçeri olabilmek için sabırla sıralarını beklemek zorundaydı, çünkü bu ancak, bir yeniçerinin ölmesi, yaralanması veya yaşlılık nedeniyle oturak (emekli) edilmesiyle mümkündü. Yoğun savaşların yaşandığı dönemlerde bekleme süreleri birkaç yıldan ibaretken, bazıları uzun seneler beklemek zorunda kalabiliyordu.

Kapıya Çıkma

Çekilen bunca cefanın ardından nihayet Yeniçeri Ocağı kütük defterine kaydedilmeye, yani adıyla sanıyla gerçek bir yeniçeri olmaya “kapıya çıkmak” ya da “bedergâh olmak” denirdi. Acemi oğlanın kapıya çıkması, Yeniçeri Ağasının Divan-ı Hümayuna arz ettiği ihtiyaç üzerine padişah fermanı ve ananevi merasimle gerçekleşirdi.

Yalnız her acemi oğlan yeniçeri olamazdı. Bazen aşırı serkeşliğinden yeniçeriliğe layık görülmez, bazen de diğer arkadaşları kapıya çıkarken ihtiyaç artığı olarak kalırdı. Bazen de ikinci bir çıkmaya kadar yaşı ilerler, yeniçerilik yapacak çağı aşarlardı. Bu gibiler önceki hizmetlerine devam eder, kendilerine evlenme izni verilir, çocukluğa kavuşur ve günü geldiğinde Acemi Oğlanlar Ocağından emekliye ayrılırlardı. Reşat Ekrem Koçu’nun tahminine göre tulumbacı seçilenler, işte bu kapıya çıkma artıkları olsa gerekir.

Yeniçeri Ocağının en küçük birliğine “Orta” (tabur) denirdi. Ocağın organizasyonu üç temel sütun üzerinde yükseliyordu: avcılık, aşçılık ve Bektaşilik. Ocağın omurgasını ise aşçılar oluşturuyordu ve aşçıbaşılar yeniçerilerin ahlaki eğitimi ve disiplininden sorumluydular. Dolayısıyla orta komutanına “Çorbacı” denir, rütbesini uzun saplı bir kaşık simgelerdi. Evvela Çorbacılar kendi ortalarının nefer ihtiyacını tespit ederler, düzenlenen liste Ağa Kapısı

denen Süleymaniye'deki Yeniçeri Ağalığı sarayına götürülür, burada idari amir "Kethüda Bey"e verilir, Kethüda Bey listeyi kontrol ettikten sonra en büyük amir olan Yeniçeri Ağasına arz eder, o da Divan'dan, "kapıya çıkma" fermanını alırdı.

Seçilen oğlanların Acemi Oğlanlar Ocağındaki kütük defterinde bulunan isimlerinin yanına, "Kapıya çıktı," kaydı konulur, oğlanlar Aksaray'daki Yeni Odalara götürülüp Yeniçeri Ağasına teslim edilirdi. Ocağın ana kütük defterine kaydolan oğlan artık yeniçeridir. Kayıt işlemini takiben oğlanlar verildikleri ortanın Çorbacısına teslim edilir, Çorbacı önünde baş kırıp kendisini takdim eden neferin ensesine var gücüyle bir tokat indirirdi. Bu, itatin önemini simgeleyen bir ananeydi. Ayrıca yakınlarda ortanın ceza görecektir bir neferi var ise, dayak bu yeni yoldaşın önünde atılırdı ki ibret fırsatı kaçmasın, ilk günden ayağını denk tutsun.

Yeni gelenlerin yer kapmak için koşturulması tipik bir ocak ananesidir. Odaya önce varan kıdemli sayılırken, sona kalan da ortanın kıdemsizi durumuna düşerdi. Bu talihsiz neferin kışladaki görevi ortasının koğuşlarını ve tuvaletlerini süpürüp yıkamak, orta ihtiyarları ve gelen misafirlerin kapı önüne bıraktıkları pabuçları dışarı çıkartırken, hava yağmurlu ise silip temizlemektir. Bu kıdemsizin bir üstü olan nefer ortanın bulaşıkçısı, onun bir üstü de hamalı olurdu. Geriden dördüncü kıdemsiz ise kandilci olarak sabahları kandilleri dinlendirir, yani söndürür, çanakları temizler, yağları tazeler, fitilleri yeniler, akşam olunca da kandilleri yeniden uyandırır, yani yakardı.

Bir yeniçeri ortası kışlada dört koğuş (oda) işgal ederdi. Koğuş amiri, "Odabaşı" unvanını taşırdı. Koğuşun disiplin ve temizliğinden onlar sorumluydu. Kıdemsizlerin günlük işi ağırdı. Reşad Ekrem Koçu'ya bakılırsa odabaşılar başlarında cellat gibi dikilirmiş.

Yeniçeri Kışları

Yeniçeri askerleri Eski Odalar ve Yeni Odalar adı verilen iki kışlada yaşarlardı. İstanbul fethedildiğinde yeniçeriler Unkapanı kapısından içeri dalıp Eski Odaların bulunduğu yere bayraklarını diktikten sonra ilk odaların inşasına başladılar. Kanuni devrine kadar burada oturdular. Kanuni Sultan Süleyman, kışlanın büyük bir kısmını yıktırarak, yerine genç yaşta ölen oğlu Mehmed adına büyük bir cami yaptırdı, camiye Şehzade Camii, semte de Şehzadebaşı adı verildi. Bunun karşılığında yeniçerilere Aksaray Et Meydanı'nda yeni ve büyük bir kışla yaptırdı. O tarihten sonradır ki Şehzadebaşı'nda hatıra olarak muhafaza edilen kısmına Eski Odalar, Aksaray'dakine Yeni Odalar adı verildi.

Yeni ve Eski Odalarla ilgili çok şey bilinmiyor. Bilinen, Yeni Odaların önünde Et Meydanı denilen büyük bir meydanın bulunduğu, kışlanın içinde de Tekke Meydanı adında geniş bir avlunun mevcudiyeti. Yeni Odalar ilk kez 1633 Cibali yangını, ikinci kez 1660 Ayazma yangını ve nihayet 1826'da Yeniçeri Ocağı tamamen kaldırılırken yanıp kül oldu. Osmanlı tarihinin en renkli mekânlarından birinden hemen hemen hiç iz kalmaması -ya da bırakılmaması- tarih yazıcılığı bakımından yeri doldurulmaz bir kayıptır.

Bildiklerimiz, her odanın bir sofası, çardağı, mutfağı, kileri, çamaşırhanesi ve yatakhaneleri olduğu. Taş döşeli yerin üzerine

hasırlar ve yün halılar serilmiş, çini kaplı duvarlar, yeniçerilerin oturduğu sedir ve peykelerle çevrelenmişti. Tüm silahlar, kılıçlar, diğer askeri malzemeler, kumaş kılıf ve torbalar içinde, düzenli bir biçimde duvarlara asılıydı. Oda girişleri mermer sütunlarla bezenmiş, ortanın sembolü kapı üzerine nakşedilmişti. Uzunçarşılı'ya göre Yeni Odalarda 140 Bölük ve ortayı barındıran 368 ocaklı oda ile 130 çardak, 69 ocaklı kerevet, 90 talimhane, 20 köşk, 4 tekke ve 158 ahır bulunuyordu.

1552 yılında Sancaktar Mustafa Paşa'nın ele geçirdiği kadir-gada Osmanlılara esir düşen İspanyol Pedro de Urdemalas, Yeni Odalar'ı şöyle anlatıyor:

“Bunların İstanbul'daki yerleri Yağpazarı denilen, şehrin ortalarında bir yerdedir. Binden fazla odası vardır. Her odada 10 kişi yatar. İçlerinden en eskileri Odabaşı seçilir. Bu odalar on kişi uzanıp yatabilecek büyüklüktedir. Yeniçerilerin hiçbiri evlenmez. Köleler gibi yerde yatarlar. Ne savaşta ne de barışta döşek olarak bir çuldan, yorgan olarak da bir örtüden başka bir şey kullanmazlar. Hasta bile olsalar soyunmadan yatarlar.”

Bölüklerin odalara nasıl dağıtıldığına gelince, koşu yöntemini Vezir Mahmut Paşa akıl etmiş:

“Bunların açılarını ete koyuverir gibi koyuverelim. Talihine girdiği oda onun olsun. Yoksa bunu bize verin, diye aralarında kavgaya ederler. Herkes beğendiğini ister.”

Böylece her birinin girdiği oda kendi ortasının oldu. O yüzden odalar numara sırasına göre değil karışıktı. Yeni Odalar yapıldığında da neferleri aynı şekilde koşturdular. Bunlar da sıralı değildi. İlk giren hızlı yoldaş kaçınıcı ortadansa, oda o ortanın adıyla anılırdı.

Kışlalar bir duvarla çevrilmiş olup giriş ve çıkış yedi kapıdan sağlanmaktaydı: Adet Kapısı, Ağa Bölüğü Kapısı, Solaklar Kapısı,

Meydan Kapısı, Çayır Kapısı, Et Kapısı, Karaköy Kapısı. Kapılar demişken, anlatmadan olmaz. Yeniçerilerin anayasası diyebileceğimiz *Kavanini Yeniçeriyan*'dan:

"Yeniçeriler fetihlerden sonra, buldukları fahişeleri Yeni ve Eski Odalardaki odalarına getirip nice türlü zinalar yaptıktan başka, devlet adamları ve namuslu adamların avratları kocalarına küsüp Odalar'a gittiklerinden, nicesi incileri için öldürölüp lağımlarda nice leşler bulurlarmış. 54. Yayabaşılar ortasına hâlâ Katrancılar derler. Katrancılar demeye sebep şudur: Bir fahişeyi odalara hapsedip, o lânet olasıyı başka bölükten birisi daha sevdiğinden, o odanın kapısına katran sürmüşlerdir.

Bu durumlar meydana çıkınca Sultan Süleyman Han zamanında makbul ve maktul İbrahim Paşa:

'Bunlar için Odalar'ın ortasına bir cami inşa etsek ve bunların kapılarını sağlam yapıp içeri kadın, şarap ve yasak şeylerin girmemesi için birer kapıcı tayin etsek ve vakitsiz zamanda âdem girmese,' diye padişaha arz edince, Orta Camii yapıp kapılar pekiştirilmiş. İşlerin tamamlanmasından sonra İbrahim Paşa Odalar'ı ziyaret etti. 21. Ağa Bölüğüne geldiğinde aşçı yayabaşı bir tas şeker şerbeti ezip Paşa'ya sundu. Daralmış olan İbrahim Paşa kana kana içti. O aşçıya bağışta bulunup:

'Bu oda benim olsun,' dedi. O odanın adı o günden sonra Paşa Odası olarak kaldı."

Karargâha katılmak üzere çağrılan acemi oğlanlar, görevlendirildikleri ortanın odasının bulunduğu yere göre işte bu kapılardan birinden girerdi. "Hoş geldin," deme yöntemleri, biliyorsunuz, başçavuşun enselerine patlattığı okkalı bir tokat ve yeni gelenleri odalarına kadar koşturmak. Önce varan, kıdemli sayılır! *Kavanin-i Yeniçeriyan*'da bir hile yöntemi şöyle anlatılmaktadır:

“...ve ol kim segirtüp odanın orta sofasına varınca görür ki, önünde başka yoldaşları vardır, hemen başındaki külahı fırlatır. Külah herkesten önce varırsa, en kıdemli asker o külahın sahibi olur. Ama külahı orta sofaya girdikten sonra atsa olmaz!”

Seğirdim Koşusu

Madem koşudan söz açıldı, devam edelim.

Yüksek rütbeye ulaşmanın bir kısa yolu da, “Seğirdim” yarışlarında başarı göstererek “Seğirdim Aşçısı” olmaktır. Her sabah Yeni Odalardaki Et Meydanı’nda çok ilginç bir etkinlik gerçekleşmekteydi. Bu, ritüel ve atletizm karışımı bir başka koşu yarışıydı. Her orta ve bölükten Seğirdim aşçıları adıyla en hızlı koşucular seçilirdi. Ödül, hedefin kendisiydi: Meydanın diğer ucunda Hristiyan bir kasabın elinde tuttuğu koyun! Koyuna ilk dokunan, yarış kazandı, ortasının yoldaşlarına fazladan bir ziyafet armağan etmiş oluyordu. Hakemlik görevini ise “Casuslar” denilen üç usta asker yerine getirirdi. Bir kez daha *Kavanin-i Yeniçeriyan*’ın sayfalarını aralayalım:

“Biri Ağa bölüğünden, eski olan odur. Ve biri dahi yayabaşlırdan olur. Ve biri dahi eski odalardan olur... Aşçıları onlar zabt ederler, sıraya dizerler. Birisi ilerice hareket ederse, sopa ile vururlar.”

Yeri gelmişken Seğirdim Alayı’ndan bahsetmeden olmaz. Karargâhın günlük et ihtiyacını karşılamak üzere Yedikule’deki mezbahalara koşarak giden Seğirdim Alayı, mümkün olan en kısa sürede geri dönerdi. Yeniçeri yasalarına göre bu alayın önünden ya da arkasından geçmek uğursuzluk getireceğinden ceza gerektirirdi. Alayın başında koşan seğirdim ustası, “Savulun bre! Savulun!”

diye bağırır, herkes yoldan kaçışır.

Uzunçarşılı, 19. yüzyıl başlarında geçen trajik bir olayı şöyle nakleder: Kocamustafapaşa civarında Çınar Camii'nin yaşlı imamı dalgınlıkla seğirdimlerin önüne çıkma hatasına düşmüştür. İmam, seğirdim ustası tarafından, “Bre herif, ocağın uğurunu kes-tin!” diyerek feci şekilde dövülmüş, araya girmek isteyen diğer iki kişi ile birlikte idam edilerek cesetleri denize atılmıştır.

Alay kışlaya döndüğünde, başçavuş kışla meydanındaki Gül-bank Taşına çıkıp kollarını Niyaz-ı Bektaşîyan usulü göğsünde bağladıktan sonra, “Hazır olun ağalar! Et geldi! Bildik bilmedik di-meyin! Çardak önünden geçmeyin! Pazara ve sokaklara gitmeyin, halk sizi Pazara Giden sanmasın, Ustalarınızı gördükte peştamal-larınızı çevirin. Haydi babam haydi!” der demez, eti kucağında tu-tan Hıristiyan kasaba doğru bir koşu seğirdim yarışı başlardı. Ete ilk dokunan nefer eti kazanır, yoldaşlarının omuzlarında taşındığı odasında bir şampiyon gibi karşılanırdı. İnsan ister istemez Usa-in Bolt yeniçeri olsaymış diye düşünüyor, kendi ortası ete doyardı herhalde.

Alay Yedikule'ye doğru koşuya başlamadan önce mutlaka gül-banklarını bağırırlardı:

Bism-i Şah Allah, Allah

Nefer-i Hünkâran

Lokma-i nâlan

Maide-i pirân

Afiyet-i devran

Aşk ola dudûman

Muzafferan-ı Hakan

Yol ala Çeriyân

Yolunuz açık, seğirdiniz mübarek ola!

Destuuuuuuuuurrrr!

Bir Yeniçeri Ortasının Aşağıdan Yukarı Doğru Rütbe ve Unvanları

1. Acemi nefer (en kıdemsiz nefer)
 2. Karakollukçu (düz nefer)
 3. Baş Karakollukçu (Aşçı muavini; bu işe yatkın olan seçilir)
 4. Usta (Ortanın aşçısı)
 5. Başeski (Ortanın en kıdemli neferi)
 6. İmam (Aralarında ahlak ve faziletiyle bilinen seçilir. Nefer olduğu halde zabitlerden dahi hürmet görür.)
 7. Bayraktar (Neferlerin en mümtazı)
 8. Vekilharç (İdare memuru)
 9. Odabaşı (Komutan vekili. Aynı zamanda veznedar olarak ortanın para sandığı onda durur.)
 10. Çorbacı (Ortanın komutanı, taburun her şeyinden sorumlu.)
- Ortanın beyni, kalbi, canı Çorbacıydı. Bütün emirler Çorbacılar vasıtasıyla askere iletilirdi. Bütün ihtilallerde, yeniçeriler daima Çorbacılar tarafından ayaklandırılmışlardır. Ocağın büyük ağaları Çorbacıları kendilerine bağlayamazlarsa hiçbir şey yapamazlardı. Ağız birliği edip, “İstemezük!” diye bağırırdılar mıydı, maazallah, Yeniçeri Ağasının dahi ayağını kaydırırlardı. Örneğin Sultan II. Osman’ın tahttan indirilişi sırasında Çorbacı ağalar başlarında istemedikleri Yeniçeri Ağası Kara Ali Ağa’yı, tam konuşma

yapmak üzere bir merdiven başına çıktığında:

“Urun, söyletmen!” diye bir ses yükselmiş ve Yeniçeri Ağası oracıkta paramparça edilmişti.

1686 ihtilalinde Yeniçeri Ağası Harputlu Ali Ağa da, Çorbacı-lara karşı padişahın tarafını tutmakla suçlandı, o da askere hitap ederken:

“Bre anasını filan ettiğim Harput gâvuru! Bre söyletmen, urun!” denilerek parçalandı, cesedi lokma lokma doğrandı.

Çorbacı ağa aynı zamanda zabıta amiri bulunduğu semtte hükümdar azametiyle dolaşırdı. Bilek pençe sahibi, ensesi yerinde, acı kuvvete sahip adamlardı. Öyle ki halk arasındaki tabirleri, “Bı-yıklarını balta kesmez,” idi.

Tarihçi Ahmet Cevdet Paşa, yeniçeriler devrini görmüş bir za-tın ağzından, bir mesele nedeniyle huzuruna çıkılan bir yeniçeri ustasını anlatıyor: “... *Bazı nefis hediyelerden bir bohça tertip edip Etmeydanı kışlasına gittik... İnsana dehşet verecek binalar arasın-dan büyük bir daireye girip 31. Cemaat Orta’sının ustası Hüseyin ağanın odasını bulduk. Kapıda nöbet bekleyen Karakollukçu vası-tasıyla izin aldıktan sonra huzuruna girdik. Uzunca boylu, bakışı korkunç, sözü sert ve yüksek, fakat dilnüvaz (gönül okşayan) bir adamdı. Hediyeye sevindi. ‘Zahmet olmuş, hizmetiniz bizimdir,’ gi-bisinden şeyler söyledi ve ‘Karakollukçu bre!..’ diye bir nara eyledi ki, aklım başımdan gidiyordu. Karakollukçu korkuyla titreyerek içeri girince, ‘Kahve ve şerbet!..’ diye bağırdı.*”

Bir ustanın azameti bu olunca varın siz Çorbacıyı düşünün. Neüzübillah!

Cezalar

Haliyle ocakta cezalar da sertti. Bir yeniçeri için suç işlemek, yoldan sapmak anlamına gelir, dolayısıyla cezalandırma işlemi, yoldaşı yola döndürmek amacını taşırdı. Falakaya, “Aşk olsun yola!” denerek başlanırdı. Küçük suçlar aşçıbaşı tarafından sopa ya da oda mutfağında zincirlenmek suretiyle cezalandırılırdı. Böyle durumlarda mutfağa, “Meydan” adı verilirdi. Meydan dayacağı terimi de buradan gelir. Daha ağır ceza gerektiren suçlar gene mutfakta, ancak kızılılık sopasıyla infaz edilirdi.

Eyyubi Efendi Kanunnamesi’nde yeniçerilerin cezalandırılması özetle şöyle tarif edilir: “Yeniçeriyan taifesi bir cürüm eylerse Odabaşı Çorbacı ağaya arz eder, kabahat sahibi yoldaş aşçısına verilip ayağından zincire vurulur. Akşam namazı kılınıp yemek yendikten sonra Orta mevcudu yoldaşlar meydana davet edilip, suçlu yu hazır hale getirirler. Odabaşı toplanan yoldaşlara hitaben nasihatler ettikten sonra, “Aşk olsun yola!” diyerek suçlu yu meydanın ortasına getirtir, yüz üstü yatırılır, ellerinden ayaklarından tutulur, vekilharç ve bayraktar mum tutar ve Odabaşı değneği eline alıp artık suçuna göre 40 ila 80 değnek vurur. Lakin Ramazan ve Muharrem ayları ile Cuma günleri yeniçeriye meydan etmek yasaktır. Hacı Bektaş Veli rıza vermez.”

Kavanin-i Yeniçeriyan'a göre her ne kadar Odabaşı vurduğu yeri görülebilir diye iki adet mum tutulsa da, karanlık mutfakta suçlunun yüzü yere dönük yatırılması, yüzünün yoldaşları tarafında açıkça görülerek gururunun kırılmasını önlemek amacıyla yönelik olduğu anlaşıyor. Böylece dayak yiyenin kim olduğu bilinse de, bilmezden gelinirdi. Eğer seksenden fazla değnek vurulacaksa, insaf gereği sonraki gecenin beklenmesi gerekirdi. Üst sınır, üç gece üst üste vurulacak 80'er değnekti.

Sopanın ayak tabanlarına değil de kaba etlerine vurulmasının bir amacı neferin talimden geri kalmaması olduğu gibi, diğer amacı cezanın işkenceye dönüşmemesiydi. Ancak diğer yandan, değneği vuran kişinin aşırıya kaçmaması amacıyla değneği omuz hizasından “kulaçlama” değil, dirsekten vurması şarttı. Hele dayak yiyen neferin sabıkası yok ve iyi tanınmış biriye değnekler sembolik, hafifçe vurulur; bir ya da iki gün mutfak hapsiyle kurtarırdı.

Sultan Süleyman'a gönderilen Avusturya Elçisi Ogier Ghislain de Busberg, bu işlemle ilgili ilginç bir adetten söz ederek, dayak yiyenin, dayak atanın elini öperek teşekkür etmesi ve her vuruş başına belirli bir miktar para ödemesi gerektiğini nakleder. Fazladan bir ceza değil de, yola geri döndürdüyü için minnet borcu anlamında olsa gerek.

18. yüzyılda yazılmış *Karakollukçu Benli Yakub* adında bir meddah hikâyesinde, bir dayak cezası hikâye edilmiştir. Biz Reşad Ekrem'den aktaralım:

“65. Yeniçeri Orta'sının neferlerinden acemi Karakollukçu Benli Yakub güzellikte peri padişahının oğlu misali olup Odabaşının gözbebeği civeleğidir. Odabaşı ağa kışla camisi Orta Cami'ye gittiğinde ardınca koşup seccadesini götürür, sair vakitlerde çubuğunu doldurur, nargilesini hazırlar, ağa misafirliğe varsa terliğini taşır, ağaya misafir gelirse onların pabuçlarını siler, hamamda dahi beraberinde

olup kese sabun sürer, ağasını yıkar tellaklık eder. Bu güzel delikanlının başından türlü maceralar geçer, fakat Odabaşı ağa civeleğinin haşarılıklarına, yaramazlıklarına daima göz yumar, kabahatlerini örtbas eder. Bir gün kılık değiştirmiş gezen Yeniçeri Ağası bu güzel genci birtakım hayta ve serseri güruhuyla meyhanede işret ederken yakalar, hemen kışlaya götürülüp seksen değnek vurulmasını emreder. Odabaşı ağa şaşırır. Gözde Karakollukçusunun seksen değnek altında perişan olacağını görür. Dayak gece atılacağı için Benli Yakub'u kurtarmaya çare düşünür, imdadına Orta Aşçısı yetişir. Delikanlıya büyük bir parça kayısı pestili verir, Yakub da pestili kaba etlerini örtecek biçimde yerleştirir, dayağa yatar. Vurulan seksen değnek tesir etmez, Benli Yakub yalandan feryat figan çırpınır.”

Bu hile nesilden nesle devam etmiş olmalı ki, Hasan Amca adlı bir zat Kuleli Askeri Lisesi üzerine Nizamiye Kapısı adıyla yazdığı kitapta, askeri öğrencilerin meydan dayaklarında pestil numarasına başvurduklarını anlatır.

Leylek Çadırı

Yeniçeri Ocağının manevi şahsiyetini her türlü lekeden korumak için, cezalı yeniçeriler asla adi suçlularla bir araya konmazdı. Yaralama ve hafifletici sebebi bulunan cinayet vakalarında suçlu yeniçeri zindana atılırken, sırf onlar için biri Ağa Kapısında diğeri Rumeli Hisarında iki zindan vardı. İdam cezasına gelince; hüküm siyasi nedenlerden verilmiş ise, mahkûm ocaktaki mevkii ve rütbesine göre bir valilik veya sancak beyliğine tayin edilmek suretiyle Yeniçeri Ocağıyla ilişkisi kesilir, idam cezası sonra infaz olunurdu.

Adi suçlardaysa, ölüme mahkûm olan yeniçeri önce ocaktan merasimle uzaklaştırılır ki bu işleme “keçe külâh etmek” denir, sonra öldürülürdü. Ocaktan uzaklaştırma merasimi (kovulma da diyebiliriz), Ağa Divanında yapılırdı. Kendi Odabaşısı tarafından hakaret kastı ile başından külâhı, üsküfû (arkaya yatırtmalı börk) alınır, üniformasının yakası yırtılır, mahkûm yalınayak başkibak, ya Ağa Kapısındaki ya da Rumeli Hisarındaki zindana atılır, hüküm gece vakti mahkûmun başı satırla uçurulmak suretiyle infaz edilirdi. Fitneciler, ırz düşmanları ve hırsızlar ise kementle boğulurdu.

İnfazdan sonra başı ve gövdesi, ağır bir taş gülle bağlanmış çuvalın içine konulduktan sonra denize atılırdı. Eceliyle ölen yeniçerilerin ismi ana kütük defterinden kırmızı mürekkeple silinirken,

aynı işlem idam edilenlerde siyah mürekkeple yapıldı. Ama “Kovuldu,” yazılmazdı. Gerek Ağa kapısı zindanında, gerekse Rumeli Hisarında bir ölüm cezası infaz edilince, bir top atılırdı. Bu top sesini duyan İstanbul halkı bir yeniçerinin infaz edildiğini anlayıp gece gece ürperirdi.

Savaş esnasında ise cezalandırma özel bir infazcı birim olan “Cellatlar” tarafından yerine getirilirdi. Cellat taifesi ordugâhta kendilerine has, “Leylek Çadırı” adı verilen özel bir çadırda dururdu. Suçlular, ama özellikle savaş firarileri cezalarını çekmek üzere bu çadıra getirilirlerdi. Çadırın içinde kör olası cellatlar kuzu postlarına yayılmış çubuk tutturmekteler. Bir mahkûm getirildiğinde tembel tembel, belki de söylenerek yerlerinden kalkacak, işlerini ustaca bir çabuklukla görüp, kendi ortası alıp götürsün diye mevtayı çadırın önüne bırakverecekler. Ben, bağdaş kurmuş müşteri bekleyen mendebur suratlı cellatlarla, mahkûm iki rekât namazını kulsın diye köşeye atılmış çul seccade ve sağa sola asılmış iş (!) aletleriyle Leylek Çadırını gözümün önüne getirdim, ama size tavsiye etmem.

Bu çadıra “Leylek Çadırı” denmesi manidardır. Leylek Çadırına girmeyi hak edecek bir suç işlediğine kanaat getirilen yeniçerinin, yoldaşlarının gözünde artık soylu bir turna değil, leylek sayıldığı anlaşıyor. Yeniçerilerin börklerinin önündeki haznede bir turna tüyü taşıdıklarını da bu vesileyle söyleyelim.

Alemdar Mustafa Paşa döneminden bir idam vakası: Biri kahvehaneci olmak üzere üç yeniçeri Ahırkapı civarında denize nazır kahvehaneye, akşam oradan geçen yorgancı esnafından bir taze civanı kaldırmışlar, sabaha kadar zorla rakı içirip köçek yerine oynatmışlar, sabahleyin pervasızca, “Haydi var git selâmetle!” diye bir de alay ederek salıvermişler. Delikanlı olayı babasına anlatmış, babası sadrazama çıkmış. Alemdar Mustafa Paşa derhal kahvehaneyi basarak üç hayta yeniçeriyi kahvehane içinde astırdıktan sonra,

tersaneden getirdiği büyük bir mancınıkla kahvehaneyi içinde asılı cesetlerle birlikte olduğu gibi söktürüp denize yuvarlatmıştı. Yine Alemdar Mustafa Paşa, namlı yeniçeri zorbalarından Kahvecioğlu Burunsuz Mustafa'yı, Galata'daki haşere yatağı kahvehanesinin önünde güpegündüz başını vurdurarak idam etmişti.

Elbette bu olaylar Yeniçeri Ocağının bozulmaya başlayıp, dışarıdan gelişigüzel adam alınmaya başlamasından sonra olmuştur. Daha sonra anlatılacağı gibi son dönemlerde her ortamın kendine ait bir kahvehanesi vardı.

Yeniçerilerin Bektaşılığı

Yeniçeri Ocağının Hacı Bektaş Veli ile ilişkisi her zaman tartışmaya açık bir konu olmuştur. Elimizde geçmişî gösteren sihirli bir küre olmadığına göre, elde kalan bölük pörçük bilgileri önünüze sermekten başka çaremiz yok. Ona ya da buna inanıp inanmamak size kalmış.

Her şeyden önce Yeniçeri Ocağının Bektaşilikle yakın ilişkisi su götürmez bir hakikattir. Hem gülbanklar, peymançe selamı, birliklerin nişanları ve Kazan-ı Şerif gibi görünür öğelerinde, hem de Hz. Ali ve kılıcı Zülfikâr'a duyulan saygı gibi manevi değerlerinde bu ilişki açıkça görülmektedir. *Kavanin-i Yeniçeriyan*'da şöyle geçer: "... odalarında ve sair yerlerinde durmalarında ve oturmakta kanun ve kaideleri Hacı Bektaş Veli'nin fukarasının kullandığı kaide üzerinedir. Kaideleri mücerred (bekâr) olmaktır. Ve tamam ihtiyar olmadıkça sakal koyuvermemektir."

Yeniçeriler kendilerini "Ocağ-ı Bektaşîyan, Taife-i Bektaşîye, Zümre-i Bektaşîyan," olarak adlandırır ve terfi sistemlerine, Bektaşilik yolunda yükselmek anlamına gelen, "Silsile-i Tarik-i Bektaşîyan," derlerdi. Sultan 4. Mehmed döneminde beş yıl boyunca İstanbul'da bulunmuş bir İngiliz diplomat olan Ricaut Ocaktaki tüm yeniçerilerin Bektaşî olduğunu aktarmakta ve şöyle demektedir: "*Bektaşî dervişleri halk arasında yapılan törenlerde Yeniçeri Ağasının yanında,*

elleri yatağanlarında ‘Hu,’ çekerek yürürler...”

Bektaşî dervişleri, Yeniçeri Ocağının “Huşekanlar Ortası” adı verilen 99. Cemaat Ortasında bulunurlardı. Uzunçarşılı, Ricault’u doğruluyor:

“... merasim sırasında bunlardan sekizi Yeniçeri Ağasının atının önünde yeşil çuha üst elbiseleriyle iki yumruklarını karınlarına bastırarak yürürlerdi. Bu sekiz Bektaşî’nin en kıdemlisi yüksek sesle durmadan ‘Kerimallah!’ çeker, diğerleri de ‘Hu!’ diye karşılık verirdi. Bundan dolayı bu cemaate ‘Hukeşan’ denilmişti.”

Kavanin-i Yeniçeriyan’da yol kardeşi yoldaş yeniçerilerin uyması gereken ahlak kanunlarına (Adab-ı Tarik) göre bir yeniçeri:

1. Kendisinden sonra ocağa girenin üstüdür.
2. Kendisinden eskilere hizmetle yükümlüdür.
3. Güvenilir olmalı, sözünü tutmalıdır.
4. Ancak yeniçeriler tarafından cezalandırılabilir. Yeniçeri olmayan biri yahut bir üst komutanı tarafından cezalandırılmaz.
5. Ölüm cezasına çarptırılmaz. (Ne var ki bu kurala pek de uyulmadığı görülüyor.)
6. Başkasının malını çalamaz (sefer ganimetleri hariç tabii).
7. İhtiyar oluncaya kadar sakal bırakamaz.
8. Evlenemez.
9. Başka meslek, sanat sahibi olmaz.
10. Ocağın, Osmanlıların kol ve kanatları olduğu bilinciyle hareket eder.
11. Diğer yoldaşların yeminli kardeşidir.
12. Servet sahibi olamaz (bu madde de su götürür).
13. İyi bir savaşçı olduğunu kanıtlamak zorundadır (kuşkusuz).
14. Ocağına sığınanları korur.
15. Hastalık, yaşlılık ya da yaralanma nedeniyle emekli olmuş olsa da yoldaşları tarafından bakılır.

16. Esaret altındayken bile komutanlarının emrine uymak mecburiyetindedir.

Reşad Ekrem Koçu'ya göreyse, Hacı Bektaş Veli 8. yüzyılın ikinci yarısında ölmüş, Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Gazi'yi bile görememişti. Hazretin ilk yeniçerilerin başına beyaz keçeden börk giydirmesi ve onlara Kazan-ı Şerif'ten kendi elleriyle çorba dağıtması Koçu'ya göre bir efsanedir. Buna karşılık Yeniçerilerin Bektaşilikle bağlantısı, ocağın kaldırıldığı tarihe kadar devam eder. Bu bağ öylesine sıkıydı ki, Sultan 2. Mahmud ocağı kaldıran kanlı şehir savaşının ertesi günü hızını alamayıp Türkiye'deki bütün Bektaşî tekkelerini de kapatmıştı.

Bektaşilik, Yeniçeri Ocağına din taassubu sokmamıştı. Namılı Ocak Ağaları arasında koyu sofular pek azdır. Ocağın asker disiplini sarhoşluğu, ayyaşlığı ağır suçlardan saydıysa da, Bektaşî yeniçeri badeye el atmada, dünya zevklerinin türlü çeşidini tatmada bir mahzur görmemişti. Laf aramızda dünya zevkleri derken genişçe bir yelpazeden söz edildiğini çılatmış olayım. Ocak disiplininin bozulduğu devirlerde yeniçeri kışlaları ve kolluklar akıl almaz rezaletlere sahne olmuştu.

Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise ocağın Ahilikle ilişkisine dikkat çeker. Orhan Gazi teşkilatını oluştururken Ahi nüfuzundan istifade etmiş, nitekim Yeniçeri Ocağını kurarken askerlerine Ahilerin başlığı olan beyaz börkü giydirmişti. Yeni kurulan Yeniçeri Ocağı Ahilik üzerine inşa edilmiş olmasına karşın, bir müddet sonra yükselen Bektaşilik akımının etkisi altına girmiş ve kadimden bu yana süren mevcut ananeye istinaden Bektaşilikle iç içe geçmiştir.

Tarihçi Âşık Paşazade şöyle demeye getiriyor: Ocağın Bektaşilikle ilişkisi, Hacı Bektaş Veli'nin bizzat kendisinden bağımsız bir ilişkidir. Ve Yeniçeri Ocağının kuruluşuna Hacı Bektaş Veli tarafından bizzat el verilmiştir diyenlere göre ise olay bambaşka:

“1339 yılında Bursa tarihi bir gün yaşıyordu. Atıcılar meydanında mahşeri kalabalık toplanmıştı. Orhan Gazi yeni bir ordu kurmak üzere Hacı Bektaş Veli’yi davet etmiş o da maiyetiyle birlikte Bursa’yı şereflendirmişti. Gülbanklar, Allah Allah nidaları dalga dalga semaya yükseliyordu. Hacı Bektaş Veli meydana büyük bir ateş yakmış, üstüne ağır bir kazan oturtmuş, aş pişiriyordu. Sağ elini batı yönüne çevirmiş, İstanbul’un, Kosova’nın, Belgrat’ın, Budapeşte’nin fethini işaret ediyordu. O sırada kolunun yeninden askerler çıkmaya başladı. Tam on iki asker. Sağ elini askerlerden birinin başına dayayıp dua etti: ‘Kılıcınız Türk sancağı altında parlasın, sözünüz üstün, yüzünüz ak olsun. Giriştiğiniz her savaşı kazanmanız için size bu ‘Kutsal Kazanı’ armağan ediyorum.’

Hacı Bektaş yeni kurulan bu orduyu takdis ettikten sonra askerlere ak keçeden yapılmış börkleri ikiye katlayarak giydirmiş, kutsal kazanda pişirdiği aş askerlere dağıtmış, tahta kaşıklarını börklerindeki yuvalarına taktırmıştı. (Aynı yuvaya sonraları turna tüyü de takılacaktır). Ardından sırtındaki beyaz tennureyi çıkartıp üzerine kurban kanına batırdığı sağ avucunu mühür niyetine basmış, askerin namus ve şerefini temsil eden ilk sancağı böylece takdim etmişti. Son olarak hırkasının yenini doğrayıp, aralarındaki anlaşmaya kanıt olsun diye askere paylaştırmıştı. Buna göre:

Yeniçeri ismi askere bizzat Hacı Bektaş Veli tarafından verilmiş. Dolaısıyla yeniçeri sıfatı ‘yeni asker’ değil, Hacı Bektaş Veli’nin ‘kol yeninden çıkan’ asker anlamına gelmekteymiş.”

Rivayet muhtelif, karar sizin.

Yeniçeri Yoldaşlığı

Yeniçerilerin ocaklarına Ocağ-ı Bektaşîyan, kendilerine de Hacı Bektaş Köçeği dediklerini söyledik. Bir Bektaşî terimi olarak “Yol”, bireyin dört kapıdan geçerek yaptığı yolculuğa işaret eder. Kısaca söylersek “Yol”, Bektaşîliğin ta kendisidir. Yola girmek, yoldaş olmaktır. Peki, Hıristiyanlıktan devşirme bir oğlan nasıl ve ne zaman yola girmiş sayılır? Kısa sürede ve kolayca olamaz. Yanıtı *Kavanin-i Yeniçeriyan* veriyor:

“Ve bir yoldaş ki, kanun üzere bu hizmetleri (Karakollukçuluk) eda eyledikten sonra kanun odur ki, yoldaşlara ziyafet için bir koyun aliverüb orta sofada et asacak çengele asarlar. Ol gece koyunu bişürüb yerler. Dahi ol yoldaşa dua ve sena ile arakiyye üzerine dülbend sarmağa izin verirler. Ve nice yıllar dahi hizmet edüp eski olduktan sonra sakalın koyvermeye dahi bir koyun asarlar, kanun budur. Nice zaman dahi bu minval üzere hizmet etdikten sonra eski olub orta sofaya Odabaşıyla eğer yemek yemeğe ve eğer sair hizmete geldikte ihtiyar yoldaşlar yollu yolunca oturdukta, onda dahi bir koyun asmadan ortaya çıkub oturmak kanun değildir. Asar, geçer oturur.”

Buradaki koyun asmanın basit bir ziyafet çekmeden öte bir anlamı olduğu kesindir. Bir sembol olarak yol talibi kendisini kurbanlık bir koyun olarak sunmakta, fiziksel ölümden önce nefsanî

ölümü kucaklamaktadır. Bektaşî geleneğine göre yola giriş ayini şöyle gerçekleştirir:

Talip kurban edilmek üzere bir koyun getirir. Koyunun yünü eğrilip ip yapılır ve tığbend (kılıç bağı) adı verilen bir bağ hazırlanır. İhtiyarlar teker teker meydana girip odadaki yerlerini alırken, mürşit, talibi yan odada törene hazırlar. Girişte her ikisi birlikte dizlerinin üzerine çöküp eşiği öperler. Eşik kutsal addedildiğinden eşiğe basmak neredeyse günah sayılır. Talip odaya çıplak ayak ve beyaz kefen içinde, boynunda tığbend bağlı olduğu halde girer. Üç adım atar, selam verir, mürşidin önünde peymançe durur. Durduğu bu noktaya Dâr-Mansur ya da kısaca Dâr denir ki darağacının kısaltılmışıdır.

Mürşit talibe yolun koşullarını anlatır ve sözünü: “Hakerenlerin vermiş olduğu pend ve nasihatlerle, öğütlerle amel ve hareket edecek misin?” diye sorarak bitirir. Talip: “Allah! Eyvallah! Kabul ettim!” dedikten sonra Mürşit çerağcıya yeni gelenin mumunu uyandırmasını söyler. Çerağcı, şeyhten “Delil” adı verilen mumu alarak diğer mumları bununla yakar. Bu arada mürşit, “Çerağ sahiplerinin çerağını parlak eyleye,” anlamına gelen bir gülbank okur. Çerağcı Delil’i uyutarak şeyhe geri verir. Ardından Şeyh “Yolumuzda bize bir rehber gerek. Kalk ve rehberinin elini öp!” deyince talip söyleneni yapar. Mürşit dualarla talibin tacını (arakiyye) başına yerleştirir ve kemerini boynundan alarak beline dolar, üç düğüm atar. Bu üç düğüm, elbağı eline, dilbağı diline ve belbağı beline sahip olma sözü manasındadır. Son olarak meydan süpürgeci tarafından süpürülür ve kurban edilen koyunun sunulduğu ziyafetle sona erer.

Bu anlattığımız Bektaşî tarikatının töreni olsa da, küçük farklılıklarla ocağın gerçek bir unsuru olmak, yani yola girmek için her yeniçerinin geçmesi gereken tören, aşağı yukarı böyledir.

Yeniçeriler birbirlerini yol kardeşi anlamında “Yoldaş” diye çağırırlardı. Acemi oğlanlar bile “Yoldaş” kelimesini ocağı kabul edildikten sonra kullanmaya hak kazanırlar, kısacası hiç kimse meşru bir yeniçeri olmadan “Yoldaş” sayılamazdı.

Erenler, Gerçekler demine, devranına, keremine, Hû!

Yeniçerilerin Kıyafetleri

Yeniçeriler normal günlerde başlarına, üzerine burma tül-bent sardıkları keçe kavuk geçirirlerdi. Hepimizin resmigeçitler-de görmeye alışık olduğumuz ve Ahilere mahsus beyaz keçeden bir başlık olan “Börk” ise özel günlerde ve törenlerde kullanılırdı. Buna “Yeniçeri Keçesi” de denirdi. Börkün uzunluğu yaklaşık 45 santim olup, arkaya devrilen ve tiftikten yapılan kısmına “Yatırtma” adı verilirdi. Bu ilave kısmın Hacı Bektaş Veli’ye ait olduğu söylenirdi. Efsane tabii. Yatırtma geniş olur, omuzlara kadar iner, yeniçeri dalgalana dalgalana yürürken pat pat omuzlarına vururdu. Elbette esas işlevi enseyi örterek yağmur, kar ve soğuktan korumaktı.

Börkün başın gireceği ağız kısmına, üç dört parmak eninde altın ya da gümüş sırmadan bir çember geçirilmişti. Börkün en tepesinde, arkaya devrilecek yerde de demir çember vardı. Börkün ön kısmında gümüş ya da parlak bir madenden yapılmış “Yünlük” ve “Tüylük” de denilen “Kaşıklık” takılmıştı. Yeniçeri amirleri rüt-belerine göre bu yuvaya, başlarına taktıkları sorguçlarla, arkadan bellerine doğru inen upuzun tüylerin uçlarını sokarlardı. Yeniçeriler kendi keçelerine “Zer Kula” yani “Zerrin Külâh” derlermiş. Rütbesiz olanlarsa keçelerine hiçbir şey koymazlardı. Kayıtlara göre dört türlü börk vardı.

Yünlüklü keçe: Kaşıklığı olan yatırtmalı keçe. Başa giyilecek kısım çepeçevre kâğıt üzerine “Daltac” adı verilen nakışla çevrili. Sırma işlemeli değil, yalnızca kâğıt üzerine nakşedilmiş.

Yünlüksüz keçe: Kaşıklığı olmayan keçe. Bunu acemi ocağının başcavuşu, kethüdası ve aşçısı giyerdi.

Üsküf: Yayabaşı börtü. Başa giyilecek kısmı 4-5 parmak sırma işliydi ve yatırtması yoktu. Üsküf aynı zamanda bu işlemenin adıydı. Fatih zamanına gelinceye değin padişahlar sefer zamanında başlarına bunu geçirirlerdi.

Kuka: Yayabaşı keçesi gibiye de, üsküf ve süpürge sorgucu yoktu. Tüylüğüne turna tüyü takılırdı.

Racona gelince; yeniçeriler başlarına keçeyi eğri, orta ve bölük komutanları ile atlı sekbanlar düz giyerlerdi.

Yeniçeri börtükleri kışla içinde dikilirdi. Dışarıdan adam gelip, börtü yaptırıp, başka vilayette halkı incitmesin diye, Odabaşı ile beraber gelmeyenlere keçe vermemek kanuna bağlandı.

Çamaşır ve giysi olarak; don, gömlek, dolama ve çakşır adı verilen şalvar giyerlerdi. Donluk, gömleklik bezleri Trabzon’dan gelirdi. Halk şairi Galatalı Hüseyin Çorbacı’nın bir civelek nefer için yazdığı dörtlük:

*“Germabede görsen eğer meleği
Belli olur Hacı Bektaş köçeği
Nişanı var eteğinde paçada
Trabzon bezi donu gömleği”*

Dolama; çuhadan kesilen, önü açık, eteği topuklara inen, kolları genişçe, cüppeyi andırır giysidir. Çakşırları da çuhadandı. 17. yüzyıl ortalarına kadar kısa diz çakşırı giydiler. Dizkapakları, tozluk kullanmadıkları zaman da baldırları çıplak kalırdı. Bellerine pamukludan kuşak sararlar, üstüne meşin silahlık koyarlar, tabancalarını ve palalarını bu kuşağa sokarlardı. Yürürken adımlarını

rahat atabilmek için dolamanın ön etek uçlarını kuşaklarına geçirirler, yaz kış çorapsız ayaklarına yemeni geçirirlerdi.

Çuha Selanik'te, Yahudilerin işlettiği tezgâhlarda dokunurdu. Çuhanın en âlâ cinsten ve boyanın has olması lazım gelirdi. Her sene çuha dokuma zamanı geldiğinde Selanik valisine hitaben ferman çıkarılırdı. Çuha imalatına nezaret etmek üzere bir Çuha Emni veya Çuha Çavuşu Selanik'e gönderilir, elindeki numuneye uygun dokutturması emir olunurdu. Çuha ocak için imal edildiğinden, eh, haliyle vergiden muaftı.

Yeniçeriler sefer yollarında da bu kıyafetle yürürlerdi. Elbette tüfekleri, gürzleri, kalkanları, yayları, ok torbaları ve zırhları da eklenirdi. Cenk alanına girdiklerinde üsküf çıkar, dolama sıyrılır, zırh kuşanılır, demir kolçak ve demir dizlik takılır, ayaklara çizme çekilirdi. Yağmurlu havalar için, "Barânî," denen çuha yağmurlukları vardı.

Kışın çivit mavisi çuhadan kaput giyerler, sefer sürerken yıpranan ayakkabı ve kıyafetlerini kendi ceplerinden, ordunun peşi sıra yürüyen ve "Orducu" denen seyyar esnaftan tedarik ederler, yiyecek dâhil bütün ihtiyaçlarını buradan karşılarlardı.

Bazen para tükenir, ihtiyaçlarını ganimet malı takas ederek alırlardı. Misal bir altın kupa karşılığı bir çift çizme gibi. Kim bilir kimin şarap kupası, artık kim bilir kime nasip olur.

Ordu esnafını İstanbul'daki esnaf loncaları belirliyordu. Seferden zaferle döndüğünde büyük kârlar ederken, mağlubiyetlerde hayatları da dâhil olmak üzere bütün sermayelerini kaybederlerdi. Anlayacağınız, borsada riskli kâğıda oynamak gibi bir durum. Ya hep, ya hiç...

Yeniçeri Ağası

Hey maşallah! Bugünün genelkurmay başkanına, ordu komutanına eş en üst rütbe. Padişah tarafından tayin edilir ve ancak padişah tarafından görevden alınır. Astığı astık, kestiği kestik, bıyıklarını balta kesmez, yüzü gülmez, bir kükremesin, bütün kâinat, yer gök inler. Yani öyle olmalı, insan başka türlüşünü hayal edemiyor.

Bakalım: Yeniçeri ağaları 16. yüzyıl başına kadar yeniçerilerden tayin edilmiş, neferlikten yükselen yetişmiş kişiler oldular. Cülus bahşişi konusunda bazı serkeşlikleri üzerine 16. yüzyıl başından itibaren ocağın başına sarayda yetişmiş, padişaha daha candan bağlı kimselerin getirilmesi uygun görüldü. 17. yüzyıl ortalarında yeniçerilere ilk devirlerde olduğu gibi kendi aralarından yetişmiş kimseler de ağa oldu. 18. yy ortalarından sonra, devşirme kanunu kaldırılıp Yeniçeri Ocağının disiplini kökünden bozularak, başıbozuk askerden farksız hayta güruhu halini alması üzerine, ocağın başına yine kendi aralarından ağa tayini usulü kesin olarak iade edildi ve bu usul, ocağın kaldırıldığı tarihe dek sürdü.

Ağalığın ocak dışından kimselere verildiği zamanlar, bu zat bir paşa, hatta vezir rütbeli bir paşa olur, o zaman bu ağaya, “Ağa Paşa” denirdi.

Yeniçeri Ocağının ana karargâhı “Ağa Kapısı” adında, Süleymaniye’de inşa edilmiş büyük bir saraydı. Ağalar, yeniçeri kışlarına

nadiren uğrarlardı. Ocak dışından tayin edilmiş ağalar arasında yeniçeri kışlalarını tanımayan bilmeyen bile çoktur. Ocağın işleri haftada bir gün Ağa Kapısı'nda toplanan bir mecliste görüşülür, buna "Ağa Divanı" denirdi. Ağanın kendisi de padişah divanı olan Divan-ı Hümayunun bir üyesiydi. Bugünkü hükümet kabinesine karşılık gelen Divan-ı Hümayunda, Yeniçeri Ağası sadece "Ağa" unvanını taşıyorsa söz ve oy hakkı bulunmaz, sorulursa fikrini söyler, lakin bir "Ağa Paşa" ise konuşmalara katılır, kararlarda oyunu kullanırdı. Padişahın Cuma ve bayram namazlarına çıktığı vakitte, Yeniçeri Ağası koluna girip onu attan indirir, padişah namaza çıkmazsa o da çıkmazdı.

Yeniçeri Ağasının görevi yeniçerilerin disiplini ve padişaha mutlak sadakatini gözetmek, yeniçerilerin başkomutanı olarak sefere gitmekse de, diğer bir görevi İstanbul Emniyet Müdürlüğüydü. Gece ve gündüz dilediği zaman kola çıkar, polis karakolu diyebileceğimiz yeniçeri kolluklarını denetler, halkın şikâyetlerini dinler, kabadayı tayfasını izlettirir, subaşı ağalara bu yolda talimatlar verirdi. Şehirde kol gezerken yanına acemi oğlanların en yapılılarından pazı, bilek, pençe sahibi on nefer falakacı alırdı. Ceza hakkı dayağı aşmış serseri takımını Ağa Kapısı'nda zindana attırır ve orada Allah yazmasın idam ettirebilirdi. Bir can uçurmak için padişah fermanı gerekliyse de, değil Yeniçeri Ağası, Subaşı Ağa dahi ayak takımından bir zıpırı idam ettirebilir, uçurduğu candan sorumlu tutulmazdı. Ayrıca yangınlarda yangın yerine gitmeye, yangın sönünceye kadar tulumbacıların başında durmaya mecburdu. O yüzden ki Ağa Kapısı'nda yüksek bir yangın gözetleme kulesi yapılmıştı.

Yeniçeri Ağası terfi ettiği zaman paşalık rütbesiyle ya sancakbeyi, ya da vali olurdu. Tarihimizde Yeniçeri ağalığından sadrazamlığa yükselenler de vardır. Mesela korkunç bir anarşi devrinde,

yedi yaşındayken tahta oturtulmuş 4. Mehmed, sadaret mührünü hem Yeniçeri Ağası hem de çekirdekten yeniçeri Kara Murad Ağa'ya vermişti. Bu anarşist devrin bir dönemi, “Yeniçeri Ağalarının saltanat devri” olarak anılır.

Yeniçeri ağalığının alameti, beyaz ipekten bir sancak ile iki tuğdu. Sancak ve tuğlar, ağa sefere giderken atının önü sıra götürülürdü. Ağanın resmi giysisi, sırmalı kadife veya kırmızı satenden uzun bir cüppeydi. Başında özenle sarılmış tepesi dilimli, ön tarafında değerli bir ağalık nişanı konmuş, yan tarafına da sorguç sokulmuş bir kavuk bulunurdu. Sair günlerdeyse kıyafeti kırmızı çuhayla kaplı vaşak kürk ve başında sarıktı.

Ağa Kapısı

Genelkurmay karargâhı diyelim biz buna. İçinde aynı zamanda mükellef bir harem dairesi de bulunup, yeniçeri ağasının ailesiyle ikametine tahsis edilen milli saray. 17. yüzyıl başından itibaren kanlı askeri ihtilallerde heyecanlı vakalara sahne olan ve asırlar boyunca önünden geçen İstanbulluları tir tir titreten Ağa Kapısı'ndan bugün hiçbir iz kalmamış olup, şimdi yerinde İstanbul Müftülüğü bulunmaktadır. Ne büyük kayıp!

Ağa Kapısı'nın ne zaman yapıldığı bilinmiyor. Kuşkuyla tariflere göre bu milli sarayın bir çatı altında tek parça olmayıp, ortasında büyük bir havuz bulunan ve "Kum Meydanı" denilen gayet geniş bir avlu çevresinde çeşitli daire ve köşklere ibaret ve çoğunun ahşap olduğu biliniyor. Yeri gelmişken bir parantez açalım: Osmanlı'da yüksek rütbeli paşalar resmi işlerini dahi kendi konaklarında görürlerdi.

Bu binaların en meşhuru "Tekeli Köşkü" idi. Neden böyle adlandırıldığı meçhul. Her yıl kış mevsiminde bir kar fırtınasının hüküm sürdüğü bir günde Yeniçeri Ağalarının bu köşkte Sadrazamlara öğle ziyafeti vermesi bir anane halini almıştı. Reşad Ekrem'in bize aktardığına göre, Tarihçi Naima bu köşkün Ağa Kapısı'nın en yüksek binası olduğunu, bir cihannüma gibi fırdolayı Haliç'i, Galata'yı, Boğaz'ı, limanı ve bilhassa Topkapı Sarayı'nı gördüğünü söylüyor ki

kar altındaki İstanbul manzarası, sadrazamın önüne kurulan mükellef sofranın yanında doyumsuz bir göz ziyafeti sunsa gerek. Elimizin altında bir zaman makinesi olsaydı da gidip görseydik.

Ağa Kapısı'nın bir muhteşem parçası da Hünkâr Köşküydü. Burada altın yaldızlı bir taht odası, bu odanın ağa divanına bakan kafesli penceresi, bu altın yaldızlı kafesin önünde de bir taht varmış. Benzer şekilde Topkapı Sarayı'nı gezenleriniz, Divan-ı Hümayunun toplandığı Kubbealtı'nda, padişahın, arkasından divan toplantılarını dinlediği kafesli pencereyi hatırlayacaktır.

Ağa Bölükleri denen muhafız yeniçerileriyle birlikte gece gündüz 2000 kişiyi bulan bir kalabalığın görev yaptığını söylersek, Ağa Kapısı'nın büyüklüğü daha iyi anlaşılabilir.

Sarayın büyük bir de camisi vardı. Yeniçeri ağası beş vakit namazını cemaatle birlikte burada kılardı. Aynı zamanda ocak erkânının yıkandığı bir büyük hamam bulunur, tellaklar acemi oğlanların güzidelерinden seçilirdi. Bir kez daha Reşad Ekrem Koçu'ya kulak verelim:

“Erkân ve efrat için kışlık yazlık, ocaklı ocaksız odalar, çardaklar, sofalar, mescitler, hamamlar, mutfaklar, çeşmeler, taşlıklar, dehlizler, ahırlar, mahzenlerle birlikte bütün buralarda oturan, dolaşan ve hepsi demir pençeli zehir gibi insanlarla Ağa Kapısı'nın, yeniçeri kışlalarının manzara ve havasıyla ahenkli, hem görölmeye değer, hem de dehşet içinde dolaşılacak bir yer olduğu muhakkaktır.”

Ağa Kapısı'nın en dikkat çeken yapısı, ahşap bir yangın kulesiydi. Kulenin tepesinde çepeçevre camlı bir köşk, köşte de gece gündüz yangın gözleyen 25 nefer gözcü çalışırdı. Bunlar da her angaryada olduğu gibi gene acemi oğlanlardan seçilirdi. Halk bu gözcülere “Köşklü” adını takmıştı. Ocak kaldırılmasının ardından yangın kulesi Beyazıt'ta kâğır olarak yapıldıktan sonra da kulenin gözcüleri eskiye istinaden Köşklü olarak anılmaya devam etmişti.

Türkiye’de bugün hâlâ Köşklü soyadı taşıyan kimi ailelerin soyu buradan gelmektedir.

Yetmedi, Ağa Kapısı’nın içinde çeşitli imalathanelerden oluşan bir de çarşısı vardı. Sarayın ve ocak ağalarının türlü ihtiyaçlarını karşılamak üzere burada çalıştırılanlar bilin bakalım kimlerdi? Bildiniz, acemi oğlanlar. Profesör Uzunçarşılı tarafından yayımlanmış, 1761 yılına ait vesikanın verdiği rakamlar, içerideki kalabalık hakkında fikir vermek bakımından dikkat çekicidir: 33 saraç, 35 berber, 30 aşçı, 22 teğiltici (eyer altına konulan keçeleri yapanlar), 16 demirci, 19 terzi, 23 çamaşırcı, 20 çizmeci, 19 hallaç, 21 doğramacı, 26 kazaz (ipekçi), 22 kırıbaçı (Deriden yapılan matara), 24 kazancı, 19 kuyumcu, 23 kalaycı, 20 keçeci, 27 muhtap (Kıl dokuyan esnaf), 26 mumcu, 35 nalbant, 22 yaycı. 26 nefer gece için şamdanları hazırlar, 35 saka su taşıırken, yazın su soğutmak için 21 karcı vardı. Boşuna demiyorum, altımızda bir zaman makinesi olsaymış diye.

Bu muazzam ahşap saray -kampüs mü demeliyiz?- büyük İstanbul yangınlarında birkaç sefer tamamen yandı, yeniden yapıldı. İlk ateş felaketine 1660 yangınında uğradı, İstanbul’un dörtte üçüyle birlikte yandı. İkinci yanışı 1749 Küçükpazar yangınında oldu. Ağa Kapısı’na gözetleme kulesi bu yangından sonra inşa edildi. Üçüncü defa 1774 Cibali yangınında kül oldu, yangın kulesi de İstanbulluların dehşetle seyrettiği muazzam bir meşale misali alev almıştı.

Vaka-i Hayriye’den sonra yangın kulesi ve diğer kısımlar yıkılırken, harem Şeyhülislamlık dairesine dönüştürüldü, kapısının üzerine de devrin seçkin şairlerinden Keçecizade İzzet Molla’nın yazdığı şu kitabe konuldu:

“Ağakapusun verdi bize Sultan Mahmud

Babı tezvîr idi Hak kıldı makamı iftâ.”

Ulufe

Osmanlı tarihinde sıklıkla sıkıntıya yol açan şu meşhur maaş ödeme mevzusuna bir göz atalım: Ulufeler üç aylık hak ediş üzerinden senede dört sefer ödenirdi. İlk taksit Muharrem, ikinci taksit Cemaziyülevvel, üçüncü ve dördüncü taksitler Şaban ayında çift olarak ödenirdi.

Paralar Topkapı Sarayı'nda, Divanı Hümayunun toplandığı Kubbealtı önünde, divanın toplantı günü olan salı günleri dağıtılırdı. Sıkıntı dedik ya, taksit zamanı geldiğinde defterdar askere dağıtılacak parayı olur da tamamlayamazsa, yeniçeri kışla ve koluklarında bir homurtudur başlardı. Duruma göre yeniçeriler ya surat asıp söylenmekle kalır yahut protesto gösterileri yapılırdı. Mesela defterdarın sarayı taşlanıp cam çerçeve indirilir, bazen de ihtilale dönüp sadrazam veya defterdarın kellesi istenir ve istediklerini de yaptırırlardı.

Defterdar, ulufe zamanı yaklaşırken diğer maaşlardan önce yeniçerilerinkini hazırlardı. Onlar temin edilince diğerlerinden korkulmazdı. Lâkin defterdar parayı denkleştiremediği takdirde taş tutulacağını bildiği için, konağının cephesinde kaç pencere varsa birkaç takım yedek cam satın alır, hazır bulundururdu. Sıkışık zamanlarda kendi cebinden ödediğinden, defterdar yapılan kimse-lerde bilgiden ziyade servet aranırdı.

Yeniçerilere ulufe dağıtılacağı gün yapılan divan toplantısına “Galebe Divanı” denir, ele güne karşı şan olsun diye İstanbul’daki bütün yabancı devlet elçileri davet edilirdi. Hazırlanan para Kubbealtı’na yakın hazine dairesine konur, her torbanın üzerine, örneğin, “64. Cemaat Ortası” diye, verileceği ortanın adı yazılırdı. Bir ortanın ödeneği 4-5 torba tuttuğundan, nakil ve dağıtma işlemi tam bir servet gösterisine dönüşürdü.

Dağıtım protokolü ise şöyleydi:

Evvla yeniçerilere saray mutfağından sabah çorbası dağıtılır, onlar çorbayı içtikten sonradır ki divan oturumu açılırdı. Yeniçerilerin çorbayı hemen kaşık çalarak içmesi çok mühim bir meseleydi. Çorbayı içmezlerse bir nedenden dolayı küskün oldukları, örneğin bir baş isteyecekleri anlaşılır, divan oturumu açılmazdı. Onun içindir ki yeniçeriler çorba içmeye başlar başlamaz devlet büyükleri rahatlar, şükretmek için kurbanlar kesilir ve anlaşma şekeri anlamına gelen “Akide şekeri” dağıtılırdı. Koşarak gidilen sofrada çorbadan başka pilav ve zerde de verilir, oturuma yemek bittikten sonra geçilirdi. O gün yalnızca önemsiz bazı davalara bakılır, mühim işler konuşulmazdı. Oturum, para torbaları Kubbealtı önüne taşınıncaya kadar devam ederdi. Onar onar küçük tepeler halinde yığılan sarı renkli keseler imparatorluğun gücünü yedi düvele bir kez daha gösterirdi.

Torba taşıma işi bitince divan tatil edilir, sadrazam maaşların verilmesi için padişahın izin isteyen bir tezkere yazardı. Padişah da tezkerenin üstüne kendi el yazısıyla, “Verilsin!” diye yazardı. Padişahın izin çıkınca Katar Ağaları rütbe sırasıyla Divan-ı Hümayunun bulunduğu Kubbealtı’na girerken, sadrazam ve divan üyeleri ayağa kalkar, katar ağaları da birer birer sadrazamın eteğini öperler ve el kavuşturup ayakta beklerlerdi. İçlerinden Başçavuş Ağa bu saftan ayrılıp Kubbealtı önüne çıkar ve yüksek sesle

Yeniçeri Gülbankı'nı okur, gülbankı, "Demine devranına Hû di-yelim," diye bitirince, yeniçeriler hep bir ağızdan "Hû!" diye yeri göğü inletirlerdi.

Ardından Başçavuş Ağa, sırayla bölük ve ortaları, paralarını al-maları için çağırırdı. Örneğin:

"Birinci Ağa Bölüğü!" diye seslenir. Bölüğün Karakollukçu: "Bu-rada!" diyerek yanıtlar. Başçavuş bunun üzerine: "Destur!" der ve bölük neferleri koşarak kendilerine ayrılan ulufe keselerini omuzla-rına vururdu. Bu çağrılar ve cevaplar sıra 65. ortaya gelinceye kadar devam eder, 65. orta anons edilince, Hünkâr Genç Osman'ın kat-linden sorumlu tutulup lağvedilen 65. ortanın adı üç defa okunur, sonra da bir ağızdan: "Yoktur!" denilir, "Yok olsun!"

Ulufe torbaları dağıtılıp bitince, padişah sadrazama iki kürk, defterdara da ağır bir cüppe gönderir, bunlar divanda merasimle giydirilirdi. Bundan da ulufe dağıtımının -para denkleştirmenin de diyebiliriz- ne kadar önem verilen bir iş olduğunu bir kez daha anlıyoruz.

Askerin para torbalarını sırtlamış halde kışlaya dönüşü, İstan-bul halkının daima seyrine koştuğu, tantanalı bir alay olurdu. Kış-lada mühürlü torbalar açılıp sayılır, para askere ertesi gün dağı-tılırdı. Misal Çorbacı: "Yakub bin Abdülmennan, Göriceli!" diye bağırır.

Yeniçeri: "Burada!" deyip gelir.

Çorbacı: "Say, al, git!" der, asker sayar, alır, giderdi.

Padişahlar da Birinci Ağa Bölüğünün bir numaralı neferi sayıl-dıklarından ulufeden onlar da yararlanırdı. 40 akçe yevmiye üze-rinden, üç aylık 3600 akçe hesaplanırdı. Dağıtımın üçüncü günü padişah nefer giysisiyle kışlaya gelir, odanın ortasında duran ağa-lık tahtına oturur, ulufe kesesine bir avuç altın da kendisi ilave ede-rek askere bahşiş dağıtırdı. Eh ne diyelim, yakıştır.

Kanuni Sultan Süleyman her üç ayda bir kendisine sunulan hazine defterini bir maaş evvelki hazine defteriyle karşılaştırarak bir hileye meydan bırakılmamasına dikkat edermiş. Hatta Rüstem Paşa'nın sadaretinde yeniçeri kâtibinin bir hilekârlığını ortaya çıkarınca adamı derhal idam ettirmişti. Aynı şekilde Dördüncü Murad da defteri bizzat kontrol edermiş.

Ordu seferdeyse, para torbaları ordunun bulunduğu yere develere yüklenerek gönderilir, buna, "Hazine Katarı" denirdi. 16. yüzyıl sonlarında devrin namılı sadrazamlarından Özdemiroğlu Osman Paşa orduyla Tebriz'de bulunurken, hazine katarı gecikmişti. Özdemiroğlu kendi mührüyle köseleden para kestirtip askere dağıttı, bir de tellal çıkartıp, "Hazine gelince üstüne mührüm vurulmuş köseleleri altınla değiştireceğim. Tebriz halkı bana güvensin ve askerin elindeki köseleleri altın paraymış gibi alsın!" diye ilan ettirdi.

Osman Paşa'nın köseleleri en küçük sızlanma olmadan çarşılı esnaf tarafından kabul edildi. Hazine gelince gene tellallar, "Hazine geldi! Herkes köseleleri getirsin, altınla değiştirsin!" diye bağırdılar.

Ne var ki Özdemiroğlu'nun kösele paraları çok kimse tarafından hatıra olarak saklandığından ancak yarısı altına çevrildi. Helal süt emmiş namuslu vezir, elde kalmış servet büyüklüğündeki parayı hazineye gelir kaydetti.

Yaa, eskiden durumlar böyleymiş işte!

Bahşış

Ulufe demişken, bahşışten söz etmemek olmaz. Yeniçerilerin ulufe dışındaki önemli bir gelir kaynağı, verilmesi gelenek olmuş cülus bahşışleriydi. İlk cülus bahşışı Birinci Kosova Savaşı sonunda, babasının şehit düşmesi üzerine Yıldırım Beyazıt tarafından dağıtılmıştır. Yapılan her iyilikte olduğu gibi zamanla bir mecburiyet haline gelmiş, yeniçerilerce hak olarak kabul edilmişti. Öyle ki tahta oturma merasiminde padişaha sadakat yemini edildikten sonra hükümdarın yüksek sesle, “Kullarımın bahşış ve terakkileri makbulümdür, verilsin,” demesi cülus protokolü arasına girmişti.

Cülus bahşışı yüzünden yeniçerilerin çıkardığı ilk büyük olay Sultan 2. Selim’e karşı olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman Zigetvar seferinde ölmüş, ölümü askerden gizlenmiş, asker bunu hissetse de bilmezden gelmişti. Babasının ölümünden haberdar edilen Sultan 2. Selim vali olarak bulunduğu Manisa’dan İstanbul’a gelmiş, tahta oturduktan sonra babasının naaşını almak üzere Belgrad’a gitmişti. Bu sırada Sokollu Mehmed Paşa’dan bir mektup aldı. Vezir, cenazeyi getiren ordu Belgrad’a vardığında askere cülus bahşışı vaadinde bulunmasını bilhassa rica ediyordu.

Vaktiyle yeni padişahın şehzadeligi sırasında bendeleri olanlar, devlet idaresini ellerine geçirmek için Sokollu Mehmed Paşa’yı önlerinde engel olarak görüyorlardı. Dolayısıyla vezirin ricasını

yeni padişaha bir tahakkümmüş gibi gösterdiler. Oysaki Sokollu cülus bahşışinden emin, askere sözünü vermişti. Cenaze namazı kılındıktan sonra Sultan Selim askeri selamlayıp otağına çekilince homurtular başladı.

Sultan Selim ve ordu muhteşem bir alayla Edirnekapı'dan şehre girdikten sonra Beyazıt'a geldiğinde, askerler, "Önümüzde saman arabası devrilmiş, ileri varamayız," diyerek alayı durdular.

Nasihât vermeye kalkan bütün vezir ve komutanları tüfek kundaqlarıyla vurup kaçırdılar. Sultan Selim ne yapacağını şaşırdı. Düştüğü hatayı, askerin tehditkâr bakışlarıyla karşılaştığında anladı. Nihayet Sokollu atının üzerinde ayağa kalkarak:

"Cülus bahşışı ve terakkilerinizin akçesi hazırdır, padişahımız bana sipariş etmiştir. Sözüme itimat edin!" diye bağırınca, askerin güvenini kazanmış büyük vezirin bu vaadiyle Sultan Selim sarayına gidebildi.

Yeniçeriler en yüklü cülus bahşışini 17. yy ortasında almışlardı. Dört sene içinde dört bahşış. Sultan 1. Ahmet ölünce kardeşi Sultan 1. Mustafa padişah oldu, birinci bahşış. Birkaç ay sonra Mustafa'nın mecnun olduğu anlaşıldı, yerine Genç Osman tahta çıktı, haydi bakalım ikinci bahşış. Dört sene sonra Genç Osman çıkan ihtilalde öldürüldü, yerine deli Mustafa'yı bile bile tahta çıkardılar, oldu mu üç bahşış? Deli tahttan indirilip yerine Sultan 4. Murat padişah oldu, hazineye para yoktu, yeniçeriler "Bahşış istemeyeceğiz," diye söz vermişlerdi, sözlerini tutmadılar, saraydaki bazı altın ve gümüş eşya eritilip paraya çevrildi, alın size dördüncü bahşış.

Böylesine yüklü ödemelerin yanında sözü olur mu bilemem, ama biz gene de sembolik iki bahşış olayını aktarmadan geçmeyelim. Her yıl Ramazan ayının on beşinci gününde padişahın kutsal emanetleri ziyaretini takiben, yeniçerilere saray mutfağından baklava çıkması adetti. Büyük tepsiler içindeki baklavalara her ortamın

karakollukçuları tarafından başlarında aşçı ustaları olduğu halde alınır ve karargâhlarına götürülürdü. Buna, “Baklava Alayı” denirdi. Tepsiler peştamallara bağlanıp rengârenk sopaların üzerine yerleştirilir ve iki karakollukçu tarafından taşınırdı. Baklava alayını ilginç kılan ise, diğer birçok olayda gördüğümüz gibi yeniçerilerin bunu koşarak yapmalarıydı.

Bir yaz günü bir yeniçeri neferi kendi nefsi için özene bezene bir bardak şerbet hazırlamış. Tam içeceği sırada devrin haşmetli padişahı Sultan Süleyman atlı olarak kışlanın önünden geçerken kapı önünde selâmına duran yeniçerilere hal hatır sormuş. Bunu fırsat bilen o nefer de kendisi için hazırladığı şerbeti padişaha ikram etmiş. Sultan Süleyman şerbeti alıp içmiş ve çok beğenmiş. “Sarayımda dahi böyle şerbet içmedim,” diye iltifatta bulunarak boşalan bardağı altınla doldurup askere iade etmiş. Bu olaydan sonra 61. Orta’nın şerbeti meşhur olup padişahların yolu düştüğünde durup bir bardak şerbet içmesi anane olarak kalmış. Tabii içine altın doldurmak da...

Aşçılar ve Şu Meşhur Kazan-ı Şerif

Yeniçeri bölük ve ortalarında aşçılar yalnızca yemek yapmakla uğraşan basit mutfak görevlileri değil, aynı zamanda İslami, Bektaşî, ananevi ve ahlaki değerlerin korunmasından sorumlu, saygın birer subaydılar. Bir anlamda “Yol”un muhafızlarıydılar. İngiliz diplomat Ricaut bu görüşü şöyle destekliyor:

“Aşçı yalnızca yiyecek maddelerini satın alıp yeniçerilere yemek taşıyan bir subay değildir. Görevleri arasında yeniçerilerin gözlenmesi, kusur işlediklerinde cezalandırılması da vardır.”

Yeniçeri Ocağı organizasyonunun 3 temel sütun üzerinde yükseldiğini daha önce söylemiştik: Avcılık, aşçılık ve Bektaşilik.

Kazan-ı Şerif başta olmak üzere, her birliğin sahip olduğu kazana atfedilen kutsallık, karakollara kazanlarla yemek dağıtan takımın komutanı Başkarakollukçuya “Kepçeci” denmesi, her sabah Yedikule’den et getiren “Seğirdim alayının” önünden geçmenin ölüm cezası gerektirmesi, aşçılık eğitiminin terfi sisteminde önemli bir yeri olması, teşkilatın adının bile “Ocak” oluşu, yemeğin ve aşçılığın ne kadar önemli olduğunu vurgular.

Aşçıbaşılar meşin önlük takar, rütbesini gururla taşıdığı fakat hiçbir zaman kullanmadığı uzun saplı bir kaşık simgelerdi. Altın yaldızlı bir miğfer giyer, kuşağına soktuğu bir kama ve elinde beyaz bir asa taşırdı. Aşçıların en nüfuzlusu 32. Orta’nın aşçısı idi.

Et Meydanı'nda bir de Bektaşî tekkesi vardı. Tekke, meydan şeyhinin himayesi ve başçavuşun idaresinde yeniçerilere kanun, tüfek, okçuluk, spor ve Bektaşî inanışı konusunda eğitim veren bir harp akademisi veya kurmay okulu gibi işlev görmektedir. Adaylar her orta ve bölüğün karakollukçuları arasından kendi aşçıbaşlıları tarafından seçiliyor ve eğitiliyorlardı. Akademiye giriş sınavı, biliyorum bıktınız ama gene bir koşu olan seğirdim yarışlarıydı. Kazananlar, "Seğirdim ustası" olarak tekke listesine alınır, üstü olan ustanın çırağı olarak sırasını beklerdi. Mezuniyet, yani "Çerağ çıkmak", sakal koyuverme, (sonraları) evlenme, mirasını istediğine bırakma hakkını elde etme anlamına gelirdi. Biz "çırak çıkarmayı" günümüzde olumsuz anlamda kullanıyoruz, ama aslı bu.

Gelelim şu meşhur Kazan'a. Yeniçeri Ocağında kazanların özel bir kutsiyeti vardı demiştik. Ortanın işlerini konuşacak zabıtlar, Çorbacı veya odabaşının başkanlığında kazan çevresinde toplanırlardı. Yeniçeri ihtilallerinde de kazanlar isyan bayrağı niyetine mutfaklardan Et meydanına çıkarılır, istekleri oluncaya kadar mutfaklarda ocaklar yanmaz, yemek pişmezdi. Bugün hâlâ kullandığımız "Kazan Kaldırmak" deyiminin kaynağı budur. Keçecizade İzzet Efendi Vakayı Hayriye'de ocağın kaldırılmasını şu dizelerle özetler:

"Koyup kaldırmada ikide birde

Kazan devrildi söndürdi ocağı"

Ortalar kazanlarını savaş alanlarına götürerek çadırlarının önüne yerleştirirlerdi. Bir ortanın kazanını kaybetmesinin felaket kabul edilmesi bir yana, bayrağının düşman eline geçmesinden daha kötü bir durumdu. Kazanlarını koruyamayan orta ya da bölüğün üyeleri dağıtılır, rütbeler sökülüp ya sürgüne gönderilir ya alt seviyedeki görevlere atanır, geri dönmelerine asla izin verilmezdi. Bir kısım yeniçeri ortası İstanbul'un muhtelif semtlerinde karakol hizmetinde

bulunduklarından, her sabah bunların orta ve bölüklerinde pişen çorba, orta kazanlarından biriyle kendilerine dağıtıldı. Sapına sırik geçirilmiş kazanı iki karakollukçu nefer omuzlarına alarak taşırlar ve Başkarakollukçu olan bir kepececi de çorbayı kolluk neferlerine dağıtırdı.

Ortaların mutfağı aynı zamanda hapishanesiydi. Birkaç günlük hapis cezası alan yeniçeriler mahkûmiyetlerini mutfakta, aşçıbaşının nezaretinde geçirirlerdi. Yataklarını da omuzlayıp mutfığa götürür, bulaşıklık dahi yaparlardı.

Bir de bütün Yeniçeri Ocağını temsil eden ve Kara Kazan da denilen bir Kazan-ı Şerif vardı ki, kuruluş devrinden kalan bu eski kazan, ocağın uğur ve yiğitlik tılsımı bilinirdi. Kazan-ı Şerif için “Hacı Bektaş Veli hediyesidir, kuruluş gününde bu kazandan kendi eliyle çorba dağıtmıştır,” denilirdi. Bu hatıraya istinaden yeniçerilerin değişmez kahvaltısı çorba olurken, orta komutanının “Çorbacı” unvanı da buradan kalmıştır. Yeniçeriler, Kazan-ı Şerif yerinden kaldırılacak ve altına bir kova su dökülecek olsa, dünyanın ters yüz olacağına inanırlardı. Kazanın askerin gözünde öyle büyük değeri vardı ki, “Kazan-ı Şerif çarpsın” diye üzerine yemin ederlerdi. Bugün Hacı Bektaş müzesinde sergilenen bir kazanın üzerindeki şu kitabe, kazanın önemi hakkında bir fikir verebilir:

“Hacı Bektaş pirimizdir yürütür cansız duvarı

Orduya etti dualar himmetidir bişumar,

Şanlıdır yeniçeriler daima şöhet şiar,

Pençeli bayrağı bir de Kara Kazan yadigâr.”

İki Ünlü Devşirme: Sokollu Mehmed Paşa ve Mimar Sinan

“Sokol kasabasında büyük bir faaliyet vardı.”

Ahmet Refik Altınay’ın kitabından kısaltarak aktarıyoruz: “Kanuni Sultan Süleyman’ın Yayabaşısı devşirme hizmetiyle gelmişti. Ahaliden bir kısmı korkudan çocuklarını saklıyordu.

Sokol, Bosna sancağına bağlı, Vişegrad kazasında ufak bir kasaba, anlamıysa, şahin yuvasıydı. Yanı başında akan Lim suyunun kenarında ufak ufak köyler sıralanmıştı. Bu köylerin hepsinden çocuklar toplanacak, İstanbul’a Edirne’ye Sultan Süleyman’ın sarayına götürülecekti. Çocuk devşirmeye gelen görevli Yayabaşı, Yeşilce Mehmed Bey’di. Mehmed Bey Sokol kazasından hayli çocuk topladı. Tanınmış bir aile olan Sokoloviç’lerin üç oğlu vardı. Eşinin kardeşi keşişti ve servet sahibi biriydi. Yeşilce Mehmed Bey çocukların içinden en’küçüğünü beğendi.”

Hikâyenin devamını Cevahirülmenakıp’tan okuyalım:

“Sultan Süleyman Kanuni’nin ilk saltanat yıllarında Ocağın itibarlı Yayabaşlarından Yeşilce Mehmed Bey oğlan devşirme hizmetiyle Bosna’ya gönderilmişti. Dolaşırken Sokol kasabasında Sokoloviç adındaki kişizadenin oğlunu pek beğendi ve babasından istedi. Sokoloviç’in aklı başından uçtu ve oğlanı sakladı. Çocuğun bir keşiş

dayısı vardı. Hem ilim, hem servet sahibiydi. Yeşilce Mehmed Bey'e oğlana karşılık çok paralar teklif etti. Hakikaten helal süt emmiş olmalı ki Yeşilce Bey rüşveti reddetti ve aileyi tatlılıkla razı etmeye girişti:

'Ey nadanlar!.. Bilmez misiniz ki bu akıllı çocuk padişah kapısının sonsuz mutluluğa mahzar olacaktır. Onun sayesinde her biriniz servet ve saadete kavuşacaksınız. Başımıza devlet kuşu kondu. Cehalet eliyle uçurmayın. Ocağınıza saadet kervanı indi, aptallık edip göçürmeyin ve ocağınızı kendi elinizle söndürmeyin. Oğlunuzun parlak istikbali alnında görünüyor. Bu çocuk büyük mevkilere yükselecektir. Er başından devlet ırak değildir. Oğlunuz bir gün hepinizin ellerinden tutacaktır.'

Velhasıl gerek bu sözlerin etkisi, gerekse oğullarını kurtarmayacaklarını kabullendiklerinden, çocuğu gizledikleri yerden çıkarıp istemeye istemeye Yeşilce Mehmed Bey'in eline teslim ettiler. Yeşilce Bey de yavru şahini yuvasından aldı, diğer ailelerden devşirdiği kırk kadar oğlanla birlikte Edirne'ye yolladı."

Tekrardan Refik Altınay'a dönüyoruz:

"Sokollu'nun adı Mehmed kondu. Tahsilini Edirne Sarayında gördü. Ardından İstanbul'a Büyük Saray'a gelip iç oğlanı olarak küçük odalara verildi. Sultan Süleyman'a sadıkane hizmetler etti, adap ve merasimde gösterdiği yetenek padişahın takdirini kazandı. Böylece iç hazineye alındı. Sultan Süleyman'ın parlak zaferlerini gördü. Sarayda büyük güven kazandı. Sırasıyla rikabdar, çuhadar ve silahdar oldu. Silahdarlık sarayın en büyük memuriyetlerindendi. Artık sarayda büyük nüfuz sahibiydi.

Sokollu kısa zamanda silahdarlıktan çeşnigirbaşılığı ve kapıcılar kethüdalığına terfi etti. Seferi Hümayunların hepsinde bulundu. Barbaros Hayreddin Paşanın ölümünden sonra yerine Kaptan

Paşa, ardından vezir oldu. Nihayet Sultan Süleyman, oğlu Şehzade Selim'in kızı İsmihan Sultan'ı Sokollu'yla evlendirdi Mehmed paşa artık padişah damatlığına nail olmuş bulunuyordu. Ordu Sofya yollarını tuttuğu sırada devrin Sadrazamı Ali Paşa'nın vefat haberi gelince, eh artık yeni Sadrazamın kim olacağı enikonu belliydi."

Sokollu Mehmed Paşa, memleketi Sokol'u hiçbir zaman unutmadı ve büyük hizmetlerde bulundu. Nitekim amca çocukları dâhil bütün ailesini İstanbul'a getirtti ve onları konaklarda refah içinde yaşattı. Artık Sokollu sülalesi sarayda önemli görevler almaya başlamıştı. Son olarak kudretli paşamızın bir basketbol coğrafyasından geldiğini ve boyunun iki metreyi aştığını da unutmadan ekleyelim. Halk arasında "Mehmed Paşa-yı tavil" olarak anılmış. Atına bindiğinde ayakları yere değermiş derler. Başında bir de kallavi kavuğu ekleyin. Of, hakikaten haşmetli bir görüntüsü olsa gerek.

Sokollu'nun aksine Mimar Sinan'ın sorularla dolu bir hayatı var. Resmî adı Sinan bin Abdülmennan. Bildiğimiz, 1490 yılına doğru Kayseri vilayetinin Kesi kazası, Ağırnas köyünde, kimi kaynaklara göre Ermeni, kimi kaynaklara göreyse bir Rum çocuğu olarak dünyaya geldiği. Sultan 1. Selim'in saltanatı sırasında devşirilen Sinan, Acemi Ocağında marangozluk öğrendikten sonra, padişahla birlikte İran ve Irak seferlerine katılıyor, ordunun İstanbul'a dönüşüyle birlikte ocağa kabul ediliyor. Sultan Süleyman devrinde önce atlı sekbanlığa, sonra zemberekçibaşılığa, ardından hasekiliğe terfi ediyor. Bu rütbeyle 1537 Korfu, 1538 Moldavya seferlerine katılıyor. 1538 Karaboğan Seferi sırasında ordunun Prut nehrini aşması için lazım olan köprüyü başarıyla inşa etmesinin

ardından, kendisine yapılan teklifi kabul ederek 49 yaşında hassa mimarlığa getiriliyor. Yakın dostu ve yardımcısı şair Mustafa Sai Çelebi'ye yazdırdığı anılarında hazret kendisini şöyle anlatmış:

“Kendimi elimden düşmeyen pergele benzetirdim. Pergel nasıl bir ayağıyla bir noktaya saplanır ve öbür ayağıyla etrafı gezer dolaşırsa, ben de mesleğime canı gönülden sarılıp mesleğimde yükselmek, hem de gaza yollarının verdiği fırsatla memleketler dolaşıp görmek isterdim.”

Mimar Sinan her ne kadar mimarbaşı idiyse de, yeniçeri olmaktan duyduğu gururu Mustafa Sai Çelebi'ye yazdırdığı şu dizelerde okuyabiliriz:

*“Eskiden kuluyuz, yeniçeriyiz
Yanar od'a girer semenderiyiz.”*

Bektaşiliğe bağlılığı da şu dizelerde açıkça görülür:

*“Olub yeniçeri çektim cefayı
Piyade eyledim nice gazayı.*

*Yolumla sanatımla hizmetimle
Dahi akran içinde gayretimle*

*Duruşdum ta ki tıfliyet çağından
Yetişdim Hacı Bektaş Ocağından.”*

Eserleri arasında 81 cami, 51 mescit, 55 medrese, 26 okuma odası, 18 imaret, 3 hastane, 7 büyük sukmeri, 8 büyük köprü, 18 kervansaray, 6 mahzen, 33 saray, 35 hamam, 17 türbe ve sayısız sebiller bulunur.

Aşağıda anlatacağım rivayet, ustalık eserim dediği Selimiye Camii'nin inşası sırasında Mimar Sinan'a atfedilir.

Cami inşaatı sırasında yakınlarda arkadaşlarıyla koşturmakta olan bir çocuk (ayyaş bir berduş diye de anlatılır), minarelerden biri eğri diye tutturur. Sinan çocuğu yanına çağdırır ve “Söyle bakalım, hangi minare eğriymiş?” diye sorar. Çocuğun gösterdiği minarenin tepesine kalın bir halat bağlatıp inşaatta çalışan amelelere sözde çektirir. Bu arada çocuğa, “Bak bakalım oldu mu, iyi bak şimdi düzeldi mi?” diye sormayı ihmal etmez. Bir süre sonra çocuk, “Hah, şimdi düzeldi,” der ve arkadaşlarıyla oynamaya geri döner. Yardımcıları Koca Sinan’ın çocuk lafıyla hareket etmesine anlam veremezler. Ama o bambaşka bir şey düşünmüştür: “Eğer böyle yapmasaydım, bu çocuk her yerde Sinan’ın yaptığı minare eğri der, şüyu vukuundan beter olur, bir müddet sonra kulaktan kulağa yayılıp herkes inanır, minareyi eğri görmeye başlar. Oysa şimdi bu çocuk minareyi ben düzelttirdim, diye kime dese gülüp geçer.”

Rivayet böyle, inanıp inanmamak size kalmış.

Türbesi, Süleymaniye Camii ve Külliyesinin bir köşesindedir.

Mehter

Has duurrr!

Kısaca askeri bando. Tarihçi Osman Nuri Ergin *Maarif Tarihi* adlı eserinde, “*Mehter ismi Farsça ‘mahi-ter’ sözcüğünden bozma, yani hilal (mah=ay, ter=taze, taze ay, yeni doğmuş ay) demektir ki, mehterler bir hilal şeklinde açılıp icra-i ahenk ettiklerinden bu adı almışlardır,*” dese de, doğru söylenişi gene Farsça “mihter” olup vezir ya da bir devlet büyüğü kapısında hizmet eden kişi demektir.

Osmanlı Devletinde ilk mehterhane, Konya Selçuk Sultanı Alaettin’in Osman Gazi’ye gönderdiği istiklal alametlerinden biri olan davulla kurulmuş, zamanla zengin bir teşkilat halini almıştır. Bir mehterhane 1 tabl (davul), 1 zurna, 1 çifte nakkare, 1 borazan ve zil olmak üzere beş sazdan oluşurdu. Bu bir takıma “kat,” denirdi. Bando kat kat büyürdü. Mesela saraya ait “Hassa Mehterhane” dokuz kat idi. Katlarda sazları çalanlardan en ustası baş olurken, bir kattan büyük mehterhanelerde bando şefinin unvanı mehterbaşydı. Davul çalana tabl’zen, dümbelek çalana nakkarezen, zurna çalana zurnazen, boru çalana boruzen, zil çalana halilezen, marş okuyana da güyende denirdi.

Yeniçeri mehterhaneleri kışlalarda her sabah bir fasıl yaparlardı. Yeniçeri Ağasının Ağa Kapısı’nda 7 kat ayrı bir mehterhanesi bulunurdu. Merasimlerde çalsalar da, mehterhanelerin esas

vazifesi cenk alanlarındaydı. Yeniçeri ve paşa mehterhaneleri hep birlikte çalmaya başlayınca cenk meydanına ayrı bir heybet verir, düşmanın yüreğine korku salardı. Fındıklılı Mehmed Ağa, Merzi-fonlu Kara Mustafa Paşa'nın Viyana kuşatmasını tasvir ederken, "... yatsıdan sonra ve seher vakti her asker kolunda çalınan tabl, zurna, nefir (borazan), nakkare ve zil sedası, top tüfek velvelesiyle birleşince yer gök inlerdi," diyor.

Mehterhaneler cenge giderken, "Harbî Kös" denen, harbiden de çok büyük cenk davullarını götürürlerdi. Boy 1,50 metre, üst çapı 1,20 metre, alt çapı 0,80 metre ebatlarındaki bu azametli davullar, develer üzerine yüklenirdi. Sultan İkinci (Genç) Osman Hotin seferine çıkarken hassa mehterhane o denli büyük bir harbî kös götürmüştü ki, deve taşıyamamış, fil sırtına yüklenmişti.

Kösleri taşıyan develer ihtiyarlayınca emekliye ayrılır, gazilik ve emeklilik beratı boyunlarına zincirle asılırdı. Emekliye ayrılan develerin canının çektiği merada otlaması padişah fermanıydı. Şevki Koca'nın *Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler* adlı kitabından:

"Emekliye ayrılan böyle bir deve Belgrad'da başıboş gezerken nasılsa bir kilisenin avlusuna girip nadide çiçekleri yemeğe koyulmuş. Kilisenin papazı manzarayı görünce deliye dönmüş. Dövse, deve beratlı gazi, yular takıp dışarı çıkarsa fermana aykırı. Deveyi ürkütmek için hemen bir davul uydurup çalmaya başlamış. Kilisenin diyakozu, papazın bu garip haline gülerек: 'Papaz efendi, papaz efendi boşuna zahmet etme. O deve kös dinlemiş, kös!' diye dalgasını geçmiş."

Evliya Çelebi, Budapeşte "Kızıl Elma" Sarayı'nda iki yüz nefer gûyendenin iştirakiyle 9 kat mehterhanenin sabahlara kadar icra ettiği marşların dehşetinden nice kilisenin papazının bayıldığını, halkın korkudan dudaklarının uçukladığını yazar. Tabii Evliya Çelebi azıcık palavracı olduğundan bunun abartı olduğunu rahatlıkla

tahmin edebiliriz. Bugün benzer şamatayı, deplasmana gelmiş takımın kaldığı otelin önünde futbolcuları uykusuz bırakmak için yapıyorlar.

Cenk yollarında veya kışla nöbetlerinde kös vurulurken yüksek sesle, “Yektir Allah, yek!” diye nakarat tutturmak ananeden-di. İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın *Kapıkulu Ocakları* adlı eserinde, Kanuni Sultan Süleyman’ın Mohaç sahrasında konuşlanan ordusu anlatılır: “...Gece on binden fazla meşaleyle aydınlatılmış Türk ordugâhı... Ertesi sabah büyük bir meydan muharebesi olacak, Macar ordusu imha edilecektir. Din ve devletin serbazları ve divaneleri şeştarlar, tamburlar, kopuzlar çalup şenlikler ve şadilikler ederlerdi.”

Mohaç seferinde kullanılan dev kösü İstanbul Harbiye Askeri Müzesine gidip gözlerinizle görebilirsiniz. Sizi bilmem ama ben o devirde Osmanlı ordusu üzerimize yürürken düşman saflarında bulunmayı doğrusu hiç istemezdim. Allah yazdıysa bozsun!

Mehter faslını, bugün hatalı olarak, “Ceddindede, neslin baba,” diye söylenen, ama aslı, “Teslim Dede, Teslim Baba,” olan dize-deki Teslim Dede’nin kim olduğunu söyleyerek bitirelim. Teslim Abdal, 4. Murad zamanında 66. Yeniçeri Ortasına mensup Orta Halife Babasıdır. Revan ve Bağdat seferlerinde gösterdiği kahra-manlıklardan dolayı adına bu marşın yazıldığı söylenir.

Spor ve Talim

İlk yeniçerilerin talim ve terbiyesi iyi kılıç kullanmaya, yay kurup ok atmaya yönelikti. Her ikisi de kol kuvvetine dayanıyordu. Daha sonra bunlara tüfek eklendi, keskin nişancılar yetiştirildi.

Kılıç talimleri, keçeden yapılmış mankenlere kılıç çalmak şeklinde olurdu. Keçe mankeni bir vuruşta ikiye bölen cengâverlere her devirde bolca rastlanır. Savaş alanında düşmanı sol boynundan sağ kalçasına çaprazlama yarıp ikiye ayırmaya hamaylı çekmek denirdi. Bunun için hiç kuşkusuz cansız manken üzerinde hiç yorulmadan aynı darbeyi defalarca zincirleme çalışmakla mümkün olurdu.

Ok talimleri de, kemankeş cengâverin hedefini uzak mesafelerden tam isabet vurabilmesi için yayı tutan pençenin, kirişi çeken el ve pazının, nihayet oku tutan parmakların çalıştırılmasına yönelikti. Kemankeş adaylarının, kaslarını güçlendirmek için bin gün müddetince boş boş çektikleri yayın adı “Kepaze” idi. Kepaze yayına çekilen kirişe de “çile,” denirdi. Boş yere çekildiği için kepaze olmak deyiimi oradan gelir. Günde 50 çekişten başlayan kepaze, 500 çekişe kadar artırılırdı. Sonrasında bir ustadan ders alınır, sınavı geçen kişinin kulağına “kemankeş sırrı” üflenirdi ki bu, Enfal Suresi 17. ayeti idi: *“Onları siz öldürmediniz, lâkin Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, lâkin Allah attı. Bu da müminlere*

güzel bir imtihan geçirtmek içindi. Allah iştir, bilendir.”

Kışla talimleri genellikle Hidrellezden kasım ayına dek açık havada çalışılabilecek mevsimlerde her gün, saatlerce sürerdi. Bu talimleri izlemeye bazen padişahlar, Sadrazamlar gelirler, “Maşallah maşallah,” diyerek çalışmasını beğendikleri neferlere ihsanlarda bulunurlardı. Kanunî Sultan Süleyman’ın talimleri izlemek üzere burada özel bir yer ve çeşme yaptırdığı bilinir.

Spor olarak da sürat koşuları, engel aşma talimleri, güzr sallama ve bilhassa güreş vardı. Her yeniçeri odasında birer ikişer pehlivan bulunması kanundu. Güreşe tutuşan güçlü kuvvetli neferler kıran kırana boğuşur, fakat üstün gelen rakibinin sırtını yere getirmez, pes etmeye zorlamaz, güreşi bırakır, hükmen galip sayılırdı. Bir şu nezakete, bir de bugün kavgada yumruk saymayı bilmeyen büyüklerimize bakıp iç geçirelim.

Ocağın Talimhane ve Okmeydanı denilen atış alanlarını ilk defa İkinci Sultan Beyazıt yaptırmıştı. Yeniçeri yoldaşlara ok atmayı öğretmek aynı zamanda 54. Ağa Bölüğü Çorbacısı olan Talimhanecibaşının göreviydi. Talimhanecinin her gün meydana gelip kemankeşlere talim yaptırması kanundu.

Bu makam usta olanındı. Dolayısıyla kişi usta olursa, ocak dışından da atama yapılırdı. *Kavanini Yeniçeriyan’dan:*

“Yavuz Sultan Selim zamanında Acem diyarından bir adam çıkagelip, Ocak’taki atıcıların hepsine galebe çalınca padişah:

‘Benden ne murad edersin?’ diye sorar. Adam:

‘Talimhanecibalık isterim,’ der. Padişah:

‘Verdim,’ deyince, yeniçeriler nice zaman kabul etmeyip:

‘Bu bizim aramızdan bir makamdır, başkasına verdirmeyiz,’ diyerek karşı çıktılar. Durum kendisine arz edildiğinde padişah:

‘Elbette usta olanındır. Ben verdim. Eğer içlerinde galip var ise, o buyursun.’

Böylece yeniçeriler çaresizce razı oldular, ama divanda yayabaşı keçesi giymesin, mücevveze kavuk taksın dediler. Böylece Acem talimhanecibaşı uzun zaman divan kurup yoldaşlara ok atmayı öğretti. Günün birinde solaklardan Tombul Mehmed okçulukta Acem'e galip gelince talimhanecibaşılığı onun elinden aldı. O da ne yapsın, Acem diyarına geri dönmekten başka çare bulamadı."

Yeniçeri Ocağının en seçme kemankeşleri, donanma sefere çıkarken Kaptanpaşa'nın hizmetine verilirdi. Bu kemankeşlerin itibarı o kadar yüksekti ki, sefer sırasında Kaptanpaşa öğle ve akşam yemeklerini kanun gereği bu kırk yeniçeriye sofrasına alarak yerd. Bunların görevi deniz savaşı başlayınca güverteye çıkan Kaptanpaşa'nın etrafını sarmak ve hiç durmadan düşmana ok yağdırmak, günümüz ifadesiyle bir koruma ateşi açmaktı. Dolayısıyla düşman gemilerinden tüfek ya da ok atmak için kimse ayağa kalkmaya cesaret edemezdi. Buna rağmen kurşun ya da ok atılacak olursa Kaptanpaşa'nın çevresinde canlı kalkan vazifesi görürlerdi.

Hayvan bağırsağından yapılan kirişin yaya bağlandığı kısımlarına "toz" adı verilirdi. Vaktiyle Okmeydanı'ndaki Atıcılar tekkesinde İskender adında genç bir kemankeş talim ederken acı kuvvetiyle yayı öyle bir germiş ki, yayın tozu dayanamayıp kopmuş, o günden sonra bu neferin lakabı "Tozkoparan" olarak kalmış. 17. yüzyılda kaleme alınmış elyazması, bir Kemankeşler Risalesinde yazdığına göre, Burak Reis'in şehit düştüğü Venedik seferinde bir düşman askeri Kaptanpaşa gemisinin kış tarafına rampa etmiş. Türk gemisine atlayan Venedikli bir fedai Türk sancağını yerinden çıkarıp denize attıktan sonra kendi gemisine kaçmış. Bizim Tozkoparan Venedikliyi okla delmekle kalmadığı gibi denize düşen adamın ardından o da denize atlamış, bir yandan sancağı batmaktan kurtarıırken diğer yandan Venediklinin gövdesinden ayırdığı kesik başını gönderin sivri ucuna geçirip Kaptanpaşa gemisine geri tırmanmış.

Bugün şükürler olsun (!) insansız hava araçları sayesinde kilometrelerce uzakta oturduğumuz yerden istediğimiz kadar düşman öldürebiliyoruz. Eh, mertlik bozuldu tabii.

Sefer ve Savaş Düzeni

Yeniçerilerin bir numaralı görevi, yani varlık nedeni savaşmak olduğuna göre bu faslı hak ettiğince ayrıntılı göreceğiz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı şöyle anlatıyor:

Üçüncü Murad zamanına kadar yeniçerilerin tamamının sefere gitmesi, Sultan'ın bizzat katılmasına bağlı idi. Fakat bu padişah zamanında ve Sadrazam Sinan Paşa'nın sadaretinden, yani 1593 tarihinden itibaren bütün yeniçerilerle diğer kapıkulu askerlerinin Sadrazam ve ordu komutanıyla birlikte sefere katılmaları kanun oldu. Çünkü sonraki tarihlerde Osmanlı padişahlarının birkaçı istisna, geri kalanları hep sarayda istirahati yeğlemişlerdi.

Hükümdar seferdeyken yalnızca sınır kale ve kasabalarındaki yeniçeriler güvenlik maksadıyla yerlerinde kalırlardı. Hükümdarla sefere çıkan yeniçeriler yürüyüşlerde padişahın önünde giderlerdi. Konak denilen mola yerlerinde yeniçeriler çadırlarını, padişahın çadırı olan Otağ-ı Hümayunun iki tarafına kurup ortasını yol gibi boş bırakırlar, yolun iki başından birine Cemaat Ortalarından 101. Yaya Orta'sı, diğerine Ağa Bölüklerinden 17. Bölük kapıcı olur, hükümdarın güvenliğini sağlarlardı. Bu hareket tarzı padişahı korumak olduğu kadar, bir felakete yol açacağı için değil kaçmasını, geriye bir adım atmasını dahi engellemek amacını gütmekteydi.

Yeniçeriler İstanbul'dan sefere hareketlerinde Davudpaşa ordu-gâhında hükümdarın muhafazasına bir miktar kuvvet bırakarak Halkalı'dan itibaren kestirme yollardan Filibe'ye giderler, oradan Edirne yoluyla gelen padişahı karşılarlardı. Bu şekilde hareket edilmesi kalabalık nedeniyle yolda ve uğrak yerlerinde halka sıkıntı vermemek içindi.

Sefere hareketten önce odalarının kasa ve sandıklarındaki para, eşya ve erzak gibi ağırlıkları nakil için Odabaşları vasıtasıyla katır veya at tedarik ederlerdi. Bunlara hükümet tarafından yirmi kişiye iki küçük çadır ile şilte hizmeti gören iki kaba halı, bir de yemek takımlarını -ve tabii kazanlarını- taşımak için deve verilirdi. Sefer öncesinde her bir yeniçeriden ikişer altın kumanya parası alınırdı.

Yeniçeriler barış zamanı bellerinde eğri bir hançer taşırlardı. Sefer vaktinde boynuzdan yapılmış yay ve okları vardı. 16. yy'dan itibaren tüfek kullanmaya başladılar. Tüfekler, kurşunları ve yeniçeri kazmaları silahlardan sorumlu Cebeci ocağı tarafından sınıra kadar nakledilerek, düşmanla temastan önce yeniçerilere dağıtılırdı. Ne var ki kendi satın aldıkları tüfeklerin devletin verdiklerinden çok daha iyi olmasından dolayı, yeniçerilerin önemli bir kısmı devletin verdiklerini kullanmazlardı.

Kapıkulu ocaklarının İstanbul'dan çıkış ve girişlerinde merasim yapmak kanundu. Müneccimbaşı tarafından uğurlu bir saat saptanır, padişaha arz edilip emir alındıktan sonra hareket günü tespit edilmiş olurdu. Sefer emri geldiğinde seferberlik ilanı anlamına gelecek şekilde Yeniçeri Ağası ve Ocağın tuğları Ağa Kapısı'na dikilirdi.

Sefer Rumeli tarafına ise, ilk merhale Davudpaşa idi. Buraya daha önceden Otağ-ı Hümayun veya Serdar-ı Ekrem'in otağı ile diğer çadırlar kurulurdu. Sefer Anadolu tarafınaysa, Üsküdar'daki Doğan-cılar meydanı ilk aşamayı teşkil ederdi. Davudpaşa veya Doğan-cılar da toplanan yeniçerilere ziyafet çekmek kanundu. Hükümdar bizzat

sefere katıldığında kanun üzere yeniçerilere biner akçe sefer bahşişi verilirdi.

Yeniçerilerin sefer sırasında dürüst, emir ve komutaya itaat edici davranmalarına çok dikkat edilirdi. Barış zamanındaki gibi tolerans gösterilmez, en küçük bir hata bile affedilmezdi. Belirli aralıklarla resmi geçit ve yoklama yapılır, yoklama defteri hükümdara verilirdi. Kanuni Sultan Süleyman Zigetvar seferine çıkmadan önce Yeniçeri Ağası Ali ağaya: "Belgrad'da askeri yoklarım, biri nâmevcut olursa hakkından gelürüm," demiş, Ali ağa da aynı sözleri yayabaşı ve Bölükbaşılara söylemişti.

Dördüncü Murad da 1635 yılında Revan seferine hareketten evvel izni olmaksızın hiçbir yeniçerinin geride bırakılmamasını kat'i surette emretmişti. İzmit ile İznik arasındayken Galatalı Çelebi diye anılan bir solakbaşının ihtiyar bir yeniçeriyi İstanbul'da bırakmasından dolayı derhal idam etmişti.

Ordunun yolda icap eden ihtiyaçlarını karşılamak üzere Orducu adı verilen çeşitli esnaf ve sanat erbabından bir kısmının sefere katılması kanundu. 1768 seferinde orduların İstanbul'dan çıkışları şöyle olmuştu:

Üçüncü Sultan Mustafa'nın alayı seyretmek için Topkapı Sarayındaki Alay Köşkünde oturduğu sırada, esnaf alayının önünde Subaşı, Kılavuz çavuşu ve Asesbaşı'ndan üçü atlarıyla beraber geçip arkalarından maiyeti yürüdü. Ardından çiftçiler sapanlarıyla, devenin üzerinde Mushaf-ı Şerif okuyan biri, ekmekçiler, sırasıyla kasaplar, mumcular, bakkallar, manavlar, yaş ve kuruyemişçiler tablalarıyla geçip, onların arkasından Ordu ağası, Ordu naibi, mehterhane takımı, saraçhane, yeni kavaflar, paçacılar, çuhacılar, hallaçlar, bezzazlar, eski kavaflar, semerciler, kazancılar, arpacılar ve çadırcılar geçmişlerdi. 16. yy'a ait defterlerde bu esnafın arasında bozacıların da bulunduğu görülüyor. Bu tarihlerde Osmanlı ordusunda boza çok içilirdi.

Askerin yolda yiyeceklerini temin etmek ve bedeli karşılığında hububat satın alınmak üzere menziller tespit edilir, menzil eminleri vasıtasıyla çevredeki köylü ordu güzergâhına inerek rayiç üzeri mal satmaya mecbur tutulurdu. Bu zorunlu alışverişe Sürsat pazarı denirdi.

Yeniçeriler düşman toprağına ayak bastıkları vakit her ikinci namazı sonrasında Yeniçeri Kethüdası çadırından çıkıp iskeleye oturur, diğer ağalar çevresinde bir daire oluşturur, askerler ayağına kalkar, ocak yazıcısı Kethüda beyin yanına gelip dua eder ve hepsi bir ağızdan yarım saat boyunca meydanı Allah Allah sesleriyle inle-tir; padişaha, vezirlere, ağalara ve bütün askere zafer temenni edil-dikten sonra dua Hû çekilerek biterdi. Bu duaya Sefer Duası denirdi.

Düşman toprağına giren ve düşmanla teması yaklaşan yeniçeri-ler tertibat alırlardı. O zamana değin ordunun önünde giden tuğlar ve ağırlıklar geride bırakılır, bu andan itibaren padişahın etrafını çevirerek onu korurlardı. Yeniçerilerin önünde toplar gider, meydan muharebesinde toplar birbirlerine zincirle bağlanırdı. Harp sahası-na girilince yeniçerilerin bayrakları kendilerine verilirdi.

Yeniçeri neferleri ordunun kalb dedikleri merkez kolunda yer tu-tarlardı. Gerek muharebe için yürüyüşlerinde, gerek harp sahasında hükümdar bulunacak olursa arka arkaya dokuz saf, başta ordu ko-mutanı veya bir serasker varsa yine arka arkaya üç saf oluşturur-lardı. Düşmanla temas zamanı yaklaştığında Cebeci ocağı develerle taşınan silahlardan yeniçerilere tüfek, kurşun ve siper kazmak için kazma-kürek dağıtırdı. Bunların kullandığı kurşunlara yeniçeri fın-dığı adı verilirdi.

Harbe başlayacakları zaman Gülbank çekerler ve havaya üç defa mermi sıkarlardı. Harp başlayınca, padişah bulunmadığı zaman arka arkaya üç saf oluşturan yeniçerilerin ilk safı ateş eder, ardından diz çökerek tüfeklerini doldurmakla meşgul oldukları esnada ikinci

sıra ayağa kalkıp ateş eder, bunlar da tüfeklerini doldururken üçüncü sıra ateş ederdi. Mevkiin ve siperin durumuna göre diz çöküp ateş edildiği de olurdu. Yeniçerilerin bu şekilde tüfek atmalarına fındık serpmek denirdi. Hücuma kalktıkları zaman da elbette Hû çekerek ileri atılırlardı.

Kalelere hücum veya buna benzer son derece tehlikeli hizmetler için yeniçeriler arasından Serdengeçti denilen fedailer ayrılırdı. Bunlara fazla yevmiye, hayatta kalanlarına hizmetlerinin derecesine göre yüksek mevkiiler verilirdi. Kaleye bayrak dikene Sancak beyliği verildiği bile olmuştu. Serdengeçtiler arasında sağ kalanlar bir imtiyaz olarak Serdengeçti Kavuğu adında tüylerle kaplı gösterişli bir kavuk giymeye hak kazanırdı.

Cenk meydanında yeniçeriler siperlere gece girerler, heybetli görünmek amacıyla kanun üze başlarına Börk geçirirlerdi. Kullandıkları silahlar ok, yay, fitilli tüfek, kılıç, kalkan, hançer, kürde denen mızrak ve balta olup, içlerinde zırh giyenler varsa da sayısı azdı. Atlı yeniçerilerin eğerlerinin bir tarafında kalkan ile Bozdoğan denilen bir gürz asılıydı.”

Bir başka alıntı1552 yılında Türklere esir düşen ve üç yıl boyunca İstanbul’da Kaptan-ı Derya Sinan Paşa’nın yanında çalışan bir İspanyol entelektüeli Pedro de Urdemalas’tan. Urdemalas Pedro’nun Zorunlu İstanbul Seyahati adlı kitabında padişahın sefere çıkışını şöyle anlatıyor:

“Yeniçeriler arasından, koruyucu er olarak en iyi talim görmüş ve kendisinin en çok beğendiği üç yüz kişiyi seçerler. Bunlara “Solak” derler. Şeker külahı biçimindeki serpuşlarının ucunda beyaz tüyden gür ve büyük bir sorguç vardır. Büyük Senyör’ün sefere çıkışı görülecek şeydir. Halka olan yeniçerilerin ortasında, solakların yarısı önde, yarısı arkasında; paşalar ve beylerbeyiler yanında, bunların da önlerinde bayraklarıyla Sancakbeyleri...”

Macar tarihçi Janos Thuroczy'nin anlattığı 1448 Rigomezece Savaşı bir kurgu değil, gerçek bir cenk alanının yakın görgü tanıklığı işlevini görmektedir:

“Savaşa başlama işareti verildiğinde dümdüz bir duvar gibi yavaş adımlarla yaklaştılar. Macarların görüş alanındaki ovanın tamamını kaplıyorlardı. Ok menziline ulaştıklarında, iki taraftan da aniden davullara vurulmaya başlandı. Yarattığı bu ürkünç sesi birbirinin ardından çalınan borular izledi ve iki tarafın çarpışma hatları sayısız mızrakları öne eğdiler, bütün enerji ve güçleriyle birbirlerine çarptılar ve bütün ova o kadar hareketlilikten kaynaklanan bir çeşit homurtu yayarken onlar karşılıklı katliama doğru koştular. Kırılan mızrakların çıkardığı çatırtılar duyuluyordu. İki taraftan da pek çok kişi atından düşürüldü, yaralanarak çarpışmakta olanların arasına düştü ve yer gök ölenlerin ürkütücü çığlıklarıyla inledi. İki tarafın adamları üzerlerindeki baskıyla öylesine sıkışmışlardı ki, bir taraf gerilemek istese bile, diğerine nasıl yol vereceğini bilemez haldeydi. O kadar büyük bir kalabalıktı ki, bir güç diğerine bir saat geçmeden vuramıyordu... Tüm gün mücadelenin yoğunluğuyla geçti ve her iki taraftan da sayılamayacak kadar çok adam katledildiğinde ve bütün muharebe meydanı cesetlerle kaplandığında karanlık çöktü ve gölgeleriyle iki düşmanın çılgınlığını böldü.”

Günümüz savaşlarının bundan daha az korkunç olduğunu hiç sanmıyorum.

Bir Sırp şehri olan Novo Brdo'nun 1455 yılında Türkler tarafından ele geçirilişi sırasında devşirilmiş, gerçek adı Konstantin Mihailoviç olan bir yeniçerinin kaleminden çıktığı anlaşılan *Bir Yeniçerinin Hatıratı* adında ilginç bir kitap vardır. Mihailoviç kitapta Türklerin dini ve sosyal yaşantısı, devlet yapısı vs. hakkında bilgiler verir. Askeri düzen hakkında yazarken, Türk Ordusunun nasıl mağlup edilebileceği konusunda kendi fikirlerine de yer vermiştir:

“Sultan, kimin kahramanlıklar meydana getirdiğini ve her birinin savaşta nasıl davrandığını denetlemek için kapıkullarından zırhlı atlara binmiş adamları onlara doğru yollar. Bunların her biri elinde bir topuz veya değnek tutar ve bununla askerleri savaşa tahrik ve teşvik eder. Bunlara çavuşlar denir. Nerede olurlarsa olsunlar, bulundukları yerde sultanın sanki bizzat kendisi gelmiş gibidir. Zirâ bunlardan herkes korkar. Kimi överlerse onun saadeti, kimi sultanın huzurunda kötülerlerse onun felaketi olur.

Kendilerinin de fark etmedikleri zayıf bir tarafı vardır. Ancak ben onların bu tarafını iyi biliyorum. Çünkü bunu iyice gözlemledim. Türk yaya askerleri uzun zaman savaş meydanında sebat edemezler. Zira her zaman olduğu gibi talihlerinin daima yaver gideceğine inanırlar. Yani meydana dinç yaya askerlerine sahip oldukları sürece onlara katiyen saldırılmamalıdır. Çünkü onlar çok cesur olmak zorundadırlar ve asla geri çekilmezler. Aksi takdirde kendilerini cezalar bekler.

Yeniçerilere cepheden değil de arkadan, develere ateşli oklar atmak suretiyle saldırmak gerekir, zira develer ateşten öyle bir paniğe kapılırlar ki bütün yeniçerileri ezip geçebilirler. Ben bunu bir devede denedim. Bunu soruşturdular fakat ortaya çıkaramadılar.

Türklere karşı silahlanıldığında kendinizi teçhizatınızın ağırlığı altında ezmekten sakınınız. Beraberinizde kalın süvari mızrakları, büyük oklar, ağır topuzlar almaktan kaçınınız. Özellikle nihai bir

çarpışmaya kolaylıkla kullanacağınız şeylerle hazırlanmaya önem veriniz. Buna uygun hareket eden Türkler sizden birçok hususlarda çok ileridirler. Eğer sen bir Türkü kovalarsan elinden kaçacaktır. Fakat o seni kovalarsa elinden zor kurtulursun. Türkler ve atları çok hafif olduklarından daima hızlıdır. Bizler ise atlarımız ve ağır teçhizatımız yüzünden daima ağırız. Zira insan kafasında çok şey taşırırsa ruhu hantallaşır. Ayrıca hiçbir şey işitmez ve iyi görmez. Teçhizatın ağırlığı yüzünden insan kendi ellerine, bizzat kendisine hâkim olamaz.

Bazıları, adeta birisi üzerine otursun da kendisini hançerle kolayca alt etsin diye ağır ve mükemmel bir zırhla donatır. Eğer Türklerin karşısına bu şekilde çıkılırsa, sultan askerlerine dikkatlerini süvarilerden çok atlara vermelerini emreder. Mızrak ve kılıçlarla atları devirdikten sonra süvarilerin işini halletmek kolaydır. Bu sebepten ağır zırhtan kaçınılmalıdır. Bir kere sen o ata zorlukla biniyorsun ki bir daha başkasının yardımı olmadan üstüne çıkamazsın. Savaşta efendisine yardım edecek bir hizmetçi bulunmaz. Yaya askerlerinin istisnasız mızrakla donatılması kaçınılmazdır. Çünkü mızraklar kılıçlardan daha fazla iş görürler.”

Konstantin Mihailoviç yeniçerilerin şehir surlarına bakın nasıl akın ettiklerini de yazmış:

Gece vakti sessizlik içinde her taraftan şehre sokulurlar ve böylece görünmeden hendeklere yaklaşırlar. Bu arada gizlenmek için ağaç dallarıyla örtülü çalı çırpı ve sağlam olarak yapılmış, her taraftan aşağıya ve yukarıya doğru tırmanmaya müsait merdivenler taşırırlar. Böylece surlarda gedikler açılmış yere yaklaşırlar. Gediğin yakınında durur ve sessizlik içinde güneşin doğuşunu sabırsızlıkla beklerler. Ancak bundan sonra topçular bütün toplarını ateşlerler. Topçu ateşinden sonra yeniçeriler büyük bir süratle merdivenlerle surlara tırmanırlar. Şehir halkı kuvvetli top ateşinden geri çekilmiş olduğundan,

yeniceşileri surların üstüne çıkmış görünce geri dönerler ve iki taraf yiğitçe çarpışır. Yeniceřiler birbirlerini geride bırakarak, surlara tırmanırılar. Her taraftan şiddetli ok ve ateşli silah atılır. Bunlara davulların muazzam gümbürtüsü ve insan haykırışları karışır. Böylece savaş bir, en çok iki saat sürer. Eğer Hristiyanlar yeniceşileri bu zaman içinde alt edebilirlerse, Türkler giderek güçten düşerler. Hristiyanlarsa kuvvetlenir. Hücum yaklaşık olarak öğlene kadar sürer, daha fazla devam etmez. Zira mühimmat kullanılmış, bazıları öldürölmüş, bazıları yaralanmış veya bitap düşmüştür.

Eğer sultan muzaffer olamayacağını anlamışsa, şehirden vazgeçmeyi, toplar dâhil bütün malzemelerin geri çekilmesi ve arabalara yüklenmesini emreder. Yaralıları toplandıktan sonra bunları önden sevk ettirir. Bizzat kendisi karanlık basana kadar orada sebatla durur bekler. Daha sonra, kaleden ya da şehirden kendisiyle alay etmesinler diye gece vakti bütün ordusuyla oradan ayrılır. Ne var ki bir birliğini kaleden çıkanları yakalamak ve az da olsa intikam almak için daima geride bırakır. O yüzden uyanık davranmalı ve kaleden dışarı çıkmamalıdır. Çünkü Türkler Niğbolu'yu bu şekilde almışlardır. Bunlar şehir sakinlerinin peşine düşmüş, böylece şehrin içine girmeyi başarmışlardır. Bir cenk esnasında yaralanmış veya uzvunu kaybetmiş her asker sultan tarafından ömür boyunca iyi bakılır.”

Tulumbacılar

Acemi oğlanlar ocağı mensupları şehirde gördükleri ağır işler dışında, yeniçerilerin sefer nedeniyle şehirden ayrılmaları durumunda şehrin güvenliğinden sorumlu tutuldukları gibi, bir vazifeleri de tulumbacılıktı. Eski İstanbul dar ve dolambaçlı sokaklar, birbirine bitişik ahşap evlerden oluşmuş bir şehirdi. Küçük bir mangal kıvılcımından çıkan yangın bazen koca bir semti alevler içinde bırakırdı. Halk bu yangınlardan öylesine yılmıştı ki ona, “Kırmızı Kalfa” tulumbacılar ise yangından nemalandıkları için, “Kızıl Bayram” adını takmışlardı. İlk itfaiye teşkilatı 3. Ahmet döneminde kurulmuştur. Devrin vakanüvisti Küçükçelebizade İsmail Asım Efendi’ye kulak verelim:

“Tulumbanın memleketimize girmesine önayak olan, aslı Fransız iken bir süre Felemenk diyarında yaşamış, daha sonra İstanbul’a yerleşip İslamiyet’i kabul eden Gerçek Davut adında bir mühendis-tir. Bu zat yangını süratle söndürmek için bir tulumba icat ederek nice yangınlara gitti, bilhassa Tophane yangınının söndürülmesinde çok yararlılık gösterdiğinden Sadrazam İbrahim paşanın dikkatini çekti. Acemi Oğlanlar ocağına yamak olmak üzere bir Tulumbacı Ocağı kurulmasını padişaha arz etti ve 1720 yılında 120 akçe yevmiyeyle tulumbacılarla ağa tayin edildi. Gerçek Davud Ağa bir müddet sonra hortumlar da icat etti ve suyu uzak ve yüksek yerlere

ulaştırmaya muvaffak oldu.”

Tulumbacı neferlerin kıyafetleri hakkında bir bilgiye, Ayvansaraylı Hüseyin efendinin *Hadikat-ül Cevani* adlı eserinde rastlıyoruz. “Tulumbacı neferleri yangınlarda başlarına kalaylı tas giyerler, tasların üzerinde kaçmıcı nefer olduğu rakamla yazılmıştır,” diye yazar Hüseyin Efendi.

Vakanüvist Lütfi Efendi daha etraflıca anlatıyor:

“Vaka-i Hayriye’den evvel yeniçeri tulumbacıları, hemen hemen bütün esnaf Ocağa kayıtlı bulunduğundan, esnaf delikanlıların bıçkınlardan pır pırı gençlerdi. Yangın esnasında başlarında çorba tası gibi kalaylı taslarla koşarak yangına dalıverirlerdi. Sair vakitlerde ise başlarında tandır kadar büyük bir sarık, omuzlarında kartal kanat tabir ettikleri kırmızı kaput, baldırları çıplak, yalın ayaklarına kırmızı yemeni giyerlerdi.

Bir yangın çıktığında Ocak Ağası yangın yerine at üstünde giderdi. Tulumba taşınırken, tulumba tepeliğinin sallanması nedense ayıp sayılacağından, yokuşta önce iki kısa boylu, arkaya iki uzun boylu; inişte öne iki uzun, arkaya iki kısa boylu geçerdi. Birincisine ‘Tavşan Büküş’ ikincisine ‘Keklik Sekiş’ denirdi. Dördü birden kısa olursa bunun adı, ‘Yavrum Küçük’tü. Öndeki kılavuza, ‘Fenerci’ denir, rallilerdeki yardımcı pilot misali yol durumunu kendi jargonlarıyla haber verirdi. Yol kaygan ise, ‘Yalama var!’ hendecli ise, ‘Atlama var!’ diye uyarırdı. Adımlar, ayrı komutlarla ayarlanırdı. Kısa adıma, ‘Koyun ayağı’ açık adıma, ‘Arşınlıca adım,’ çok hızlı koşuyu, ‘Deli muş’ diye isimlendirirlerdi.”

Büyük yangın çıktığında Sadrazamla Yeniçeri Ağasının yangın yerine gitmesi kanundu. Herhangi bir Sadrazamın sadareti sırasında fazla yangın çıkarsa, bu onun uğursuzluğuna verilerek azledilirdi. Sadrazamdan memnun olmayan yeniçeri ağalarının onu azlettirmek maksadıyla yangın çıkartmaları gibi durumlar da

görülmemiş değil.

Cevdet Paşa kendi adıyla anılan meşhur tarihinde Kadirga'da çıkan bir yangından bahseder: *"Kadirga limanında büyük bir yangın çıktı, bir kolu Kumkapı tarafına yayıldı. Oradaki büyük Ermeni kilisesini kurtarmak için ortaya pek çok paralar döktüler. Tulumbacıların çoğu o tarafa koştuklarından yangının Usturacılar'a yayılan kolu karşısında pek az tulumbacı kaldı ve ertesi gecenin sonuna kadar devam ederek Okçularbaşı çarşısını yaktı."*

1826'da 2. Mahmut'un Yeniçeri Ocağını lağvetmesiyle birlikte, tulumbacılık mahalle külhanbeyleri ve kopukların eline kaldı. Yeniçeri Ocağının bir hasarat yatağı haline geldiği devirlere ait bir vakayiname yazmış olan Cabi Said Efendi eserinde yeniçeri tulumbacılarının ayyaşlıklarından, odalarına uygunsuz kadın ve oğlan kapattıklarından, yollardan namuslu kadın ve tüysüz gençleri zorla kaldırma teşebbüslerinden bahseder. Bunlar hakkında daima, "Kulaklı bıçakla gezen tulumbacı rezilleri," "Yalınayak baldırı çıplak tulumbacı iti," "Hamam külhanında yatar, sokaklarda itleşip çamura batar tulumbacı kopuğu," gibi ağır tabirler kullanır.

Bu faslı her semtin tulumbacı takımının kendine özgü bir narası olduğunu söyleyerek kapatalım. Mesela Mevlanakapılılar:

"Heeeyt. Altı katır, üstü katran, at üstünde kız kaçırın, yaman gider Mevlanakapılılar."

Virançeşmeliler:

"Heeeyt. Bülbülü şak şak, memleketi gülistan, yaman gider Virançeşmeliler."

Kasımpaşa tersanesi:

"Heeeyt. Denizde kaptan, karada aslan, dumanı bol, mangır kıt, yaman gider tersaneliler."

Kazlıçeşmeliler:

“Heeeyt. Hasmına kan kusturan, aslanpençesinden kelle kurtaran, dostuna dost, düşmana düşman, yaman gider Bektaşî tekkeliler.”

Naranın heybetine göre ahaliden artık ya alkış alır ya da yuhalanırdı.

Ocağın Bozulması

Hemen hemen bütün tarih yazarları yeniçeri ocak düzeninin, dolayısıyla yeniçeri disiplininin bozulmasına başlangıç olarak 1582’de yapılan bir saray düğünü, Sultan 3. Murad’ın veliahdı şehzade Mehmed’in sünnet düğünü olduğunda birleşirler. Reşad Ekrem Koçu’dan nakledelim:

“Sultan Murad, düğünde kendisini ve davetlilerle halkı aşırı derecede eğlendirmiş cambaz, hokkabaz, perendebaz ve pehlivan taifesi türlü hüner ve marifet sahiplerine masallarda olduğu gibi, ‘Dileyin benden ne dilerseniz,’ diye sordurmuş, onlar da, ‘Biz yeniçeri yazılmak isteriz,’ demişler. Padişah da asılları ve geçmişleri meçhul, fakat tamamının başıboş serseriler olduğu herkesçe bilinen bu adamların yeniçeri yazılmasını emretmişti. Çevresindekilerin:

‘Padişahım, fermanınız ocak nizamına ve ananesine uymaz ve bu adamlar yeniçeri olamaz,’ uyarılarına karşın Sultan Murad:

‘Padişahlar vaadinden, ihsanından, sözünden dönmez!’ diye üsteleyince, Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa görevinden azlini istemiş, yerine tayin edilen Yusuf Ağa bu vebali üstlenmiş ve bu derbederleri ‘ağa çırağı’ diye bir kulp takarak Ocağa nefer kaydetmiş. Bunların sonraki akıbeti meçhul, ne var ki hakikat olan, padişah emriyle ilk defa nizamın bozulmuş olmasıdır.

Görevden çekilen Ferhad Ağa gayet doğru ve disiplinli bir yöneticiydi. Bir imamın genç karısını kaçıarak saçlarını kestirdikten sonra oğlan kılığında dolaştıran bir yeniçeri neferini havaya uçuracak kadar da örf, adet ve namusa aykırı meselelerde acımasızdı. Topخانه meydanında seyre gelen binlerce kişinin gözü önünde ırz düşmanı yeniçeriye çırılçıplak soydurmuş, evvela ayak ve diz kemiklerini kırdırmuş, belden aşağısını yağlı paçavralara sardırarak bir havan topunun namlusuna gülle gibi sımsıkı tiktirdikten sonra topu ateşleyip yeniçeriye berhava etmişti.”

Peçevili İbrahim Efendi aynı sünnet düğününün son gününden Ferhad Ağa'nın azliyle ilgili bir başka olay anlatıyor:

“Kapıkulu sipahilerinin delikanlılar bölüğünden birkaç nefer, şehri sarmış olan düğün neşesi içinde odalarına fahişe getirir, âlem yaparlar. O esnada şehir Subaşı Tanrıbilmez Ahmed Çavuş bir bölük yeniçeriyle odaları basıp kadınları yakalamak ister. Bu sefer bütün sipahiler genç yoldaşlarının odalarının basılmasına razı gelmeyip Subaşıya saldırırlar, yanındakileri döve döve kaçırdıktan sonra Subaşıyı yakalayıp düğün yeri olan Atmeydanı'na götürüp padişahın bulunduğu kasrın önüne bırakırlar. Bu sefer de orada bulunan yeniçeriler sipahilere hücum eder, hengâme büyür, olay yerine Ferhad Ağa gelir, ortalık büsbütün karışır ve bu arada iki sipahi öldürülür. Sahneyi izleyen Sadrazam Sinan Paşa Ferhad Ağa'yı huzuruna çağırır:

‘Bre kara köpek, iki kana sebep oldun, yıkıl git!’ diyerek kovar. Ferhad Ağa azledilir, yerine Miriâlem Yusuf Ağa Yeniçeri Ağası olur.”

Bu olay herhalde serseri tayfasını padişah emrine rağmen ocağa sokmayan Ferhad Ağa'nın azli için uygun bir bahane olmuştur, der Reşad Ekrem.

Bu dönemde yeniçerilerin arasına esnafların katıldığı, ocaktaki kışlaları yerine kendi evlerinde, kahvehane köşelerinde yattıkları

görülüyor. Bunlardan başka devşirmeler arasına yavaş yavaş para ile yabancılar girmeye başlamıştı. 3. Murad devrinde yaşayan Selânikli Mustafa Efendi'nin yazdığına göre devşirme için Anadolu ve Rumeli'ye giden Çorbacılar rüşvet karşılığı ocağa gelişigüzel yabancılar kaydetmişlerdi. Rüşvet ve iltimasla girenler, öncüllerinin çektiği zorluklara katlanmadan kısa yoldan saplama yeniçeri yazı-liveriyorlardı. Esasen ocakta korucular diye bir sınıf yokken, binden fazla korucu nefer yazılmıştı mesela. Selânikli Mustafa Efendi kitabında haklı olarak sormuş: "...bilinmez ki, odaların kiremitlerini mi koruyacaklar?" Devam ediyor, "Mevcut otuz beş binden fazla iken Sefer-i Hümayun başladığında, örneğin yirmi bin tanesi sefere memur edilirken, kalanların kimi korucu, kimi emekli, kimi nöbetçi yazılarak geride kalır, sefer defterinde isimleri bulunanların da pek çoğu kaytarır, sonuçta sefere yedi bin neferden fazlasının katılmadığı görülür. Sultan III. Mehmed Eğri seferine on bin kişiden az bir kuvvetle çıktığında, Ocağın toplam mevcudu kırk bindi."

Ocağın son devrinde emekliler de hesaba katılırsa yeniçeri sayısı neredeyse iki yüz bini buluyordu.

Ocağa rüşvet ve kısa yoldan giren bu yabancılar, ocaktaki ef-radı yavaş yavaş kendilerine uydurup serkeşliğe alıştırmaya başlamışlardı. Tarihçi Hammer'in *Kcrlaş* jurnalinden aktardığına göre, 3. Murad bir gün kadirga ile sahildeki bir Rum meyhanesinin önünden geçerken sarhoş birkaç yeniçeri kendisini tanıyıp, "Sih-hatine içiyoruz," diyerek kadeh kaldırmışlar. Bu terbiyesizlikten dolayı padişahın canı sıkılmış, içkiyi yasaklamaya teşebbüs ettiyse de başaramamıştı.

Devşirme kanunu kalkıp ocağın kapısı halka ve halkın da ayak-takımına açılınca, ana kütük ve emekli kütüğü defterlerinin yanında bir de namzet defteri açıldı. Namzetlere gündelik verilmedi, ocakta yer açılıp kütüğe acemi nefer olarak alındıklarında gündeliği

bağlandılar. Lakin çocuk veya küçük delikanlı olan bu namzetler de acemi nefer oluncaya kadar yeniçeri geçindiler ve yeniçeri civeleği adını aldılar.

Nur içinde yatsın, Reşad Ekrem Koçu bu konularda sözünü pek esirgemezdi:

“Yeniçeri kanununda evlenmek yasak olduğu için, kışlalara, bekâr odalarına, hanlara, şuraya buraya fahişe avrat kapatmak da, taassuplu İslam cemaatinde kolay olamayacağından, işte bu civelekler, müstakbel yoldaşlık yakınlığıyla yeniçeri koğuşlarında, odalarında yatıp kalktılar. Civeleklerin hemen hepsi ayaktakımından güzel güzel çocuklardı. Bunların hamileri olan yoldaşları tarafından yüzlerine püskül peçeler takarak dolaştırılırlardı.”

Anladınız siz onu.

Bunlarla da kalmıyor. Eskiden, ocağın disiplin altında olduğu günlerde bir kolluk (Karakol) önünden ulemeden, vüzeradan veya muhitten sevilen ve sayılan biri geçince, kolluk çorbacısı veya neferleri kapı önünde iseler ayağa kalkar, hürmetle selam verirlerdi. Bozulma devrindeyse kolluk önüne iskemle atıp oturan veya hasır serip laubalice uzanıp yatan yeniçeriler akşama kadar tambur çalar şarkı söylerler, gelen geçene laf atar, alay ederlerdi. Akşam karanlığında kolluk önünden geçme gafletini gösteren namus erbabı kişiyi, “Senden şüphelendik,” deyip kolluğa çekerler; saat, kese, çubuk, değerli nesi varsa gasp ederlerdi. Kendi mıntıkaları içinde bulunan esnafı haraca bağlamışlar, paskalya ve yortu günlerinde Hıristiyan ahaliden yüklü bahşiş almayı kural haline getirmişlerdi.

Bu zorbalar, İstanbul Limanına gelen bütün gemilerin komisyonculuğunu tekelleri altına almışlardı. Limana yeni bir gemi gelir gelmez, güverteye atlayıp kendi ortalarının nişanını taşıyan bir levhayı geminin burnuna asarlardı ki bu levhalara “Balta” denirdi. “Balta olmak” deyimi buradan kalmıştır. Geminin yükü ne olursa

olsun geminin ve malın sahibi satış işine karışamaz, baltayı asan zorba aslan payını ortası namına alırdı.

Bu zorbalar İstanbul'un yaş sebze ve meyve piyasasına da mu-sallat olmuşlar, dahası ileri gidip kendi ortalarının nişanını taşı-yan küfeler yaptırmışlardı. O vakitler kahve değirmende çekilmez, kavrulduktan sonra Tahmis'teki dibeklerde dövülürdü. Kahveye nohut veya başka madde katmamaları için dibekçilerin başında "tahmis zorbası" denen ihtiyar yeniçeri ustaları nöbet beklerdi. Bu yeniçeriler ellerinde saf kahveyle gelenleri, "Sen var biraz dolaş," diyerek uzaklaştırır, saf kahveye yarı yarıya nohut karıştırdıktan sonra aradaki farkın kârını dibekçiyle paylaşırlardı.

Yeniçeriler arasında ait olduğu ortayı bırakıp başka bir ortaya geçmeye, "Semer devirmek" denirdi. Bu hareket terk edilen orta yoldaşlarına karşı büyük hakaret sayılır, cinayete varan kanlı kav-galar çıkardı. Tulumbacılar bahsinde gördük, tulumbacı taifesi kendilerine bahşış atan kişilerin evine hortum tutarken, fakir fu-karanın ocağının yanıp kül olmasına seyirci kalırlardı.

Son yeniçeriler devrinde Galata, Karaköy, Tophane, Salıpazarı, Unkapanı, Yemiş İskeleyi tarafları yeniçeri bozuntusu eşkıyaların kaynaştığı yerlerdi. Buralardaki hanlar ve bekâr odaları birer fu-huş ve cinayet yuvasıydı. Irz ehli vatandaş çarşı hamamlarına girip yıkanamaz hale gelmişti. Hele Bahçekapı'da rezil mi rezil bir sokak vardı ki, halk buraya, "Melek Girmez Sokağı" adını takmıştı.

Yeniçeri Kahvehaneleri

Ocağın bozulmaya yüz tuttuğu işte bu dönemde hemen hemen her ortanın bir kahvehanesi olurdu. Bir semtin yeniçeri kahvehanesi sadece gündüzleri çay kahve içilen bir buluşma mekânı değil, kahvehane sahibi zorbanın karargâhı ve çetesinin de yuvasıydı. Bu kahvehaneler; eğlence, dedikodu, siyasi tartışmalar, edebiyat sohbetleri ve müzik gibi alışılmış türde faaliyetlerin ötesinde, emniyeti sağlama, haraç alma, tekke ve hatta koğuş gibi birbiriyle bağdaşmaz görünen başka faaliyetlere de ev sahipliği yapmıştır. Buraları ayrıca fitne, zorbalık ve kanunsuz işlerin planlanması için ideal yerlerdi. Örneğin Alemdar Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı sırasında sadrazamın muhafızlarından dayak yiyen bazı kişiler yeniçeri kahvehanelerine gelerek şikâyetlerde bulunmuşlar, başka nedenlerden dolayı da tehditler alan Sadrazam sonunda yeniçerilerce öldürülmüştü.

Kahvehaneler genellikle İstanbul'un manzarası en güzel yerlerine, çoğu Boğaz'a nazır yahut denize çakılmış kalaslar üzerine kurulurdu. Kahvehanelerin en gözde süsleri fiskiyeli mermer havuz ve kafes kafes kanaryalardı. Kanaryasız kahvehane yoktu. Uğur sayılır, en az otuz kırk kafes kanarya beslenirdi. Fiskiye'nin çevresi fesleğen saksılarıyla bezenir, oturulan sedirler; kilim, kuzu veya ayı postu, şiltelerle döşenirdi. Ayrıca her kahvehanenin Ayvansaray

Loncasından sazendeleri, hanendeleri, Kıpti yahut Rum köçekleri, meddahları ve en azından iki usta berberi bulunurdu.

Yeniçeri kahvehanelerinde güçlü bir Bektaşî etkisine rastlanır. Nitekim buralarda Bektaşî ayin ve sembolleri önemli bir yer tutar, Bektaşî nefesleri söylenir, duvarlara Bektaşî deyiş ve dualarının bulunduğu levhalar asılırdı. Bazı araştırmacılara göre kahvehaneler aynı zamanda Bektaşî tekkeleri gibi işlemişti.

Kahvehanelerin açılış töreni de seyre değer bir manzardır. Kahvehane Nişan Alayı adında bir yürüyüş düzenlenirdi. Ağa Kapısı'ndan başlayan alaya çorbacısından en acemi neferine değin bütün orta mensubu katılırdı. En başta elinde teber, kuşağında nefir ve kolunda keşkül ile Bektaşî Babası yürürdü. Onun arkasında kahvehane kapısına asılacak orta nişanı resmedilmiş levhayı başkarakollukçu başının üzerinde gururla taşır, bunları berber çırakları, kahveci ustaları ve diğer orta mensubu izlerdi. Hepsinin önünde de atlı alay çavuşları alayın geçeceği güzergâhtaki halkı, "Savulun bre savulun, nişan geliyor!" diyerek sopa ve kırbaçlarla kovalarlardı.

Kahvehaneye varılınca Bektaşî Babası kendisine ayrılan sofaya yerleşir, ikramlarda bulunulurdu. Baba geceyi orada geçirirdi. Yatma vakti geldiğinde Bektaşî usulü bütün mumlar uyutulur, sadece bir tanesi sabaha kadar yanmaya devam ederdi.

Öyle her aklına esen yeniçeri kahvehane yaptırıp açamazdı. Kahvehane yapıp işletmek bir zorbalık imtiyazıydı. Kaldı ki zorbalık olmadan bu kahvehaneler dayanıp döşenemez, içinin eşyaları dahi tedarik edilemezdi.

Yeniçeri fesatları genellikle bu kahvehanelerde filizlenirdi. Hünkâr Genç Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan isyan, 65. Orta'ya ait namılı bir kahvehanede konuşulup olgunlaştırılmıştı.

Aralarında Dolmabahçe Sarayı, Çırağan, Dolmabahçe Saat

Kulesi, Kuleli, Dolmabahçe Camii, Beylerbeyi Sarayı, Selimiye Kışlası, Akaretler gibi eserleri bulunan tanınmış mimar aile Balyanların bir ferdi tarafından tasarlanan 56. Orta'ya ait Çardak Yeniçeri Kahvehanesi çok meşhurdur. Öyle ki Çardak Kolluğu Çorbacısı Ali Usta'nın "Kahveci" lakabı, "Çorbacı" unvanını unutturmuştu. İrikiyim, yüzü gülmez, kaşları ezelden çatık, konuşması dik, ırz namus, utanma arlanma bilmez rezilin tekiydi. On beş yaşındayken çobanlığını yaptığı ağanın kızını dağa kaldırmış, orada burada eşkıyalık etmiş, sonra nasılsa bir yolunu bulup Yeniçeri Ocağına nefer yazılmış.

İşte bu kahveci Ali Usta, Çardak kahvehanesini cebinden tek kuruş harcamadan kurmuştu. Bu pervasız adam, çorbacısı olduğu kolluğun nezaretine bırakılmış zengin muhitte gözüne kestirdiği tüccarlara bir ay önceden gönderdiği açılış davetiyesinde şöyle yazmıştı: "Bu İstanbul şehrinde ev yapana ve dükkân açana hediye göndermek adettir. Açacağım kahvehaneye münasip görüp göndereceğiniz hediyenin aynısını bir başkası gönderebilir. Bu nedenle hediyenizi şanınıza uygun olarak biz seçtik. Bir ihtiyaç karşılansın ki fazlasıyla makbule geçsin." Billur nargileler, kehribar marpuçlar, bardaklar, şerbetlikler, sedef kakma tavla, dama ve satranç takımları, gümüş semaverler, şamdanlar, halılar, aynalar, çiçekler, havlular, peştamallar, kanaryası içinde kafesler ve daha neler neler istedi. Ali Usta, Esircibaşı Muhsin Çelebi'yi de es geçmemişti. Muhsin Çelebi hediye olarak Muslu adında, bıyıkları henüz terlemiş bir Çerkez delikanlısını göndermişti ki, bu delikanlı ileride Küçük Muslu namıyla Patrona Halil'in ayakta kiminden biri olacaktı.

Çardak İskeleyi Yeniçeri Kahvehanesi bir yüzyıl boyunca açık kaldı, nihayet 1826 Vaka-i Hayriye olaylarında Boğaz'ın her iki yanında bulunan on binden fazla kahvehane gibi önce basıldı, ardından temellerine varıncaya dek yıkıldı.

Bazı Zorbalar ve Kahvehaneleri:

Kahvecioğlu Burunsuz Mustafa: Kuledibi Kahvehanesi

Darıcalı İbrahim Çavuş: Hendek Kahvehanesi

Galatalı Hüseyin Ağa/ Ali Usta: Çardak İskeleyi Kahvehanesi

Tiflisli Ali: Toygar Tepesi Kahvehanesi

Kız Mustafa: Balaban İskeleyi Kahvehanesi

Babadağlı: Esir Pazarı Kahvehanesi

Sarhoş Mustafa: Hasanpaşa Hanı Kahvehanesi

Turnacı Ömer: Irgat Pazarı Kahvehanesi

Nahılcı Mustafa: Kumkapı Kahvehanesi

Sekban Başçavuşu Mustafa Ağa: Atpazarı Kahvehanesi

Son Yeniçerilerin Pırpır Kiyafeti ve Argolar

Devrin bir vakanüvisti bu haşaratı şöyle tasvir ediyor:

“Yeniçeri adıyla çoluk çocuğa tecavüz eden manav, hamal, börekçi ve kayıkçı taifesinden ve köşe başı kabadayılardan olup pas-kalya ve domuz kırımında, sokaklarda abalarını yayarak geçen Hıristiyanlardan birer ikişer para almaya tenezzül eden utanmazlar, hangi Orta’ya mensup iseler, kollarına o Orta’nın simgesini dövdürür, güya görenler korksun diye de kolları sıvalı gezerler. Başlarına bir endazededen uzun acayip bir sarık sarar, sokak ve pazarlarda itlik-ten kinaye baldırı çıplak dolaşırlar.”

“Yeniçeriler arasında bilhassa ‘Cezayir kesimi’ denen bir hayta kiyafeti moda olmuştu,” diyor Koçu. Bu kiyafete “Pırpır” denirdi. Yazın beyaz dimiden, kışın da yine beyaz kaba çuhadan, paçaları dizkapağının bir karış üstünde gayet kısa diz çakşırı giyerlerdi. Türkçede olumsuz manada kullanılan “baldırı çıplak” deyimini, yeniçerilerin bozulma döneminden kalmıştır. Bele muhakkak kırımızı kuşak sarılacak, üste narçiçeği necef taşından, düğmeleri asla iliklenmeyen bez veya bürümcük gömlek giyilirken; göğüs, her iki meme başı görünecek şekilde çıplak bırakılacak. Göğüs kılları usturayla tıraş edilir, iki meme arasında sekiz on kıl bırakılır, bunların ucuna da küçük inciler geçirilip düğümленir, tam ortadaki kıla

da bir mavi nazar boncuğu takılırdı. Bu acayip püskülün adı, “sine perçemi” idi.

İtlik yolunda yeni yeni yürümeye başlamış yeni yetmeler ise göğüslerine ayna misali katır boncuğu takar, başlarına bir endaze şal sarık dolayıp üst üste Selanik işi rengârenk yazmalar sararlardı. Ayaklar çıplak, uzak bir yere gidilecekse mutlaka kırmızı deriden kesilen, sadece ayak parmakları ve topuğu tutan küçük Galata yemenileri geçirirlerdi.

Bu uçarı it kılığı İstanbul’da öylesine moda haline gelmişti ki, ocağa kayıtlı olmayan kibar evlatları dahi yeniçerileri taklit eder olmuştu. Hatta onların itlik kılığı sıradan yeniçerilere kıyasla daha gösterişliydi. Narin ayakları acıyacağı için yalınayak dolaşmaz, ellerine sapı elmaslı şemsiye alır, çoğu henüz göğsü kullanmamış gençler olduğu için sine perçemi yerine altı tutkallı bezler üzerine yakut, mercan, zümrüt gibi kıymetli taşlarla işlenmiş mahalle ortasının nişanını yapıştırırlardı. Tarihte oluyor böyle şeyler.

Lehçe-i Külhani’den bazı örnekler:

Acuze: Kış

Araba: Takunya

Bal almak: Öpmek

Bektaş: Yeniçeri Ağası

Bülbül: Eşcinsel oğlan, sevgili

Çakıl: Oğlan memesi

Çiçek: Genç

Çilek: Göbek çukuru

Çürüklük: Fukara mezarlığı

Deve: Hamamcı ağa

Dubara: Yalan

Düşman: Tulumbacılar

Elma: Topuk

Ezan: Horoz sesi

Gâvur: Kasap

Gelin odası: Halvet

Gül: Ateş

Gülistan: Hamam

Gümüş: Nikâhlı karı

Kalaycı: Köçek oğlan

Kandil: Sarhoş

Kaz: Yaygaracı

Kınalı: Altın

Koçan: İhtiyar

Küskün: Kız memesi

Mektep: Zindan

Nalsız: Çıplak ayak

Nargile: Boşboğaz

Pabuçlu: Ulema

Sırma: Fahişe

Sucuk: Zengin

Şah: Güzel oğlan

Şıkırdım: Kendi aralarından maşuk (erkek sevgili)

Topal: Beceriksiz

Turalı: Padişah

Uyku: Ölüm

Zülal: Yar dudağı

Bu mevzuuyu, son yeniçerileri cenk meydanlarında kelle koltukta kılıç sallayan öncülleriyle karıştırmamak gerekir, diyerek bitirelim.

Ve Ayaklanmalar

1594 senesinde Sadrazam Sinan Paşa ile sefere giden yeniçeriler serhatta kışlamak üzere bırakılmışlarken, cepheyi terk edip İstanbul'a dönmüşler, saraydan çıkmayan 3. Murad bunların cepheye gitmelerini emrettiği halde, yeniçeriler önce, "Padişahsız sefere gitmeyiz," sonra, "Bahşış almazsak gitmeyiz," diye tutturmuşlardı. Nihayet Yeniçeri Ağası bunları yalvar yakar sefere gönderebilmişti.

Aynı güruh Sofya'da da ayaklanarak, "Ulufe zamanı geldi, ulufeler hazır mıdır?" diye sormak üzere içlerinden bir yayabaşını bizzat padişaha çıkması için görevlendirdiler. Sultan 3. Murad, "Beni mi isterler yoksa hazinemi mi?" diye sordu. Yayabaşı, "Sizi nice isterler, Padişah-ı Alempenah, kalkmak kolay mıdır? Aklımız vardır, bizim bir yıllık ulufelerimizi getirmeyince gelme, biz gitmeyiz," diye yanıtladı.

Bunun üzerine ertesi gün iç hazineden altı yüz bin altın çıkarılarak on iki at arabasıyla yeniçerilere gönderildi.

Yeniçeri Ocağının düzeni bir padişah fermanıyla bozulduktan sonra, yeniçerilerin askerlik görevi dışında siyasete alet oldukları ilk olay Buçuktepe ayaklanmasıdır. Sadrazam Çandarlı Halil Paşa'nın teşvikiyle çocuk padişahın yerine babasının tahtına geri dönmesini istemişlerdi. Sultan 2. Murad yorgun ve bezgin, tahtını oğlu 2. Mehmed'e (Fatih) bırakmıştı. Mehmed henüz on dört

yaşında bir çocuktur. Çandarlı bu değişikliği hem devlet hem de kendisi için bir tehlike olarak görüyordu. Haçlı seferi öncesinde Fatih Sultan Mehmed'in babasını tahta davet etmek üzere gönderdiği mektup meşhurdur:

"Eğer siz padişah iseniz, hücum-u küffarı def etmek için gelmek vaciptir ve eğer biz padişah isek emrimize itaat etmek sizlere vaciptir."

Hükümdar olarak değil, on dört yaşındaki padişah oğlunun emrinde bir kumandan olarak Varna önünde Haçlı ordusunu yenen Sultan 2. Murad, zaferden sonra tekrardan Manisa'ya çekilmişti.

Sabit ordugâh şehri Edirne'de büyük bir yangın çıkmış, şehrin yarısına yakını yanmıştı. Yeniçeriler kışlalarını terk ederek önce vezirlerden Şahabeddin Paşa'nın konağını yağmaladılar, ardından Buçuktepe denilen yerde silahlarıyla toplandılar. Edirne'yi yağma edip ateşe verecekleri söylentisi çıktı, şehir halkı dehşet içinde titreşti.

Ayaklanmanın görünürdeki nedeni çocuk padişahın yeni parasının gümüş ayarının azıcık düşük olmasıydı, öyle ki piyasadaki alım gücüne etkisi bile yoktu. Şahabeddin Paşa'nın suçuysa yeni paranın basılmasına nezaret etmekten başka bir şey değildi. İşin aslı Şahabeddin Paşa, çocuk padişahın aşırı güvenini kazanmıştı ve sadaret mevkiinde Çandarlı'nın en büyük rakibi durumundaydı. Buçuktepe vakası, Halil Paşa tarafından Sultan 2. Mehmed'e gözdağı vermek için düzenlenen bir ayaklanmaydı.

İkinci ayaklanma İstanbul'da İshak Paşa'nın kışkırtmasıyla bir sadrazama, Karamanî Mehmed Paşa'ya karşı düzenlenmişti.

Üçüncü isyanda ocağın kendi sesi yükselmiş, Sultan 2. Bayezid yeniçeri kılıçlarının tehdidi altında tahtını Yavuz Sultan Selim'e bırakmıştı. Yavuz'un İran seferinde zorlanmaya gelemeyen devlet büyükleri ve bazı kumandanların kışkırtmasıyla dört kez ayaklanmışlardı.

Yemiřçi Hasan Vakasında ise yeniçerileri ayaklanmaya teşvik eden bizzat padişah oldu ve kılıçlar padişaha karşı ayaklanan Kapıkulu Sipahilerine çekildi. İstanbul'un kapıları kapatıldı. Ne kadar sipahi varsa yakalanıp idam edildi.

Söz ayaklanmalardan açılmışken Lale Devri'ni sona erdiren ünlü Patrona Halil İsyanı'na değinmeden geçmek olmaz.

Patrona Halil İsyanı

1730 ihtilaline kadar İstanbul hamamlarında tellak taifesi ekseriyetle Arnavut'tu. Bu ihtilalde askerden önce silaha sarılmış baldırı çıplak ayaktakımının başındaki Arnavut Patrona Halil, Beyazıt Hamamı'ndan çıkma kara peştamal kuşanır bir tellaktı. Devşirme kanunu kalkıp ocak kapısı umuma açıldıktan sonra ayakta-kımının uçarlı kaçarlı gençleri ocağa nefer yazılmış, hem yevmiye alır hem de kendi işlerine bakarlardı. Kendi adıyla anılan ayaklanmanın elebaşı, genç yaşta patrona kadirgasında (sancak gemisi) levent olarak görev yaparken gemide çıkan ayaklanmaya katıldığı için kürek cezasına çarptırılmış, ancak bir çatışma sırasında batan gemiden kaçmayı başarıp Yeniçeri Ocağına girmişti.

Lale devrindeki yeniliklere rağmen halkın durumu bir hayli kötüydü. Ekonomik sıkıntı ve yüksek enflasyon varken saray erkânının gece gündüz eğlenceler düzenlemesi, padişahın sefere çıkmak istememesi halkı öfkeliyor, gün geçtikçe tepkiler artıyor, her şey ufacık bir kıvılcıma bakıyordu.

Padişah 3. Ahmed ve Sadrazamı Damat İbrahim Paşa'nın İran üzerine sefere çıkmayı geciktirmesi başkent halkını iyice huzursuz etmişti. Bazı devlet adamları da kendi durumlarını sağlamlaştırmak için bunu fırsat bilip, bir isyanın altyapısını hazırlamaktaydılar. Maşa, hamam çıplağı Patrona Halil idi.

25 Eylül 1730 Pazartesi günü bir araya gelen Patrona Halil ve arkadaşları, sözüm ona, “Şeriatın emrettiği hususları yerine getirmek amacıyla” isyan etmeyi kararlaştırırlar. O günlerin hikâyesini Reşad Ekrem Koçu’nun Patrona Halil adlı kitabından izleyelim:

“25 Eylül 1730 Pazartesi günü, Osmanlı saltanatı ananesince padişah; ecdadı ve cenklerde şehit düşenlerin ruhları için mevlit okuturken, Çardak İskelesi’ndeki Çardak Yeniçeri Kahvehanesinde üç kişi baş başa vermiş fitneyi konuşuyordu. Bunlar Patrona Halil, Halil’i o gün o kahvehaneye götüren manav Muslu Beşe, Halil ve Muslu’yla anlaşarak ihtilal komitesini tamamlayan 56. Orta Çorbacısı Kahveci Ali Usta’ydı. Toplantıda Patrona Halil, ‘Bir işaretim beklenir. Merdi meydan olup dalkılıç çıktığım gibi, ayağı yalın bağı yanık 3 bin dilaver ol anda kılıcımın yanındadır,’ diye konuşur.

Patrona’nın kader arkadaşı Muslu Beşe ondan geri kalmaz: ‘Benim dahi bir işaretimle koşacak 3 bin şahbaz yiğit vardır,’ der.”

Sonrasını yine Reşad Ekrem’den dinleyelim: “Fitne ateşini uyandırmak için 28 Eylül Perşembe gününü tayin ettiler. Perşembe’nin seçilmesinin sebebi, o zamanlar perşembe ile cumanın resmi tatil günleri olmasıydı.”

Patrona, Muslu ve Ali Usta 26 Eylül Salı günü, Muslu Beşe’nin dükkânında buluşurlar. Toplantıya, Ali Usta’nın adamlarından Çınar Ahmed ve Oduncu Ahmed ile saz şairi İbadi, Bayezid Hamamı külhanı Destebaşı Kalem Bey ve bir de Alacalı Mustafa adında, henüz 17 yaşında bir kayıkçı da katılır.

Sonraki iki gün boyunca, bu sekiz kafadarın her biri İstanbul’un dört bir yanına dağılıp peşlerinden yürüyecek adamları toplamaya çalışırlar. Ancak perşembe sabahı Bayezid Camii önünde toplanan asilerin sayısı 30 kişiyi aşmaz.

Aslında ufak bir önlem dahi isyanı bastırmaya yetecekti. Ancak perşembe günü devlet daireleri tatil olduğundan memurlar ortada

yoktu. Ayrıca padişah ve devlet ileri gelenleri de İran Seferi için Üsküdar'daydılar. Padişah 3. Ahmed gece yarısı devlet adamlarıyla birlikte Topkapı Sarayı'na geçti. Burada yapılan toplantıda görüş birliği oluşturulamadı. Padişahın kararsızlığı, sonun başlangıcı oldu.

İsyanın ikinci günü, Patrona'nın grubunda bulunanlar Yeni Odalardaki Orta Camii'nin önüne gelerek, namazdan çıkan yeniçeri subaylarını kendi bayrakları altına götürdüler. Acemi oğlanların da asilere katılmasıyla isyan iyice büyüdü.

İsyanın ikinci gününün akşamına doğru asilerin sayısı oldukça artmıştı. Reşad Ekrem Koçu, Patrona Halil İsyanının gelişimindeki bu kritik noktayı şöyle aktarır: *"Çökürücü İbadi'nin Köroğlu türkülerini söyleyerek bütün ümitlerini kaybetmiş ve dağılmak üzere olan yalnız otuz nefer çıplak ayaklı ihtilalcıyı 29 Eylül gecesi Et Meydanı'nda sabaha kadar tutması, hadiselerin akımını cuma günü daha güneş doğmadan değiştirmişti. Cebecilerin, topçuların ve Patrona'nın peşine takılan kalyoncuların Et Meydanı'na koşup toplanması, meydana yeniçeri çadırlarının kurulması ve meydanın tam göbeğine de 'Hacı Bektaş Kazanı' denilen Birinci Ağa Orta'sı kazanının konması üzerine meşru hükümetin elinde silahlı kuvvet olarak yalnız Bostancı ve Zülüflü Baltacı saray muhafızları ile Enderun'un eli silah tutar gençleri kalmıştı."*

29 Eylül Cuma günü öğlene doğru ihtilalciler yeni bir karar alırlar: Baba Cafer, Ağa Kapısı, Yedikule, Rumelihisarı ve Tersane Zindanları birkaç saat içinde boşaltılır. Ancak sarayda hâlâ kararsızlık egemendir. Bir saray ağası gönderilerek asilerin fikrinin öğrenilmeye çalışılması, isyancılara güven vermiştir. Sadrazam ve şeyhülislam dâhil olmak üzere, devlet ricalinden 37 kişinin kendilerine verilmesini isterler.

İşlerin kan dökülmeden halledilemeyeceğini anlayan 3. Ahmed, Sancak-ı Şerif'i saray kapısı önüne diktirerek halkı asilere

karşı mücadeleye çağırır. Ne var ki geç kalınmıştır. Şehirde kontrol asilerin elindedir. Padişahın çağrısına halktan katılan olmadığı gibi, saray muhafızlarının bir kısmı da kaçmıştır.

30 Eylül Cumartesi sabahı, padişah isyancılarla uzlaşmak için bir heyet gönderir. Asiler, sadrazam ve bazı devlet adamlarının kendilerine verilmesini isterler. Padişah, damadı olan sadrazamı kurtarmaya çalışsa da asiler geri adım atmazlar. Asilerin Saray'ı kuşattığı söylentileri ortalığı daha da karıştırır; sonuçta padişahın emriyle sadrazam ve bazı vezirler öldürülerek asilere verilir.

Duruma egemen olan isyancılar, aslında 3. Ahmed tahttan indirilmediği sürece kendi sonlarının iyi olmayacağını gayet iyi bilmekteydiler. Artık yeni hedef, padişahın halli idi.

Pazartesi gecesi saraya gelen Ayasofya vaizi İspirizade Ahmed Efendi, padişahın asilerin niçin dağılmadığı yönündeki sorusuna, "hükümdarlığının bittiğini, kullarının onu istemediğini" söyleyerek cevap verdi. Bunun üzerine padişah Harem Dairesi'ne geçerek, kendisinden sonra hanedanın en büyüğü olarak tahta oturacak Şehzade Mahmud'un yanına giderek tahtı ona bıraktı. Devlet ricali yeni padişaha derhal biat etti. Böylece 3. Ahmed'in 27 yıllık hükümdarlığı ve batılılaşmanın başlangıcı olarak görülen Lale Devri, üç beş sokak serserisinin başlattığı isyanla sona ermiş oldu.

Patrona Halil'in sefası uzun sürmedi. 1. Mahmud, onu ve arkadaşlarını isyandan iki ay sonra pusu kurarak öldürttü, dört yıl sonra da İstanbul hamamlarında ne suretle olursa olsun Arnavutların tellaklık etmesi yasakladı.

Ya, işte böyle.

1622 Genç Osman'ın Katli

“Gayretli genç aslan iken şâh-ı cihâna kıydılar.”

Osmanlı tarihindeki ayaklanmaların en hazin ve en önemlisi, bir Osmanlı padişahının, Sultan 2. (Genç) Osman'ın kendi askerleri tarafından rezil bir şekilde katledilmesidir.

Sultan 2. Osman 17-18 yaşlarında, sarı saçlı, mavi gözlü genç irisi bir delikanlıdır, lakin toydur, tecrübesizdir, zalim ve gaddardır. İhtilalin ilk işaretleri 1621 Lehistan'a karşı Hotin seferinde görülmeye başladı. Ordu İsakçı'ya geldiğinde, Tuna üzerinde kurulacak köprü için konakladı. Sultan Osman Otağ-ı Hümayun önünde askere sefer bahşişi dağıtılmasını seyrederken, bahşişlerini alan yeniçerileri teker teker önünden geçirip yoklama yaptırdı. Ordu da başka yoklama yapılmadığı halde yalnız kendilerinin sayılması yeniçerilerin ağırına gitti.

Köprü kurulup Tuna geçildikten birkaç gün sonra, “Yeniçerilerin yarısı kalmadı,” diye söylenti çıktı. Sultan Osman yevmiyelerine yarımşar akçe zam bahanesiyle bütün yeniçerileri bir kez daha teker teker önünden geçirerek ikinci defa saydırttı. Eksik, kaçak yoktu. Tarihçi Naima, “Ocak subaylarının gururu kırıldı,” diyor. Kırılmaz mı, kırılır haliyle. Bir padişah firar söylentisini araştırmakta elbette haklıdır, ama bu şekilde değil. Hotin kuşatmasının başarısızlığa uğramasının nedenleri arasında yeniçerilerin gücenik

gayretsizliği de gösterilir.

Ve beklenen oldu, sefer dönüşü İstanbul'da kanlı bir ihtilal çıktı. Büyük tarihçi Naima Efendi şöyle açıklıyor: *"Yeniçeri Ocağı idaresindeki bu ilk ve büyük yeniçeri ihtilalini kendi aleyhine kışkırtan, düşmanlarından ziyade yeniçerileri hiç anlamamış olan Sultan Osman oldu."*

Bostancıbaşı Mehmed Ağa, bir meseleden dolayı Yeniçeri Ağası Yusuf Ağa'ya kızgındı. Padişaha onun Yeniçeri Ocağındaki aczini göstermek için Sultan Osman'ı kılık değiştirerek sık sık şehri denetlemeye çıkarmaya başladı, bizzat padişaha meyhaneler bastırttı. Bu baskınlarda hovardalık eden beş on yeniçeriyi, "Seferde gayret göstermezler, İstanbul'da meyhaneden çıkmazlar," diyerek, ayaklarına taşlar bağlatıp Sarayburnu açıklarında diri diri denize attırdı.

Padişahın mağrur ve gafil yakınları, "Yeniçeri Hotin'de hiçbir işe yaramadığını gösterdi, verilen ulufeye yazık, padişahımıza Mısır süvarileri layıktır," diyerek doldurmaya başlamıştı. Kendisi de ortaya durup dururken bir hac meselesi çıkardı. Ecdadından hiçbiri, Mısır'a kadar gitmiş olan Yavuz Sultan Selim ile on üç defa sefere çıkan Kanuni Sultan Süleyman bile hacca gitmemişken kendisi gitmeye kalktı ve hazırlık için ferman yazdırdı. Padişah karadan gidecek, donanma da Akdeniz seferine çıkıp Mısır'a geçecekti. Padişahı hacca teşvik eden Kızlarağası Süleyman Ağa ile Hoca Ömer Efendi'ydi. Sadrazam Dilaver Paşa bu kararı doğru bulmayıp karşı çıktıysa da sözünü geçiremedi.

Yeniçeriler ise bir ağızdan, "Padişahın hacca gitmesine asla rızamız yoktur!" diyorlardı.

Ocağın bu kararı padişaha duyuruldu. Sultan Osman tereddüde düşmüşken bir gece rüyasında sırtında zırhı, kendini tahtında oturmuş Kuran okur halde görmüş. Rüya bu ya, Hazreti Peygamber ona görünmüş, elinden Mushaf'ı almış ve bir tokat atarak

tahtından devirmiş. Sultan Osman yerinden kalkıp Hazreti Muhammed'in ayaklarına yüz sürmek istediye de başarılı olamamış.

Dehşet içinde uyanan genç padişah rüyasını hocası Ömer Efendi'ye anlatınca, hoca efendi rüyayı: "Hacca niyet ettiniz, sonra tereddüde düştünüz, bu size uyarıdır. Rüyada ayağına yüz sürmediniz, inşallah nurlu kabirlerine yüz sürersiniz," diye yorumlar.

Ne var ki padişah bu cevaptan tatmin olmamış ve rüyayı bir kâğıda yazarak, yorumlaması için devrin büyük mutasavvıfı Üsküdarlı Şeyh Aziz Mahmud Hüdayi'ye yollamış. Şeyh efendinin tabiri çok acı olmuş: "Kuran şeriatın hükmü ve bütün âlemdir. İslam padişahı nedamet getirip tövbe ve istiğfar üzere olsunlar."

Eh, hal böyle olunca, padişahın otağı ve tuğraları hac niyetine Üsküdar yakasına taşınır. Durumu gören yeniçeri ve kapıkulu süvarilerinin söz sahipleri bir araya geldiler ve ihtilalin ilk kıvılcımı böylece yakılmış oldu: "Nizam-ı Âlem için padişahlar haccı terk edegelmışken, Sultan Osman'ın hacca gitmesi yalnızca bizden nefretinden ötürüdür, başkaca sebebi yoktur!" diye hop oturup hop kalktılar.

Bunun yanı sıra elbette başka olumsuzluklar da yangına körük olmuştur. O kış görülmemiş şiddette geçince mahsul kötü olmuş, fiyatlar artmış, yangınlar dâhil her şey padişahın bilinip sorumlu tutulduğu için milletin sempatisini yitirmeye başlamıştı. Ataları gibi yabancı cariyeler yerine bir Türk kıızıyla evlenmesi de gelenek sever İstanbul ahalisince hoş karşılanmamıştı. Ama esas önemlisi Kapıkulu ocakları yerine Anadolu, Suriye ve Mısır Türklerinden yepyeni bir ordu kurmak istemesiydi. Bu duyulmuştu elbette.

Şeyh efendinin rüya tabirinden sonra ne yapacağını şaşırان genç sultan, peygamberin ihtarına uymak için derhal İstanbul türbelerini gezmeye başlar. Eyüp Sultan'ı ziyareti sırasında padişahı halkın gözünde küçük düşüren bir olay olur. Sultan 2. Osman

gelenek üzere öküz kurban etmek ister. Hazırlıksız gidildiğinden öküz bulunamaz. Dört bir yana dağılan bostancılar ne kadar öküz arabasına rastladılarsa, dörtte bir fiyatıyla öküzlere el koyarlar. Yapılan haksızlık padişahın beddua almasına neden olur. Hâlbuki padişahın bundan haberi yoktur.

Birinci gün, ihtilal silahsız bir miting havasında başlar. Değil padişahın katli, tahttan indirilmesi bile akıllardan geçmemektedir. Yeniçeri ve kapıkulu sipahileri At Meydanı'nda toplandılar. Yüksek mevkileri gereği çekingen davranan sekiz on kişi hariç bütün ulema askeri desteklerken, halkın orta tabaka ve ayaktakımından da büyük kalabalık katıldı. Ocağın ileri gelenleri Ağa Kapısından sessizce izlemekle yetindiler.

Sadrazam Dilaver Paşa askerin dağılması için Çavuşbaşı Halıcızade'yi gönderdi, fakat asker Çavuşbaşını taşa tutup kaçırdı. Meydanda toplanan yeniçeri ve kapıkulu sipahilerinin ileri gelenleri, padişahı kandırıp hac sevdasına düşüren kimselere ne lazım gelir diye bir fetva sureti yazarak Şeyhülislam Esad efendiye gönderdiler. Aynı zamanda Sultan Osman'ın kayınpederi olan Esad Efendi hiç tereddüt etmeden, "Katli vaciptir," diye fetva verdi. Sultan Osman kendisine getirilen fetvayı yırtıp getirenlerin suratına çarpar. Kansız başlayan isyan fetvayla yavaş yavaş kanlı bir çehreye bürünmekteydi.

Fetva meselesi duyulunca, Ağa Kapısı erkânı ve bölük ağaları askeri nasihatle dağıtmak için meydana geldilerse de, taşa tutularak kaçırıldılar. Mısır'a gitmek üzere Marmara'ya açılan donanmada bulunan ve isyanı haber alan yeniçeri ve kapıkulu sipahileri palalarını çekerek reisleri karaya yanaşmaya zorladılar ve ihtilalci yoldaşlarına katıldılar.

Şeyhülislamdan alınan fetvada gerçi ölüm hükmü bulunuyordu ama ortada şahıs isimleri yoktu. Genç Sultanın, "Hacdan vazgeçtim," demesi belki de isyanın son bulmasına yetecek, asker paşa

paşa kışlalarına çekilecekti. Kalabalık önce arabuluculuk yapması için Hoca Ömer Efendi'nin konağına gitti. Hoca kılık değiştirerek saraya kaçmıştı. Konak öfkeli isyancılarla birkaç dakikada talan edildi.

Oradan Sadrazam Dilaver Paşa'nın konağına geçildi. Kapıyı kapalı buldular. Göstericiler silahsızdı fakat paşanın adamları gelenleri ağız açtırmadan ok yağmuruna tuttular, sekiz on sipahi ve yeniçeri öldü ve yaralandı. İşte kanın döküldüğü bu andan itibaren ki silahsız başlayan gösteri, silahlı bir ihtilale dönüştü.

Diğer taraftan Hoca Efendi'nin konağının talan edildiği haberini alan padişah durumun vahametini anlamış, yüksek rütbeli ulemayı sarayında toplamıştır:

“Askerin bu isyanının sebebi nedir?” diye sorar.

“Kul taifesi padişahımızın Anadolu'ya geçip hacca gitmesine razı değildir,” yanıtını alır. “Bir de,” diye eklerler, “Kızlarağası Süleyman Ağa ile Hoca Ömer Efendi sürgüne gönderilsin isterler.”

Sultan, “Varın askere söyleyin, Kâbe'ye gitmekten vazgeçtim,” der, “Lakin Kızlarağası ve Hoca Efendi'yi sürgüne göndermek şöyle dursun, görevlerinden azil bile etmem!”

O anda bile bu iki kişiyi İstanbul'dan uzaklaştırmak ihtilalin yatışması için yeterli olacakken, toy padişah bu fırsatı kullanmamıştır.

Toplantıda bulunan ulemadan bir heyet padişahın kararını bildirmek için At Meydanı'na gitti. Askerin söz sahipleri: “Akşam oldu, artık vakit dar, yarın gelin,” dediler.

O gece yeniçeri kışlalarında, “Padişah cephanelikte ne kadar silah varsa saraya kaldırmış, bütün bostancıları silahlandırmış,” diye bir haber yayılır. Karşılığında sarayın bostancı koğuşlarında, “Donanma gemilerini ele geçiren yeniçeriler topları ateşleyerek saray surlarını yıktıktan sonra bahçe tarafından hücum edeceklermiş,”

diye ayrı bir haber dolaşır. Korkan bostancılar seyirci kalmaya karar verir.

İkinci gün, 19 Mayıs sabahı alacakaranlıkta başta yeniçeriler, bütün kapıkulu ocakları pür silah, büyük bir kalabalık halinde kışlalarından çıkıp Et Meydanı'nda toplandılar. Oradan takım takım yürüyüşe geçerek, o vakitler Sultanmehmed Camii denilen Fatih Camii'nin önüne geldiler. Caminin içi dışı, her taraf yeniçeri dolmuştu. Zafer duası edildikten sonra bir sel halinde At Meydanı'na aktılar ve orada kapıkulu sipahileriyle birleştiler. Askerin ileri gelenleri Sultanahmet Camii'nin mihrabı önünde saraydan gelen ulema heyetiyle buluştu.

Heyet, askerin isteklerini yumuşatmayı kısmen başardıysa da, saraydan altı kelle istenmesine engel olamadı. Bunlar; Kızlarağası Süleyman Ağa, Hoca Ömer Efendi, Sadrazam Dilaver Paşa, Defterdar Baki Paşa, Sadaret Kaymakamı Ahmed Paşa ve Sekbanbaşı Nasuh Ağa'nın kelleleriydi.

Saraya dönen ulema askerin koşullarını padişaha ilettiler. Genç ve ateşli bir delikanlı olan Sultan Osman: "Ben bu adamları vermem," der, "ehemmiyet vermeyin, başsız askerdir, çabuk dağılır."

Padişah, Yeniçeri ve Kapıkulu sipahileri dışında sarayın bostancıları ve zülüflü içoğlanları tarafından da sevilmiyordu. Saray, birkaç bendesi dışında ihanete hazırlanmış, genç sultan gaflet içinde bundan habersizdi.

Ulema efendilerin, "Padişahım, kötünün iyisi makbuldür. Toplumun zararına kişinin zararı tercih olunur. Bu adamlar verilmezse şer ve fesat artar," diye uyardıkları genç sultan, "Fitneyi siz tahrik etmiş görünürsünüz, onlardan evvel sizi kırarım!" deyince ulema artık ısrar etmedi, huzurdan çekildiler, sarayda kaldılar.

Ok yaydan fırlamıştır. At Meydanı'nda bekleyen asker padişaha çıkan heyetin geri dönmediğini görünce, saray bostancılarının

silahlı savunmaya hazırlandıklarını sandı. Birkaç yeniçeri sarayı gözetlemek maksadıyla Ayasofya minarelerine çıkarıldı. Ve görüldü ki, ortada bostancılardan eser bulunmadığı gibi, bir de sarayın büyük kapısını açık bırakmışlardır.

Bab-ı Hümayunu açık bulan yeniçeri ve sipahiler zahmetsizce içeri girerek Ortakapı'ya kadar sarayın birinci avlusunu işgal ettiler. Uğultu halinde, "Dilaver Paşayı, Kızlarağasını, hocayı isteriz!" sesleri duyuluyordu.

Diğer kapılar da açık bulunduğundan, kalabalık, sarayın kalbi sayılabilecek yasak üçüncü avluya kadar ulaşmıştı.

Bunun üzerine Genç Osman bu iki ismi isyancılara teslim eder, adamlar yeniçeri kılıçları altında anında parçalanır. Ne var ki kalabalık durulmaz. Genç Osman gibi kudretli bir hükümdar varken saraya hâkim olamayan Kösem Sultan, isyanı fırsat bilip kalabalığı damadı Kara Davut Paşa vasıtasıyla oğlu Sultan Mustafa lehine kışkırttı. Genç Osman'dan önce tahta oturmuş, deli olduğu için indirilmiş Sultan Mustafa Harem-i Hümayunda bir odaya kapatılmıştı. Kalabalık hiç hesapta yokken, "Sultan Mustafa'yı isteriz! Padişahımız Sultan Mustafa'dır!" diye tutturmuştu şimdi.

Asi yeniçeriler Sultan Mustafa'nın kapatıldığı odanın kurşun kubbesini delerek yarım akıllı adamcağızı ipe çeke çeke çıkarıp, iki cariyesiyle birlikte bir hasta arabasıyla Beyazıt'a, annesinin bulunduğu Eski Saraya götürdüler. Bu arada, "Sultan Osman bostancılarla Eski Saray'a yürüyormuş," söylentisi çıkınca, kendi padişahlarını anasıyla beraber apar topar Yeni Odalarda bulunan Orta Camii'ne geçirdiler.

Bu sırada Sultan Osman'ın yanında vezirlerden bir tek Ohrili Hüseyin Paşa kalmıştı. Sultan Osman vezire, "Paşa hemen Üsküdar'a geçelim, kadimden payitahtımız Bursa'da taht kurup asilerin hakkından gelelim," der. Lakin sadık bildiği bostancıların dahi

kendisine ihanet ettiğinden haberi yoktur. Hepsi kaçmış, iskeledeki kayıkları bile götürmüşlerdir. Hüseyin Paşa: “Mademki Sultan Mustafa’yı yeniçeri almış, odalarına götürmüş, biz de varalım Ağa Kapısına gidelim.”

Yolda rastladıkları Hüseyin Paşa’nın yazıcısı Sıdkı Efendi sonradan şöyle anlatmıştır:

“Paşaya usulca yaklaştım, önde giden Sultan Osman’a duyurmadan,

‘Yeniçeri Sultan Mustafa’yı padişah yapmışken sizin Sultan Osman’ı onların kapısına götürüp teslim etmeniz makul müdür?’ dedim.

Hüseyin Paşa:

‘Efendi, devlet hangisinin ise onun olur. Yeter ki nizam-ı âleme hâlel gelmeden fitne def olsun,’ dedi.

Ağa Kapısı’nda hürmetle karşılandılar. Ne var ki Yeniçeri Ağası Ali Ağa askerin daveti üzerine Yeni Odalara gitmiş bulunuyordu. Az sonra döndü, kışlada Deli Mustafa’nın eteğini öpmüştü, burada da Sultan Osman’ın eteğini öptü. Konuştular, Ali Ağa kışlaya dönecek, yeniçerilere ellişer altın sözü verecek, asker de altın lafını iştince Mustafa’yı bırakıp, Osman’ın tarafına dönecekti.

Ali Ağa tekrar kışlaya gidip Odabaşları topladı, durumu anlattı, her birine nice ihsanlar vaat etti. Odabaşılar, hepsi içten pazarlıklı, ‘Olmaz,’ demediler. Onun yerine:

‘Şimdi vakit geç. Sabah ola hayrola. Yarın bu hususu siz nefere bizzat söylersiniz, biz de makuldür deriz, ne ise olur,’ dediler.

Vakit ikindiye bulmuştu. İki padişah geceyi sarayın dışında, Sultan Mustafa Yeni Odalar’daki Orta Camiinde, Sultan Osman Ağa Kapısı’nın harem dairesinde geçirdiler.”

İhtilalin üçüncü ve son günü, 20 Mayıs Cuma sabahı, yanında başçavuş ve kethüda bey ile birlikte erkenden kışlaya gelen Yeniçeri Ağası Ali Ağa, adet olduğu üzere hürmetle karşılandı. İhanetle

suçlandığından, hakkında ölüm kararı verildiğinden habersiz önce Orta Cami'ye gitti, Sultan Mustafa'nın eteğini öptü. Askerin toplandığı haber verilince, kendinden emin, konuşma yapmak üzere cami merdivenlerinin başına çıktı. Önce dua edecek, sonra da Sultan Osman'ın asker başına elli altın ihsan dağıtacağını bildirecekti. Duasını bitirdi, "Yoldaşlar!" diye söze başlayacaktı ki kalabalık arasından:

"Urun, söyletmen!" diye bir ses duyuldu.

Öndeki yeniçerilerden biri ağanın eteğinden tutup çekerek aşağı yuvarladı, üzerine kılıç üşürölüp anında paramparça edildi, cesedi ayağından sürüklenip sokak ortasına atıldı. Sultan Osman'ın Ağa Kapısı'na sığındığı öğrenilmişti. Gale yana gelen yeniçeri kalabalığı tüyler ürperten bir uğultu ve vahşetle Süleymaniye'ye akmaya başladı. Anlaşılan ellişer altın rüşvet askerin güvenini kazanmaya yetmemişti. İsyan durulduktan sonra bunca cefa çektirdikleri genç padişahın kin tutup ocaklarını söndüreceğini biliyorlardı. Ağa Kapısı basıldı, Sultan Osman'ın haremde, "*Belki de yatağından fırlayarak,*" diyor Reşad Ekrem, saklandığı yer kolayca bulundu. Henüz giyinmemiş olan genç padişahın üzerinde beyaz gecelik, belinde ise bir kuşak vardır. Başı açık ayakları çıplaktır.

Kalabalık arasından bir sipahi, artık alay maksadıyla mıdır bilinmez, kirlice bir tülbent sarılı keçe külahını Sultan Osman'ın başına geçirdi. Genç sultanı Ağa Kapısı'nın önüne çıkarıp fakirce bir adamın, eyer yerine eski bir çul atılmış atına bindirdiler.

Süleymaniye'den Aksaray'a götürülen Sultan 2. Osman yolda hiçbir Osmanlı sultanının görmediği ağır hakaret ve tacizlere maruz kaldı. Tarihçi Naima, Sultan Osman'a hakaret yollu laf atanlar için bidedep eşkıya diyor ve: "Canım Osman Çelebi, meyhane basıp yeniçerileri ve sipahileri taş gemisine koymak, denize atmak olur muydu!

"Ulu ecdadın bu devleti sekbanlarla mı idare etti!"

“Bunca padişahlar bunca kaleleri zenciler ve bostancılarla mı fethetti!” dediklerini yazıyor.

Altıncıoğlu adında bir habis ve şaki de at üstündeki genç padişahın baldırlarını sıkıp ağza alınmayacak küfürler savurunca, genç Sultan ağlamaya başlamış ve: “Behey edepsiz melun!” diyebilmiştir, “ben padişahınız değil miyim, nedir bu ettiğiniz cefa!”

Yeni Odalara getirildiğinde bitik haldeydi, doğrudan Orta Cami içine sokuldu. Cumaydı, vakit öğleye geliyordu, minarelerden salalar verilmeye başlanınca, yeniçeriler Sultan Osman’ın Orta Camii’nde katledildiğini zannetti, bir gürültü koptu: “Sultan Osman’a ilişilmeye! Sultan Osman’a zinhar zarar verilmeye!” sesleri yükselmeye başladı. İsyancıların söz sahipleri yeni Sadrazam Kara Davud Paşa’ya, “Mustafa Han padişaktır. Eyvallah. Sultan Osman Han şimdilik hapis dursun, sonra ne gerekiyorsa öyle olsun,” dediler. Reşad Ekrem bu cümlemin apaçık şu anlama geldiğini söylüyor:

“Asker ayaktayken Sultan Osman katlolarsa işler sarpa sarar, ne olacaksa gece, asker koğuşlara girdikten sonra olsun!”

Askeri yatıştırmak için Kara Davud Paşa, Sultan Osman’ı cami penceresinin önüne getirip göstermeye mecbur olur.

Cami içindeki Sultan Mustafa, dışarıda her gürültü kopuşunda korkuyla yerinden sıçrayıp pencerelere koşar, demirlere öyle bir yapışdı ki, annesi güçlkle ayırırdı. Sarayda kapatıldığı odada yıllarca cellat beklediğinden, en ufak çıtırtıdan ödü patlar hale gelmiştir. Sonunda yerinden kalkmasın diye iki cariyeye eteklerinden tutmak zorunda kaldılar. Sultan Osman camide bulunan yeniçerilere: “Görün padişah ettiğiniz adamı! Devletin yıkılmasına sebep olup kendi ocağınızı söndürürsünüz. Bu yaptığınıza pişman olacaksınız!” gibi daha nice sözler söylerken başındaki kirli külâhı atıp gözyaşı dökmeye başladı. Ağalara hitaben: “Bilmezlikle size

cefa ettim ise affedin ve siz bana cefa etmeyin. Dün sabah padişah idim, şimdi yalınayak başkacak üryan kaldım. Bana merhamet edip halimden ibret alın. Dünya size de kalmaz. Hangi padişahın kulları padişahlarına bu ihaneti ettiler!” diye konuşurken camide bulunan pek çok kişiyi kendisiyle birlikte ağlattı.

Turnacıbaşı Ağa başındaki keçesinden tülbent sargıyı çıkarıp, “Padişahım, temizcedir, mübarek başınıza sarın,” diyerek ona verdi.

Biraz daha konuşursa Sultan Osman’ın askeri geri kazanacağından korkan Kara Davud Paşa Cebecibaşına işaret verince, Cebecibaşı elindeki kemendi genç sultanın boynuna dolayıverir. Yakında duran ağalar koşup, “Ne yapıyorsun! Dışarıdan duyulursa asker hepimizi kırar,” diyerek engel oldular. Tartışma çıkar, Davud Paşa ikinci kez kement atar, tekrardan mani olurlar. Aynı sahne üçüncü kez tekrarlanır.

Reşad Ekrem Koçu: *“Adı meçhul bir görgü tanığı, ‘... ve anlatılması elem verir nice musibetler oldu,’ derken ne kastetmiş olabilir? Hakaret ve cefa dışında daha neler olabilir? Henüz on sekiz-on dokuz yaşında çocuk sayılabilecek bir gencin başına daha neler gelmiştir?”* diye sorarken bize bir şey mi ima etmektedir? Düş kırıklığına uğramış yaralı bir ruhun huzurunu kaçırmamak için fazladeşmeden geçelim.

Sultan Mustafa, anasıyla birlikte Saray-ı Hümayuna yolcu edilirken, Sultan Osman’ı da camiden alıp eski bir yük arabasının üstünde Yedikule Zindanına götürürler. Asıl adı bilinmez, “Kilindir Uğrusu” lakabıyla meşhur subaşı kethüdası da padişahın yanına oturmuştur. Bakışı nursuz, irikiyım, mendebur bir insan azmanı... Tıyneti lakabından belli; “Oğru” hırsız, “kilindir” de eski meyhanelerde bir içki ölçüsü birimidir.

Yedikule’ye varıldığında akşam karanlığı inmek üzeredir. Arkasından gecelik entarisi alınan padişah, don gömlek, ite kaka kü-

çüçük bir hücreye atılır. Askerler Yedikule'den çıkıp dağılırken, Sadrazam Kara Davud Paşa, kementçi Cebecibaşı, Kilindir Uğrusu ve onlarla beraber gelen sekiz cellat geride kalır.

Girişi dar ve alçak hücre nefsi müdafaaya elverişlidir. Cellatlar içeri eğilerek ve teker teker girmek zorundadırlar. Ne var ki Osman günlerdir aç, yorgun ve uykusuzdur. Tüm perişanlığına karşın cellatlara teslim olmamaya kararlıdır. Gençtir, kuvvetlidir, ilk birkaç saldırıyı tekme tokat püskürtür. Hanedanların kanı kutsal sayıldığından silah kullanmak istemeyen cellatlar Sultan Osman'la bu şekilde baş edemeyeceklerini anlayınca bulup getirdikleri bir baltayı omzuna indirirler. Yarası ağırdır. Kilindir Uğrusu savunmasız kalan hükümdarın hayalarını avuçlayıp koparasiya sıkır, dizlerinin üzerine çökmesini fırsat bilen Cebecibaşı kemendini hükümdarın boynuna dolar ve onu boğar.

İğrenç cinayetin bir de cellatlık bahşişi vardı. Cebecibaşı, Sultan Mustafa'nın anası Kösem Sultan'a kanıt niyetine gösterip bahşiş kapmak için Osman'ın kulağını keser. Parayı alıp almadığını, aldıysa nereye harcadığını bilmiyoruz.

Talihsiz gencin cansız bedenine de saygı göstermezler. Gece karanlığında aynı yük arabasıyla olsa gerek, üzerine bir hasır atılı olduğu halde gizlice Topkapı Sarayı'na götürürler. O vakitler İstanbul'un tüm sur kapıları ve Yedikule, ulufe dağıtımında, "Yok Olsun!" diye beddua edilen meşhur 65. Ortanın sorumluluğu altındaydı. Padişahı katledenler, Yeniçeri Ocağının işte bu 65. Ortasına bağlı askerlerdir.

Ben Yedikule Zindanlarındaki bu küçük hücreyi gidip gördüm. Osmanlı tarihinde böylesine önemli bir olayın vuku bulduğu yerin içler acısı hali, aynı saygısızlığın bugün de devam ettiğinin bir kanıtı gibiydi. Oysaki o taş duvarlar, karanlık dehlizler, yerdeki tahtalar, daracık giriş bir film platosu değil, tarihi bir trajediye

tanıklık etmiş hakiki bir mekândır. Üzerinde neşeli şarkılar söylenen sahne platformunun hemen arkasında bulunur.

Vaka-i Hayriye

(Yeniçeri Ocağının Kaldırılması)

Ne taraftan baktığınıza bağlı olarak aynı olaya Vaka-i Şerriye de denir. Biz, kendi bakış açımızı yansıttığı için değil, bilinirliği bakımından Vaka-i Hayriye'yi kullandık. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dan yeniçeriler tarafından ve yeniçeriler üzerine tutulmuş hemen hemen tüm kayıtların Vaka-i Hayriye sırasında yakılarak yok edildiğini öğreniyoruz. Eski ve Yeni Odalar tamamen yıktırılmış, geride tek bir taş bile bırakılmamıştır. Dolayısıyla yeniçeriler hakkında yazmak, eksik parçası çok bir yapbozu bir araya getirmeye benzer. Yukarıdaki sayfalarda yeniçeri teşkilatının Osmanlı Ordusu ve Devleti içinde gördüğü önemli işlev yanı sıra, bozulma dönemiyle birlikte disiplinsiz ve rezil davranışlarına örneklere de yer verdik. Yeniçeri ocağı XIX. yüzyılda yapılan reformlar sonucu modernliğe direnen bir avuç serseri güruhu muydu, yoksa Osmanlı fetihlerinin altın çağına yenilmez askerleri miydiler?

Elimizde her iki görüşü de destekleyen yeterli sayıda ikna edici kanıt bulunuyor. Erdal Küçükyalçın, *Turna'nın Kalbi* adlı eserinde şöyle diyor: "*Aslında bu bulmacayı çözmenin hareket noktası oldukça basittir: 'Bozulma,' düzgün işleyen bir sistemden 'Sapma,' olarak*

özetlenebileceğine göre, ‘Sapma’nın varlığı olgun bir sistemin varlığına da işaret eder.”

Bu durumda topyekûn bir etiketleme yapmadan, olayları zaman ve koşullarına göre değerlendirmek, yerinde bir davranış olacaktır. Reddetmek ya da savunmak yerine, iyisiyle kötüsüyle tarihimizin bir parçası diyerek kabullenmek herhalde en doğrusu. Ders çıkarıp çıkarmamak isteğe bağlı...

Nizamıcedid

Hamamdaki tellak, kayıktaki hamlacı, bostandaki ırgat, çarşı pazar halkı, şekerci, börekçi, kalaycı, kazancı, yorgancı, hallaç, yemenici, cümle zanaat ehli ve esnaf yeniçeri olunca, beş yüz yıllık asker ocağı yeni bir düzen, yeni silah ve talim kabul etmez, hiçbir şekilde ıslah edilemez hale gelmişti. Balıkpazarı yangını İstanbul’un birçok mahallesini yakıp kül ederken, bir vazifeleri de yangına koşmak olan yeniçerilerin, “Ko yansın şehirli kâfiri!” diyerek seyirci kalması, Yeniçeri Ocağının 17. asrın sonunda iflasa gidişine tipik bir örnek sayılabilir.

Sefer zamanı da durum farklı değildi. İstanbul’dan parlak bir ordu alayıyla çıkan yeniçerilerin dörtte üçü, şehir dışındaki ilk konaklama yeri olan Davutpaşa ordugâhından daha o gece kaçıp günlük işlerinin başına dönmüş bulunuyordu. Bu gidişle düşmanla boy ölçüşmek şöyle dursun, Mora’da çıkan isyanı bastırmakta dahi aciz kalmışlardı. Oysa devletin bekası için devrin en gelişmiş silahlarıyla donatılmış ve sert asker disiplini altında eğitim görmüş bir orduya sahip olmak zorunluydu. Bu ordunun yeniçerilerin içinde bulunduğu son halde teşkil edilmesine olanak yoktu. Çekirdekten yeni bir ordu kurmak gerekliydi. Yeni Türk ordusunun kurulması demek, yeniçerilerin tasfiyesi anlamına geliyordu. Zorluk buradaydı. Tarihçi Cevdet Paşa, Nizamıcedid adı verilen

yeni ordunun kuruluşunu şöyle anlatır:

“Talimli bir piyade askeri vücuda getirmek Sultan III. Selim’in tek gayesiydi. Bunun için Yeniçeri Ocağıyla hiç bağlantısı olmayan gençlerden bir miktar asker yazılarak Avrupa’nın harp sanatına hâkim birkaç eğitmenle talimlere başlandı. Sayı günden güne çoğaldı, birkaç yüzü buldu. Talimli mevcudu biraz daha büyütmek -ya da onları şüpheye düşürmemek- amacıyla yeniçerilerden nefer istendi. Yeniçeriler yan çizerek asker vermeyince, Sultan Selim yeni askerin, ‘Nizamıcedid’ adıyla bambaşka bir asker ocağı kurulmasını emretti.”

Cevdet Paşa sözlerine, yeniçerileri ağır sözlerle suçlayarak devam ediyor:

“... fakat yeniçeriler, Osmanlı Devleti memleketlerine kanser illeti gibi yayılmış, dalbudak salmıştı. Şehir ve kasabalarda silmekle çıkmaz bir leke gibi duruyorlardı. Ocakları söndürülmeden başka bir asker ocağının kurulması imkânsızdı. Yeni askere rakip, hatta düşman gözüyle bakacakları, büyük fitneler çıkaracakları apaçık meydandaydı.”

İşin sonunu kendileri için tehlikeli gören ocak usta ve ağaları bu oluşumu baltalamak için gizli toplantılar yapıyorlardı. Ocağın ileri gelenleri çağrıldı, kendilerine gayet tatlı dille Nizamıcedid askerinin yeniçerileri kaldırmak maksadıyla kurulmadığı, 12.000 kişilik yeni ordunun 10.000 askerinin yeniçerilerden oluşturulacağı anlatıldı. Bunların talimi bir-bir buçuk ay kadar devam etti, sonra: “Yok, bu talim bize gelmez. Gavûr işidir! Bizim eski usulümüz testiye kurşun atıp, keçeyle kılıç çalmaktır,” demeye başladılar.

Bunun üzerindedir ki Nizamıcedid askerinin çoğaltılmasına ve Selimiye Kışlasının yapımına başlandı. Yeniçerilerin ulufeleri aksarken, yeni askere tatmin edici aylıklar bağlandı.

Burada önemle vurgulanması gereken nokta, Nizamıcedid ordusunun kurulmasıyla, Vaka-i Hayriye arasında 14 yıl gibi uzun

bir süre bulunmasıdır. Öyle ya, mesele sadece yeni ordunun kurulması olsaydı, olayların çok daha önce başlaması gerekmez miydi? Bu 14 yıl içinde Sultan 3. Selim'in çevresini saran ve güvenini suistimal etmiş bir zümrenin askeri ıslahat ve diğer başlıklar altında devlet hazinesini har vurup harman savurması ve kendi kişisel çıkarları için kullanmaları, bu isyanda yeniçerilerin de haklılık payı olduğunu gösteriyor. Özellikle "İrad-ı Cedid," adı altında zaten ağır gelen vergilerin kişisel şatafata harcanması, halkın büyük nefretine yol açmıştı. İnsan düşünmeden edemiyor; Nizamıcedid'in yürütülmesine memur edilen devlet adamları namuslarıyla çalışmış olsalardı, işler gene de bu safhaya varacak mıydı?

Vaka-i Hayriye

O günkü gelişmeleri anbean yazmaya gerek duymuyorum. Tarih kitaplarında hepsi ayrıntılarıyla bulunuyor zaten. 15 Haziran 1826'da Sancak-ı Şerif, Sultanahmet Camii önüne taşındı ve devlet ordusunun karargâhı orası oldu. Kazan kaldıran yeniçerilere karşı hücumu geçecek kuvvetlerin başına Boğaz muhafızları Ağa Hüseyin Paşa ile Mehmed İzzet Paşa memur edildi. Bu iki paşa kendi kuvvetleriyle Et Meydanı'na doğru ilerlerken arkalarında medrese öğrencileri ve halktan gönüllüler de yürüyordu. Baş, süvari topçu yüzbaşısı Karacehennem İbrahim Ağa'nın iki topu çekiyordu.

Ağa Hüseyin Paşa kolu Horhor çeşmesi önüne geldiğinde, yeniçeriler topların üzerine atılıp iki topçuyu öldürseler de, Yeni Odalar kışlasına kaçarak kapıyı kapatıp arkasına taşlar yığdılar. Karacehennem İbrahim Ağa, Meydan Kapısının bir kanadını toplarla parçalar, kanadın ikincisi güllere dayanır. Ağa Hüseyin Paşa içerdekilerin duyacağı bir şekilde topçulara, "Ateş etmeyin, beklediğimiz barut gelmedi," diye bağırır. Bu bir savaş hilesidir. Bunu duyan yeniçeriler gaflete düşüp tedbiri elden bırakırlar. Mustafa

adında bir asker açık kanattan içeri dalar ve diğer kanadı açar. Yeniçeriler öylesine büyük bir şaşkınlığa düşmüşlerdir ki, bu gence müdahale edemedikleri gibi kaçıp koğuşlarına saklanırlar. Aynı Mustafa koşup kışlayı bir kasap dükkânı tarafından tutuşturmasıyla, top, ateş, kurşun, kılıçla müthiş yeniçeri kıyımı başlar.

Kaçanlardan yakalananlar anında idam ediliyordu. Yalnız o perşembe günü cellat satırlarıyla 500 yeniçerinin boynu vurulmuştu. İdamlar cumartesi gününe değin devam etti. Sultanahmet Meydanı'nda bulunan meşhur Vakvak ağacının altı başsız bedenler ve kesilmiş başlarla tepeleme doldu. Bu ulu çınarın dallarında asılarak can veren yeniçerilerin cesetleri sallanıyordu. Ocağın yalnızca dört beş saat içinde yok edilmesi, herkes gibi devrin şairlerini de hayretler içinde bırakmıştı. Keçecizade İzzet Molla'ya ait dizeler:

“Bir zaman ehli fitne, Camii Han Ahmed'de

Bigünah asmış idi kullarını Hallak'ın

Şimdi erbabı şıkakın dökülüp kelleleri

Meyve vaktine yetiştirdi Şeceri Vakvak'ın”

Yeniçeri Ocağının söndürülmesini takiben cumartesi günü, Sancak-ı Şerif saraya geri gönderilmeden önce Sultanahmet Camii'nde toplanan devlet erkânı, yeniçeriliğin tamamen kaldırılmasına karar verdi.

Belgrad Ormanları Kıyımı

Gerek muharebe sonrası kaçanlar, gerekse hiç katılmamış olanlar bir genel af beklerlerken Sultan II. Mahmud bütün yeniçerileri ölüm fermanlısı yapınca, onlar da kurtuluşu Belgrad ormanlarına kaçmakta buldular. Kararlı sultan bunların peşini bırakmadı ve derler ki ormandaki yeniçeri kıyımı, Vaka-i Hayriye'dekinden çok daha kanlı olmuştur. İngiliz tarihçi ve yazar Julia Pardo, *Constantinople* adlı eserinde olayları şöyle anlatır:

“...Yeniçeri katliamında kellesini kurtarıp şehirdeki diğer ayakta-
taşlarıyla birlikte kaçanlar Belgrad ve Mudanya ormanlarına sığın-
dı, cüretkârları Anadolu’ya ilerleyerek Bursa dağlarına yayıldılar.
Bir süre meyve ve ot yiyerek geçindiler. Fakat bir af çıkmayınca
ümitleri kırıldı ve sekizer onar kişilik çeteler halinde yolculara
saldırarak mallarını alıp kanlarını akıttılar. Nihayet bütün yollar
salimen geçilemez oldu. Hükümet bunları yola getirmek için çok
sayıda girişimde bulundu, ne var ki eşkıyanın sayısı yüzlere çıkın-
ca, üzerlerine gönderilen kuvvetlere meydan okudular. Yakalanan
bir yeniçeri gözdağı vermek için muhakeme edilmeden boğuldu,
cesedi yol kenarında bir ağaca asıldı. Bu da çare olmadı. Çok kızan
ve uğraşmaktan bezen padişah, yeniçerilerin sığındıkları bütün
ormanların yakılmasını emretti.

*Belgrad ormanı, değişik yönlerden tutuşturuldu. Civar tepeleri
askerle doldurarak ateşten kaçanları vurdular. Bu muazzam orman
kısa zamanda ateş çemberiyle kuşatıldı. Karadeniz’den esen rüzgâr
ateşi öylesine büyüttü ki, boğaz kıyıları pembe renge bürünürken iri
ağaç gövdeleri büyük gürültülerle devrildiler. Bu esnada tüfek sesleri
insan çılgınlıklarına karışıyordu. Bu kıymdan hiçbir yeniçerinin sağ
olarak kurtulduğuna inanılmaz.”*

Ocağın kaldırılmasının ardından Sultan 2. Mahmud ocağa ait
bütün rütbe, unvan, nişan ve sair tabirleri iptal etmiş, yeniçeri-
lerin çokça bulunduğu taşra eyalet ve kazalarına, halen görevde
bulunan ve kaçak yeniçerilerin derhal idamını emreden yazılar
göndermiştir. Vaka-i Hayriye sırasında 6.000 kadar yeniçeri öldü-
rölmüştür. Kurunun yanında yaş da yanmış, yollarda taşralarda
şüpheli görülenler durdurulup paçaları sıvanmış, dizden aşağısı
güneş yanığı ise sorgusuz sualsiz yeniçeridir diye idam edilmiş-
ti. Yeniçeri zannedilerek öldürülenlerle birlikte rakamın 140.000’e
ulaştığı söylenir.

Vaka-i Şerriye:

(Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasının Bektaşiler Üzerindeki Sonuçları)

Bektaşî-Alevî bakış açısına göre, normalde “Küffara” karşı topyekûn savaş açmak anlamına gelen Sancak-ı Şerif’in Yeniçeri Ocağına karşı da açılması, kâfirlere karşı savaşıyor olduklarını düşündüklerini gösterir. Saldırıya ulema ve Cevdet Paşa’nın “yobazlar” dediği 3.500 kadar medrese öğrencisinin de katılması olaya dini bir karakter kazandırmıştır. Erdal Küçükyalçın’ın *Turna’nın Kalbi* adlı kitabından aktaralım:

“Ertesi gün şeyhülislam başkanlığında değişik tarikat liderlerinin katılımıyla oluşan ulema meclisi toplantısında çarpıcı bir karara varılmıştı. Bektaşî tarikatının tüm üyeleri sürgün edilecek, Bektaşî Tekkelerine el konacak, bazıları yıkılırken kalanlar diğer tarikatların kontrolüne verilecekti.”

Küçükyalçın ekliyor: *“Bu kararla Yeniçeri Ocağının ilgasının askeri bir reform çabasından ibaret olmadığı, ötesine geçerek Bektaşî tarikatının topyekûn yok edilmesi hedefine yöneldiği görülüyor ve olayın dini karakteri ön plana çıkıyordu.”* Boşa çıkan Ağa Kapısı önce Serasker karargâhı yapılmak istenmişse de, vazgeçilerek Şeyhülislamlık yapılmıştır. Bunda da bir mana aranabilir.

Yeri gelmişken Yeni Odaların Meydan kapısını top atışlarıyla parçalayan Karacehennem İbrahim Ağanın Antakyalı bir Alevî olduğunu, Hünkârdan kendi soyuna dokunulmayacağı teminatı aldığı da unutmadan ekleyelim.

Reşad Ekrem, saldırı öncesi ulemadan Kürt Abdullah Efendi’nin söylevini hatırlatıyor: *“Allah bu din ve devletin bekasını istiyorsa o habisleri vurur mahvederiz, yok Allah bizi kahredecekse bu din ve devletle birlikte biz de batar gideriz!”* Sokaklarda tellal-

lar, “Müslüman olan Sancak-ı Şerif altına gelsin!” diye bağıırıyordu. “Ocağın kaldırılmasından sonra yeniçerilik ve Bektaşilik pek çok garazkâr insanların elinde namuslu insanlara kara çalmak için bir damga oldu,” diyor Koçu, “kişi ayaktakımından ise yeniçeri, mevki sahibi ise Bektaşî dediler. Örneğin devrin seçkin hekimi Şanizade Ataullah Efendi, kendisini çekemeyen Hekimbaşı Behçet Efendi’nin garazına uğradı ve Bektaşî’dir diye sür güne gönderildi.”

Şevki Koca, Öndeng Songung Gürgele adlı eserinde şöyle soruyor: “İkinci Mahmud bütün yeniçerileri ölüm fermanlısı yaparken, sınır boylarında vatani bekleyen gazilerin acaba günahı neydi?” Ve devam ediyor, “Ağır işkenceler altında can veriyorlardı. Diri diri ayaklarına nallar çakılıyor, etleri yarılarak kandiller yakılıyordu. Yalnız Ege bölgesinde diz çakşırı giydiği için yeniçeri zannedilerek çok sayıda zeybek öldürülmüştü.” Anlaşılan suçlu olup olmadığına bakılmaksızın yalnızca yeniçeri olmak, öldürölmek için yeterli neden sayılmış.

Prof. Uzunçarşılı ise Kapıkulu Ocakları adlı eserinde Bektaşiler faslını şöyle bağılıyor:

“Bektaşilerin sürgün edilmesi meselesinde gerek devlet ricali ve ulema ve gerek halk arasından bir hayli adamın çekemezlik, husumet ve serbest fikirliliğın kurbanı olarak sürgün ve hatta katledildiklerine şüphe yoktur.”

Bunlar da işin “Şerriye” tarafı.

Yeniçerilere ait bütün binalar; Eski ve Yeni Odalar, Orta Camii, Ağa Kapısı, hamamlar, çeşmeler, avlular, kemerli taş kapılar yıkılıp yerle bir edildi. Ne var ki hayatın doğal akışı gereği bu taşlar un ufak edilerek yok olup uçmadı. Kadim zamanlardan bu yana yapılageldiği gibi İstanbul’un başka başka binalarının inşasında mutlaka kullanılmış olmalı. Dolayısıyla Yeniçeri Ocağına ait izler bugün hâlâ yaşıyor. Ama eski bir köşkün, bir camii ya da devlet dairesi-

nin bahçe duvarlarında gizli, ama bilmeden basıp geçtiğimiz bir kaldırım kesi veya metruk bir gecekondunun yıkık temel taşları arasında sessiz sedasız.

Demine Devranına!

Kaynakça

- Erdal Küçükyağcı, *Turnanın Kalbi - Yeniçeri Yoldaşlığı ve Bektaşilik*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2009
- Şevki Koca, *Öndeng Songung Gürgele - Bektaşî Kültür Argümanlarına Göre Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler*, Nazenin Yayıncılık, 2000
- Godfrey Goodwin, *Yeniçeriler*, Doğan Kitap, 2008
- R. Ekrem Koçu, *Yeniçeriler*, Doğan Kitap, 2004
- Fuad Carım, *Pedro'nun Zorunlu İstanbul Seyahati*, Güncel Yayıncılık, 1996
- Kemal Beydilli, *Bir Yeniçerinin Hatıratı*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2003
- İ. Hakkı. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*
- 1. Cilt: *Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, Türk Tarih Kurumu, 1998
- Tayfun Toroser, *Kavanin-i Yeniçeriyan - Yeniçeri Kanunları*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2001
- A. Refik Altınay, *Sokollu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001
- Hakan Yıldız, *Haydi Osmanlı Sefere*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2006
- Ahmet Yaşar, *Osmanlı Kahvehaneleri*, Kitap Yayınevi, 2009 (Makale:
18. Yüzyıl Sonu İstanbul Yeniçeri Kahvehaneleri, Ali Çaksu)
- Gülğün Üçel Aybet, *Osmanlı Ordusu (1530-1699)*, İletişim Yayınları, 2010
- Kemal Arkun, *II. Osman Han*, Akademisyen Yayınevi, 2010
- Esra Keskinçelik, *Sultan II. Osman*, Şule Yayınları, 1999
- R. Ekrem Koçu, *Patrona Halil*, Doğan Kitap, 2003
- Tarihimizde Garip Vakalar*, Doğan Kitap, 2004
- Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş*, Homer Kitabevi, 2007
- Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, Kapı Yayınları, 2008
- R. Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları, 1969
- Yılmaz Öztuna, *Genç Osman ve IV. Murad*, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2009
- Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, Yapı Kredi Yayınları, 2011

*Asırlar içinde kulaktan kulağa dolaşan
efsanelerle birlikte büyüyen bir gizem,
Yeniçeriler...*

Ocakları, ortaları, odaları, kazanları, çorbaları, serpuşları, börkleri, kılıçları, çuhaları... 8'inden 18'ine, güzel yüzlü, güçlü, adanmış ve kapanmış bu genç adamlar nasıl yaşarlar? Ne yer, ne kuşanır, ne zaman kendi iradeleriyle davranırlar? Mehmet Anıl, arkalarında neredeyse hiç iz bırakmadan tarihe karışan bu gençlerle ilgili söylentileri, erişilebilmiş gerçekleri, enteresan detayları, keyifli, arı bir dille inceliyor.

ISBN: 978-605-2241-99-8

9 786052 241998

19 TL

KDV'den muaf.